

Geografska raspodjela rizika od siromaštva u Hrvatskoj

Korotaj, Albina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:618699>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za geografiju

Diplomski sveučilišni studij geografije – nastavnički smjer (dvopredmetni)

Albina Korotaj

**Geografska raspodjela rizika od siromaštva u
Hrvatskoj**

Diplomski rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za geografiju

Diplomski sveučilišni studij geografije – nastavnički smjer (dvopredmetni)

Geografska raspodjela rizika od siromaštva u Hrvatskoj

Diplomski rad

Student/ica:

Albina Korotaj

Mentor/ica:

Izv. prof. dr. sc. Silvija Šiljeg

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Albina Korotaj**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Geografska raspodjela rizika od siromaštva u Hrvatskoj** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uredenoga rada.

Zadar, 14. ožujka 2023.

Geografska raspodjela rizika od siromaštva u Hrvatskoj

Albina Korotaj

Izvadak

U radu je analizirana geografska raspodjela rizika od siromaštva u Hrvatskoj u razdoblju od 2010. do 2021. godine. Analiza se temelji na statističkim podacima o siromaštvu objavljenim od strane Državnog zavoda za statistiku (DZS-a) te Europskog statističkog ureda (Eurostata). Obradeni su pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u navedenom razdoblju te su izrađeni grafički prikazi. Zatim je napravljena usporedba između podataka objavljenim u popisnim godinama 2011. i 2021. te je analizirana geografska raspodjela siromaštva u Hrvatskoj. U radu je također napravljena usporedba siromaštva u Hrvatskoj sa siromaštvom ostalih članica Europske unije. Analizom se zaključilo kako je u Hrvatskoj prisutno prostorno grupiranje siromaštva, odnosno siromaštvo se koncentrira u županijama koja pripadaju NUTS 2 regiji Panonska Hrvatska. Zatim, siromaštvo najčešće pogađa osobe ženskog roda, osobe starije životne dobi te jednočlana kućanstva. Također je utvrđeno kako se najveći broj pučkih kuhinja nalazi u Gradu Zagrebu iako je potreba za njima veća u županijama koje pripadaju regiji Panonske Hrvatske.

Ključne riječi: siromaštvo, rizik od siromaštva, socijalna isključenost

Voditelj: izv. prof. dr. sc. Silvija Šiljeg

Povjerenstvo: izv. prof. dr. sc. Silvija Šiljeg;

izv. prof. dr. sc. Vera Graovac Matassi;

izv. prof. dr. sc. Lena Mirošević

Zamjenski član: izv. prof. dr. sc. Ana Pejdo

Geographical Distribution of the Risk of Poverty in Croatia

Albina Korotaj

Abstract

The thesis analyses the geographical distribution of the risk of poverty in Croatia in the period from 2010 to 2021. The analysis is based on statistical data on poverty published by the Central Bureau of Statistics (CBS) and the European Statistical Office (Eurostat). Indicators of poverty and social exclusion in the mentioned period were processed and graphical representations were made. Then, a comparison was made between the data published in the census years 2011 and 2021, and the geographical distribution of poverty in Croatia was analysed. The paper also compares poverty in Croatia with poverty in other member states of the European Union. The analysis concluded that there is a spatial clustering of poverty in Croatia, that is, poverty is concentrated in the counties that belong to the NUTS 2 region of Pannonian Croatia. Furthermore, poverty most often affects women, elderly people and single-person households. It was also determined that the greatest number of soup kitchens are located in the City of Zagreb, although the need for them is greater in the counties belonging to the Pannonian Croatia region.

Keywords: poverty, poverty risk, social exclusion

Supervisor: Silvija Šiljeg, PhD, Associate Professor

Reviewers: Silvija Šiljeg, PhD, Associate Professor;

Vera Graovac Matassi, PhD, Associate Professor;

Lena Mirošević, PhD, Associate Professor

Substitute member: Ana Pejdo, PhD, Associate Professor

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Metodologija istraživanja	3
2.1. <i>Objekt, ciljevi i hipoteze istraživanja</i>	3
2.2. <i>Metode istraživanja</i>	3
2.3. <i>Područja znanstvene analize</i>	4
3. Dosadašnja istraživanja	5
3.1. <i>Istraživanje siromaštva 1998. godine</i>	7
3.2. <i>Istraživanje siromaštva 2004. godine</i>	7
3.3. <i>Istraživanje geografske distribucije siromaštva 2016. godine</i>	8
4. Uloga geografije u istraživanjima siromaštva	9
5. Siromaštvo i socijalna isključenost	11
5.1. <i>Siromaštvo</i>	11
5.1.1. <i>Podjela siromaštva</i>	12
5.1.2. <i>Teorije siromaštva</i>	13
5.1.3. <i>Geodeterminizam i siromaštvo</i>	17
5.1.4. <i>Demografija i siromaštvo</i>	19
5.2. <i>Socijalna isključenost</i>	20
5.2.1. <i>Područja socijalne isključenosti</i>	21
5.2.2. <i>Izvori socijalne isključenosti</i>	21
6. Mjerenje siromaštva i socijalne isključenosti	22
6.1. <i>Pokazatelji siromaštva prema DZS-u</i>	23
6.2. <i>Ostali pokazatelji siromaštva</i>	25
6.2.1. <i>Pučke kuhinje u Hrvatskoj</i>	26
6.2.2. <i>Beskućnici u Hrvatskoj</i>	27
7. Analiza geografske raspodjele rizika od siromaštva u Hrvatskoj	28

7.1. Pokazatelji siromaštva u Hrvatskoj u razdoblju od 2010. do 2021. godine	28
7.2. Geografska raspodjela siromaštva u Hrvatskoj u međupopisnom razdoblju	38
7.3. Diskusija	51
8. Usporedba rizika od siromaštva u Hrvatskoj s članicama EU	56
9. Načini suzbijanja siromaštva	61
9.1. Mjere suzbijanja siromaštva na razini države	61
9.2. Ostali prijedlozi za suzbijanje siromaštva	64
10. Zaključak	66
Popis literature i izvora.....	69
Popis slika i tablica	75
Sažetak.....	77
Summary	78

1. Uvod

Siromaštvo je oduvijek bilo prisutno u ljudskom društvu te se ono smatra jednim od najvećih problema i u današnjem suvremenom svijetu. Unatoč napretku, siromaštvo i dalje nije iskorišteno. Štoviše, ono postaje sve veći problem modernog društva, a razlike između bogatih i siromašnih su svakodnevno sve izraženije. Poznato je kako su od davnih vremena postojala područja pogodnija za naseljavanje što je povećavalo izgleda za razvoj te manju zastupljenost siromaštva. Stoga, ljudi su kroz prošlost težili naseljavanju geografski pogodnijih područja. S druge strane postoje područja koje se smatraju geografski nepogodnima za naseljavanje te je u njima vjerojatnost pojave siromaštva veća. Dakle, fizičko-geografski čimbenici su kroz povijest imali ključnu ulogu u raspodjeli siromaštva u svijetu. Međutim, antropogenim djelovanjem siromaštvo se u suvremeno doba može znatno smanjiti, ali i dodatno povećati. Stoga, rasprostranjenost i udio siromaštva u svijetu te u pojedinim državama danas ponajprije ovisi o prevladavajućim gospodarskim i političkim prilikama. Neadekvatna socijalna politika te loša raspodjela resursa često dovode do koncentriranja siromaštva u određenim područjima. Postojanje takvih područja predstavlja problem s kojim se suočavaju brojne države te je izazov pronaći adekvatna rješenja u suzbijanju siromaštva. U istraživanjima siromaštva geografija kao znanost može uvelike pridonijeti razumijevanju pojavnosti siromaštva te ukazati na područja njegove najveće koncentracije. Geografskim istraživanjima te primjenom GIS-a može se dati prikaz područja s najvećom koncentracijom siromaštva. Pa tako se izradom takozvanih karata siromaštva mogu precizno odrediti područja u najvećem riziku od siromaštva i socijalne isključenosti kojima je najviše potrebna pomoć i resursi u svrhu suzbijanja siromaštva.

Sam pojam siromaštva ima različita značenja za različite skupine ljudi. Ono se javlja u svakom dijelu svijeta te pogađa različite skupine ljudi na različite načine. Siromašni ljudi često su izloženi stigmatizaciji i diskriminaciji u društvu što uz nedostatak financijskih sredstava dodatno otežava njihov život. Osim što postoji negativan stav prema siromašnima, oni su često deprivirani u smislu pristupa raznim društvenim aktivnostima te uslugama. Dakle, može se govoriti o socijalnoj isključenosti siromašnih osoba u određenoj društvenoj zajednici. Razlog tome je što oni nisu samo financijski deprivirani već su na različite načine isključeni iz šire društvene zajednice. Socijalna isključenost jest pojam koji sve više zamjenjuje pojam siromaštva te se često koristi kada se govori o socijalnoj politici u Europi. Također je to širi pojam od pojma siromaštva te je kao takav adekvatniji za službenu uporabu

jer uključuje različite vrste isključenosti koje predstavljaju velik problem za određene skupine stanovništva u pojedinim državama. Republika Hrvatska je zemlja u kojoj je problem siromaštva izražen u usporedbi s drugim zemljama članicama Europske unije. Iako se Hrvatska također smatra razvijenom zemljom ona se još uvijek suočava s problemom velikog broja siromašnih i onih koji su na pragu siromaštva. Siromaštvu u Hrvatskoj pridonijele su brojne nepovoljne okolnosti poput rata, ekonomske krize, potresa te neadekvatnog vođenja države. Stoga, iako se udio siromašnih u proteklih nekoliko godina kontinuirano smanjuje, potrebne su brojne promjene kako bi se unaprijedio životni standard i kvaliteta života hrvatskih građana.

Ovaj rad nastoji procijeniti rizik od siromaštva u Hrvatskoj te dati geografski prikaz raspodjele siromaštva unutar države. U prvom dijelu rada dan je teorijski pregled dosadašnjih istraživanja te je objašnjena uloga geografije u istraživanjima siromaštva. Zatim su objašnjeni koncepti siromaštva i socijalne isključenosti te su navedeni pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti. Drugi dio rada temelji se na istraživanju rizika od siromaštva u Hrvatskoj. Za potrebe analize u radu su napravljene tablice, grafički prikazi i kartografski prikazi. Prvo su analizirani pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti prema podacima objavljenima od strane Državnog zavoda za statistiku, a zatim je napravljena analiza geografske raspodjele rizika od siromaštva u Hrvatskoj. Nadalje, napravljena je usporedba rizika od siromaštva u Hrvatskoj sa zemljama članicama Europske unije prema podacima objavljenima od strane Europskog statističkog ureda. Na posljetku su navedene mjere koje se mogu implementirati u svrhu smanjenja siromaštva te poboljšanja kvalitete života hrvatskih građana.

2. Metodologija istraživanja

2.1. Objekt, ciljevi i hipoteze istraživanja

Objekt istraživanja rada jest rizik od siromaštva u Republici Hrvatskoj. Ciljevi rada jesu procijeniti geografsku raspodjelu rizika od siromaštva u Republici Hrvatskoj na temelju dostupnih podataka te dati usporedbu rizika od siromaštva u Republici Hrvatskoj s odabranim članicama Europske unije.

Hipoteze koje je u radu potrebno potvrditi ili opovrgnuti jesu sljedeće:

H1: U Hrvatskoj postoji prostorno grupiranje siromaštva.

H2: Pučke kuhinje brojčano su najzastupljenije u županijama Istočne Hrvatske.

H3: Stopa rizika od siromaštva izraženija je kod ženske populacije.

H4: Stopa rizika od siromaštva izraženija je kod osoba starije životne dobi.

H5: Stopa rizika od siromaštva izraženija je kod jednočlanih kućanstava.

2.2. Metode istraživanja

U sklopu istraživanja za potrebe rada korišteno je nekoliko različitih metoda. Metode koje su korištene jesu metoda analize, metoda sinteze, metoda kompilacije, metoda deskripcije, statistička metoda, metoda dedukcije, metoda dokazivanja i metoda opovrgavanja. Naglasak je stavljen na statističku metodu iz razloga što se glavni dio ovog rada bavi obradom i analizom statističkih podataka u tablicama te grafičkim prikazima istih.

U glavnom dijelu rada prvo su izdvojeni statistički podatci vezani uz pokazatelje siromaštva i socijalne isključenosti u Hrvatskoj objavljeni na stranicama Državnog zavoda za statistiku (DZS-a) u odgovarajuće tablice za razdoblje od 2010. do 2021. godine. Tablice koje sadrže navedene podatke napravljene su u programu MS Excel. Ove tablice poslužile su kao temelj za izradu grafičkih prikaza. U obzir su dakle uzeti podatci o siromaštvu i socijalnoj isključenosti u cijelom promatranom razdoblju te su tablice napravljene po dobi, spolu, stupnju obrazovanja te vrsti kućanstva. Zatim je napravljena usporedba podataka o siromaštvu iz 2011. i 2021. godine te usporedba samih popisa stanovništva iz navedenih godina. Pošto podatci o siromaštvu i socijalnoj isključenosti po županijama još nisu dostupni za popisnu

godinu 2021. korišteni su navedeni podatci za popisnu godinu 2011. kao bi se vidjela razlika među samim županijama. Za 2011. godinu podatci o siromaštvu po županijama dobiveni dohodovnom i potrošnom metodom, stoga je napravljen grafički prikaz koji ih prikazuje. Također je napravljen grafički prikaz koji prikazuje stope rizika od siromaštva po NUTS 2 regijama za 2021. godinu. U konačnici izrađena je karta s prikazom lokacija pučkih kuhinja. Za izradu karte koja prikazuje lokacije pučkih kuhinja te lokacije mjesta podjele toplih obroka po gradovima i županijama korišteni su podatci objavljeni od strane Hrvatskog Crvenog križa, Caritasa, Dobrog Doma te iz nacionalnih medija. Karta je izrađena u programu QGIS. Program QGIS jest besplatan geografski informacijski sustav koji služi za obradu i prikaz prostornih podataka. Točkastim uzorkom su na karti označene pučke kuhinje i mjesta gdje se dijele topli obroci po gradovima. Karta također prikazuje zastupljenost pučkih kuhinja po pojedinim županijama. Na karti su bojom prikazane županije prema kategorizaciji broja pučkih kuhinja. Pa tako su županije označene tamnijom bojom one koje imaju veći broj pučkih kuhinja, dok one označene svjetlijom bojom ih imaju malo ili ni jednu.

Zatim su preuzeti podatci Europskog statističkog ureda (Eurostat) za potrebe usporedbe rizika od siromaštva u Hrvatskoj s članicama Europske unije. Uz pomoć navedenih podataka također su izrađene tablice te grafički prikazi u programu MS Excel. Napravljena je usporedba stope rizika od siromaštva u Hrvatskoj s državama Europske unije u 2021. godini te usporedba kretanja stope rizika od siromaštva u cjelokupnom promatranom razdoblju sa sljedećim članicama: Slovenijom, Italijom, Mađarskom, Njemačkom, Austrijom i Irskom. Nadalje, napravljena je analiza i sinteza dobivenih podataka te su postavljene hipoteze potvrđene ili odbačene. Prema dostupnim podacima iz 2020. godine koje je objavio DZS napravljen je grafički prikaz u programu MS Excel koji prikazuje najčešće funkcije za koje Hrvatska daje naknade socijalne zaštite u usporedbi s prosjekom EU-27. Na posljertku su navedene mjere suzbijanja siromaštva koje se provode u Hrvatskoj te one koje bi se mogle implementirati kako bi se smanjilo siromaštvo i socijalna isključenost.

2.3. Područja znanstvene analize

Makro područje znanstvene analize rada jest Republika Hrvatska, odnosno NUTS 1 regija prema europskoj regionalnoj klasifikaciji. Mezo područje znanstvene analize jesu NUTS 2 regije. Od 2021. godine došlo je do promjene u klasifikaciji statističkih regija Hrvatske. Prijašnjih godina, točnije od 2012. godine, u NUTS 2 regije su se svrstavale Jadranska Hrvatska i Kontinentalna Hrvatska, a od 2021. godine u NUTS 2 regije ubrajaju se

Panonska Hrvatska, Jadranska Hrvatska, Sjeverna Hrvatska i Grad Zagreb. Mikro područje znanstvene analize jesu županije Republike Hrvatske, odnosno NUTS 3 regije.

3. Dosadašnja istraživanja

Još od kraja 18. stoljeća, pod utjecajem knjige *Bogatstvo naroda* koju je napisao Adam Smith, društveni teoretičari se pitaju koji je razlog tome što postoji velika razlika između bogatih i siromašnih zemalja (Sachs i dr., 2001). Adam Smith je tvrdio kako su za objašnjenje tog problema ključne dvije stvari. Prva stvar koja će učiniti neku državu bogatijom jest postojanje ekonomije slobodnog tržišta. Njegova druga pretpostavka jest kako fizičko-geografska obilježja nekog prostora mogu utjecati na njegov uspjeh u ekonomskom smislu. Iako mnogi teoretičari i dalje izostavljaju geografske faktore kao važne čimbenike bogatstva, odnosno siromaštva neke države te prednost pridaju institucijama, pokazuje se kako geografija znatno utječe na raspodjelu svjetskog bogatstva te ekonomski razvoj (Sachs i dr., 2001). Prva sistematska proučavanja siromaštva temeljila su se na dohotku (Chimhowu, 2006). Primjerice, u takva istraživanja se ubrajaju istraživanje Bootha koji je 1889. godine objavio karte siromaštva Londona. Zatim, istraživanje siromaštva u Yorku koje je 1899. godine proveo Rowntree te Hunterovo istraživanje siromaštva u SAD-u 1904. godine (Chimhowu, 2006).

U novije vrijeme sve se veća važnost pridaje proučavanju siromaštva s geografskog gledišta te uporabi karata siromaštva. Primjerice, Copus i dr. (2015) izradili su karte siromaštva na temelju dostupnih podataka za područje Europe koje se bazira na NUTS 3 regijama. Koristili su stopu rizika od siromaštva kao glavni pokazatelj te su kartirali preko 20 država. Smatraju kako je izrada takvih karata siromaštva Europe zahtjevna zbog ograničene dostupnosti podataka (Copus i dr., 2015). Ballas i dr. (2017) analizirali su siromaštvo u Europi te su izradili kartograme. Regije Europe preoblikovane su na način da je površina regije proporcionalna broju ljudi koji u njoj žive. Smatraju kako se na taj način geografski podatci mogu bolje vizualizirati ako se koriste u svrhe društvenih znanosti te je ta vrsta vizualizacije jedan od novijih trendova u geografiji. Dokazali su kako se razlike u siromaštvu pojavljuju unutar regija pojedinih država, između gradova i ruralnih dijelova te između samih četvrti unutar gradova (Ballas i dr., 2017).

U prethodnim istraživanjima u Hrvatskoj siromaštvom su se najviše bavili stručnjaci iz područja sociologije, politike, ekonomije, prava, socijalnog rada i teologije. Najviše radova

objavljeno je u časopisima *Revija za socijalnu politiku* i *Financijska teorija i praksa*. Najviše znanstvenih radova koji se bave tematikom siromaštva u Hrvatskoj objavio je Zoran Šućur, profesor sa Zagrebačkog pravnog fakulteta koji je ujedno i nositelj kolegija Siromaštvo i socijalna isključenost. U dosadašnjim istraživanjima ponajviše je bio fokus na definiranju samog pojma siromaštva i socijalne isključenosti te navođenju mjera ublažavanja siromaštva, a također su provedena i poneka istraživanja siromaštva u Hrvatskoj.

Prvo nacionalno istraživanje siromaštva u Hrvatskoj provedeno je 1998. godine (Šućur, 2005). Nakon toga nije bilo kontinuiranih istraživanja siromaštva iako je Državni zavod za statistiku svake godine prikupljao podatke o potrošnji i prihodima kućanstava. Državni zavod za statistiku je nakon 2000. godine počeo objavljivati monetarne pokazatelje siromaštva koji se temelje na dohotku i relativnoj liniji siromaštva, odnosno službenoj liniji siromaštva Europske unije (Šućur, 2005). Oslanjajući se na metodologiju koja se koristi u zemljama EU-a dobivaju se podatci o riziku siromaštva za svaku godinu (Malenica, 2007). U usporedbi sa zemljama Europske unije, Republika Hrvatska pripada kategoriji zemalja koje imaju nešto više stope siromaštva te je siromaštvo u Hrvatskoj trajnijeg karaktera (Šućur, 2005). Navodi se kako najveći rizik siromaštva imaju: starije osobe i umirovljenici, nezaposleni, osobe s nižim stupnjevima obrazovanja, jednočlana kućanstva, jednoroditeljske obitelji i obitelji s većim brojem djece. Osim Državnog zavoda za statistiku Centar za istraživanje tržišta je redovito objavljivao podatke o prihodima i troškovima kućanstava, a Caritas i Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve su 2004. proveli vlastito istraživanje siromaštva (Šućur, 2005). Također, Nezavisni hrvatski sindikati i Savez samostalnih sindikata Hrvatske svaki mjesec izračunavaju trošak sindikalne košarice (Malenica, 2007). Na posljetku, DZS je u suradnji sa Svjetskom Bankom proveo istraživanje koje se naziva *Mapiranje i procjena geografske raspodjele rizika od siromaštva i socijalne isključenosti za mala područja RH* (DZS, 2016). Dakle u ovom istraživanju izrađene su karte s prikazima područja u riziku od siromaštva što je ujedno i jedino takvo istraživanje provedeno u Hrvatskoj.

Iz prethodnog može se zaključiti kako u dosadašnjim istraživanjima u Hrvatskoj nedostaje radova koji se bave istraživanjem siromaštva s geografskog gledišta. Geografski radovi uvelike bi doprinijeli istraživanju problematike siromaštva te bi taj doprinos bio od iznimne koristi za poboljšanje pogleda na siromaštvo i socijalnu isključenost. Štoviše, geografija kao znanost može iznimno pridonijeti u otkrivanju područja, odnosno regija, kojima je najviše potrebna pomoć u suzbijanju siromaštva te se na taj način može ukazati u

koja je područja potrebno preusmjeriti najviše sredstava za pomoć. U nastavku je potrebno detaljnije se osvrnuti na najznačajnija istraživanja siromaštva koja su dosad provedena u Hrvatskoj.

3.1. Istraživanje siromaštva 1998. godine

Svjetska banka je 1998. godine u suradnji s Državnim zavodom za statistiku provela jedno od najvažnijih istraživanja siromaštva na području Hrvatske te se smatra kako je to „prvo sveobuhvatno istraživanje siromaštva i raspodjele dohotka u Hrvatskoj“ (Bejaković, 2001, str.1238). Rezultati tog istraživanja objavljeni su u izvješću Svjetske banke koje nosi naziv *Hrvatska - studija o ekonomskoj ranjivosti i socijalnom blagostanju* (Bejaković, 2001). Stručnjaci Svjetske banke su u tom istraživanju koristili reprezentativni uzorak od 3 123 kućanstava u kojima je prebivalo 9 433 ljudi (Malenica, 2007). Nedostatak tog istraživanja jest u tome što nije obuhvaćen čitav teritorij Hrvatske, dakle izostavljena su područja u istočnoj Slavoniji te Dalmaciji okupirana zbog Domovinskog rata. Poznato je kako je upravo u tim područjima siromaštvo izraženije nego u ostalim dijelovima Hrvatske, stoga bi rezultati istraživanja zasigurno bili drugačiji. U istraživanju je korišten upitnik osnovnim sociodemografskim značajkama te dnevnik o potrošnji kućanstava iz razloga što se siromaštvo mjerilo temeljem potrošnje. S obzirom na granicu međunarodne linije apsolutnog siromaštva rezultati ovog istraživanja utvrdili su kako je osoba apsolutno siromašna ukoliko posjeduje manje od 4,3 američka dolara dnevno. Dakle, 1998. godine je u Hrvatskoj živjelo 4% apsolutno siromašnog stanovništva, odnosno 4,8% ukoliko se uzmu u obzir i izostavljena područja. Međutim, prema nacionalnom pragu siromaštva rezultati su pokazali kako je u Hrvatskoj živjelo 8,4% relativno siromašnih, odnosno 10% ukoliko se uključe i ona područja koja nisu obuhvaćena u istraživanju. Od značaja je i činjenica kako je većina siromašnih živjela u kućanstvima u kojima je glava obitelji osoba sa završenim ili nezavršenim osnovnoškolskim obrazovanjem. Također, utvrđeno je kako je velik udio siromašnih u kućanstvima u kojima je glava obitelji umirovljenik i u kojima članovi ne primaju plaću redovito (Malenica, 2007).

3.2. Istraživanje siromaštva 2004. godine

Drugo važno istraživanje siromaštva jest ono koje je 2004. godine proveo Hrvatski Caritas zajedno s Centrom za promicanje socijalnog nauka Crkve (Baloban i Migles, 2005). Projekt nosi naziv *Praćenje siromaštva u Hrvatskoj*, a njegova osnovna zamisao jest

prikupljanje podataka u svrhu boljeg razumijevanja obilježja siromaštva u Hrvatskoj. Rezultati istraživanja su ukazali na to kako je prema objektivnoj liniji siromaštva u Hrvatskoj 2004. godine bilo 27% siromašnih kućanstava, što se uvelike razlikuje od stope subjektivne percepcije siromaštva koja je iznosila oko 70%. Također je utvrđeno kako je više od 50% siromašnih osoba prebivalo u kućanstvima u kojima glava obitelji ima završeno samo osnovnoškolsko obrazovanje ili manje, zatim kako u 40% siromašnih kućanstava glava obitelji jest umirovljenik te kako u 17% takvih kućanstava prebivaju nezaposleni i neaktivni. Zaključeno je kako su najugroženija ona kućanstva u kojima prebivaju isključivo starije osobe te jednoroditeljska kućanstva. Povećan rizik od siromaštva jest također utvrđen kod osoba čije je prebivalište u regijama pogođenim u vrijeme Domovinskog rata (Baloban i Migles, 2005).

3.3. Istraživanje geografske distribucije siromaštva 2016. godine

Na posljertku je ključno spomenuti istraživanje pod nazivom *Mapiranje i procjena geografske raspodjele rizika od siromaštva i socijalne isključenosti za mala područja RH* koje je Državni zavod za statistiku proveo u suradnji sa Svjetskom bankom s ciljem prikupljanja podataka o geografskoj distribuciji siromaštva i socijalne isključenosti u Hrvatskoj (DZS, 2016). U istraživanju je korištena metoda procjene za mala područja koja obuhvaća kombiniranje podataka prikupljenih kroz ankete s podacima iz Popisa stanovništva 2011. godine. Na temelju tih podataka izračunate su procjene rizika od siromaštva za županije i za gradove i općine. Državni zavod za statistiku svake godine provodi anketna istraživanja na kućanstvima kako bi se mogao procijeniti rizik od siromaštva na razini države. Međutim, ti podatci nisu pouzdani za NUTS 3 regije te za manja područja, stoga su kombinirani zajedno s onima iz Popisa stanovništva 2011. godine. U izračunu podataka o procjeni rizika od siromaštva korištene su dohodovna i potrošna metoda. Dohodovna metoda se može definirati kao ona koja „koristi granicu rizika od siromaštva koja je postavljena na 60% medijana nacionalnoga ekvivalentnog dohotka temeljene na Anketi o dohotku stanovništva (EU-SILC)“. S druge strane, potrošna metoda se može definirati kao ona koja „koristi granicu rizika od siromaštva koja je postavljena na 60% medijana nacionalne ekvivalentne potrošnje temeljene na Anketi o potrošnji kućanstava (HBS)“ (DZS, 2016).

Kada se gledaju rezultati dobiveni dohodovnom metodom tada je u Hrvatskoj 2011. godine procijenjena stopa rizika od siromaštva bila 19,2% (DZS, 2016). To znači kako je za 19,2% osoba u Hrvatskoj tada godišnji ekvivalentni raspoloživi dohodak iznosio manje od 24 000,00 kuna. Prag rizika od siromaštva u 2011. godini je iznosio 24 000,00 kuna za kućanstvo

u kojem živi jedna osoba. Uzimajući u obzir NUTS 2 regije u najpovoljnijoj situaciji je bio Grad Zagreb te Primorsko – goranska županija, dok su županije s najvećim rizikom od siromaštva bile Brodsko – posavska i Virovitičko – podravska. Sveukupno, stopa rizika od siromaštva je bila veća u Kontinentalnoj Hrvatskoj u usporedbi s Jadranskom. Podatci dobiveni potrošnom metodom ukazali su na to kako je u 2011. godini u Hrvatskoj procijenjena stopa rizika od siromaštva iznosila 17, 1%. Prag rizika od siromaštva u 2011. godini je iznosio 23 919,00 kuna za kućanstvo u kojem živi jedna osoba. Zaključeno je kako je stopa rizika od siromaštva izraženija u kontinentalnim županijama za razliku od Jadranskih. Također, kao i prema dohodovnoj metodi najnižu stopu rizika od siromaštva imali su Grad Zagreb te Primorsko – goranska županija. Najviše stope rizika od siromaštva su imale Brodsko – posavska te Karlovačka županija (DZS, 2016).

4. Uloga geografije u istraživanjima siromaštva

Geografija kao znanost može uvelike pridonijeti istraživanjima siromaštva. Siromaštvo nije samo ekonomski problem neke države već njegovo prisustvo znatno otežava život stanovništva te na taj način direktno i indirektno utječe na demogeografske značajke pojedine društvene zajednice. Stoga je u interesu geografije proučavati obilježja siromaštva, njegove utjecaje na demogeografske značajke stanovništva te njegovu prostornu raspodjelu i koncentraciju. Štoviše, pojava siromaštva u pojedinim područjima svijeta se može objasniti koristeći teorije geografskog determinizma i posibilizma. Nadalje, postoji zasebna grana društvene geografije koja se naziva geografija siromaštva. Ta grana proučava kako regionalno tako i individualno siromaštvo (Zhou i Liu, 2022). Dakle, siromaštvo može biti značajka nekog prostora, ali i značajka određene skupine ljudi i pojedinaca. Ona se dakle bavi proučavanjem uzoraka siromaštva, karakteristika njegove distribucije, vrsta područja na kojemu se javlja, razvojnih mehanizama siromaštva, povezanosti s fizičko-geografskim čimbenicima te mjera koje se mogu implementirati kako bi se siromaštvo umanjilo (Zhou i Liu, 2022). Dakle, geografija kao interdisciplinarna znanost može pridonijeti shvaćanju povezanosti siromaštva s određenim demogeografskim obilježjima te fizičko-geografskim i povijesnim značajkama nekog prostora. Štoviše, koristeći se novim tehnologijama, kao što je uporaba GIS-a, geografija pruža različite mogućnosti istraživanja siromaštva i razotkrivanja uzroka njegova nastajanja.

Analizom statističkih podataka vezanim uz siromaštvo i socijalnu isključenost te grafičkim prikazivanjem navedenih podataka olakšava se određivanje područja koja su u

povećanom riziku od siromaštva. Danas se u geografiji rade prostorne analize u GIS-u, koji omogućava vizualno prikazivanje statističkih podataka u obliku karata i modela. Pa se tako mogu izraditi karte koje prikazuju područja najveće koncentracije siromaštva te područja u riziku od siromaštva. Na taj se način olakšava prepoznavanje takvih područja s ciljem preciznije alokacije resursa za što efikasnije suzbijanje siromaštva. Za izradu takvih karata potrebno je znanje rada u GIS-u, poznavanje statističkih metoda te razumijevanje uzročno-posljedičnih veza siromaštva s ostalim čimbenicima nekog prostora te obilježjima određenog društva. Stoga su upravo geografi kvalificirani za izradu karata siromaštva te mogu svojim znanjima znatno doprinijeti razumijevanju pojave i rasprostranjenosti siromaštva na nekom prostoru.

Dakle, kako bi se lakše prikazala rasprostranjenost siromaštva izrađuju se takozvane karte siromaštva koje prikazuju raspodjelu siromaštva na području određene države (Tomić, 2007). Također, takvim kartama se može vizualno prikazati stupanj blagostanja nekog prostora te koliko je blagostanje zapravo učestalo. Nedostatak je ukoliko se kvantitativni podatci prikupljaju na razini čitave države jer se na taj način prikriva postoje li varijacije u siromaštvu unutar države (Tomić, 2007). Pa tako primjerice unutar države mogu postojati izrazito siromašna područja koja neće biti identificirana ukoliko se u obzir uzme prosjek čitave države. Stoga bi se istraživanja siromaštva trebala provoditi na razini županija ili općina i gradova kako bi se dobila jasnija slika rasprostranjenosti siromaštva. Dakle, proučavanje siromaštva na razini pojedinih regija je od velike važnosti te bi se razlike u stopi rizika od siromaštva na regionalnoj razini trebale uzeti u obzir kod kreiranja i donošenja zakona (Copus i dr., 2015). Nadalje, karte siromaštva prikazuju geografske razlike u siromaštvu koje su posljedica određenih geografskih čimbenika poput dostupnosti obrazovnih ustanova na nekom prostoru (Tomić, 2007). Stoga, koristeći karte siromaštva vizualno se dočarava rasprostranjenost siromaštva što omogućava pravilniju distribuciju državne pomoći. Kako bi izradili karte siromaštva potrebni su nam različiti statistički podatci poput onih iz popisa stanovništva, iz anketa, te onih dobivenih daljinskim proračunima koji uzimaju u obzir društvene, ekonomske i ekološke čimbenike. Negativna strana izrade takvih karata siromaštva je u težini njihove izrade jer je za izradu često potrebno koristiti komplicirane statističke metode (Tomić, 2007). Također, često nedostaje podataka za izradu takvih karata siromaštva. Primjerice, neke države objavljuju stope rizika od siromaštva svake godine, neke objavljuju samo procjene, a za neke države takvi podatci nisu ni dostupni te je zbog navedenog vrlo zahtjevno raditi analize na temelju NUTS 2 i NUTS 3 regija (Copus i dr., 2015).

5. Siromaštvo i socijalna isključenost

Siromaštvo i socijalna isključenost su termini koji se često koriste kao istoznačnice, iako to nisu. Siromaštvo je pojam uz koji najčešće vežemo nedostatak financijskih sredstava. Međutim pokazalo se kako su siromašni ljudi, uz nedostatak financijskih sredstava, često deprivirani i na druge načine. Pa tako pojam socijalne isključenosti uzima u obzir i širi kontekst u kojem se siromaštvo javlja te uključuje sve ostale probleme s kojima se siromašne i socijalno isključene osobe suočavaju. Stoga je u nastavku potrebno objasniti pojmove siromaštva i socijalne isključenosti. Također, je važno navesti u kojim oblicima se siromaštvo i socijalna isključenost javlja, koji su razlozi njihova nastanka, koje grupe ljudi pogađaju te koja geografska područja najčešće zahvaćaju.

5.1. Siromaštvo

Pojam siromaštva je vrlo širok te ne postoji jedinstvena definicija koja je prihvaćena u široj javnosti (Bejaković, 2005). U skladu s tim postoji potreba da se razmotri više definicija siromaštva zbog kompleksnosti samog pojma. Vlada Republike Hrvatske (2014) smatra kako siromaštvo podrazumijeva oskudicu materijalnih ili financijskih sredstava. U literaturi, siromaštvo se najčešće definira kao stanje u kojem osoba ne posjeduje novac ili dovoljno novca te kao stanje u kojem osoba posjeduje malo ili nedovoljno materijalne imovine (Bejaković, 2005; Tomić, 2007). Tomić (2007) navodi kako siromaštvo također obuhvaća kada osoba nema dovoljno prihoda za kupnju osnovne potrošačke košarice dobara i usluga. Danas kada se govori o siromaštvu ono najčešće podrazumijeva nedostatak minimalnih sredstava koje osobi omogućuju dostojanstven život (Tomić, 2007). Ljudi se smatraju siromašnima ukoliko ne posjeduju dovoljno sredstava kako bi zadovoljili svoje materijalne potrebe te ukoliko njihovi uvjeti života im ne omogućuju da aktivno sudjeluju u uobičajenim djelatnostima pojedinog društva (BBC, 2005; prema Bejaković, 2005).

Smatra se kako se siromaštvo može prepoznati prema različitim pokazateljima poput generalnog nedostatka dohotka i sredstava za osiguranje egzistencije (Bejaković, 2005). Zatim, na siromaštvo ukazuju glad i neuhranjenost, narušeno zdravstveno stanje, nedostatak pristupa obrazovnim uslugama i slično, viša stopa smrtnosti posebice zbog bolesti, beskućništvo i stambeni uvjeti koji nisu zadovoljavajući, okruženje koje je nesigurno te diskriminacija osoba u društvu. Štoviše, u uvjetima siromaštva dolazi do povrede ljudskih prava koja se očituje u tome da osobe ne sudjeluju u donošenju odluka te u građanskom i

društveno-kulturnom životu pojedinog društva. Navedene značajke siromaštva ukazuju na njegovu višedimenzionalnost. U takvom stanju osobe dugoročno ili trajno nemaju dovoljno resursa i sposobnosti, nemaju mogućnost izbora, žive u uvjetima nesigurnosti te im nedostaje moć. Zbog navedenog siromašne osobe nemaju zadovoljavajući životni standard te nisu u mogućnosti ostvariti svoja građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava (Bejaković, 2005).

5.1.1. Podjela siromaštva

Najčešća podjela siromaštva je na dohodovno i nedohodovno (Bejaković, 2005; Tomić, 2007). Dohodovno siromaštvo se odnosi na nemogućnost zadovoljenja životnih potreba koje se smatraju minimalnima. S druge strane, nedohodovno se odnosi na siromaštvo koje uključuje i ostala obilježja od životne važnosti koje nisu na zadovoljavajućoj razini poput obrazovanja, zdravstvenog stanja, prehrane, pismenosti i slično. Međutim, u svijetu se najčešće govori o dohodovnom siromaštvu koje može biti apsolutno ili relativno (Bejaković, 2005; Tomić, 2007). Svjetska Banka smatra kako je neka osoba siromašna ukoliko njen dohodak nije dovoljan za zadovoljenje onih potreba koje se smatraju nužnima za život te osobe. Razina nužnih životnih potreba je promjenjiva s vremenom te ovisi o obilježjima pojedinog društva, o samoj razvijenosti te normama i vrijednostima tog društva (Bejaković, 2005).

Apsolutno siromaštvo se može definirati kao „postotak stanovništva koje živi ispod određenog iznosa raspoloživog dohotka“ (Bejaković, 2005, str. 133). Takav iznos raspoloživog dohotka se naziva još i granicom siromaštva. Pa stoga slijedi kako je apsolutna granica siromaštva ona koja određuje apsolutni minimalni životni standard. Temelj za izračun te granice jest točno određena potrošačka košarica, koja se bazira na prehrambenim proizvodima, uvećana za ostale troškove poput troškova stanovanja te odjeće. Apsolutna granica se iz tog razloga razlikuje u različitim zemljama jer ovisi o sastavu potrošačke košarice. Nadalje, apsolutna granica siromaštva se dalje dijeli na granicu ekstremnog siromaštva, odnosno bijede, te na granicu generalnog siromaštva (Tomić, 2007). S druge strane, može se odrediti i relativna granica siromaštva. Na taj način se siromaštvo određuje prema životnom standardu određene zemlje, odnosno takozvanom nacionalnom životnom standardu (Bejaković, 2005). Stoga slijedi kako se neka osoba smatra siromašnom ukoliko je njen životni standard znatno niži od životnog standarda ostalih stanovnika određene države bez obzira na razinu zadovoljenja apsolutnih potreba. Relativna granica siromaštva se

najčešće definira kao „određeni postotak medijalnoga ili prosječnog dohotka kućanstva“ (Bejaković, 2005, str. 134). Pa tako Svjetska banka određuje siromaštvo na način da se utvrdi polovina medijalnog dohotka. Tako se dobiva osnova koja se koristi za međunarodne usporedbe, odnosno to olakšava usporedbu siromaštva neke zemlje sa siromaštvom u drugim zemljama svijeta. Nedostatak određivanja apsolutne i relativne stope siromaštva je u tome što one prikazuju određeni prosjek koji je izračunat na temelju cjelokupnog stanovništva. Na taj se način ne može zaključiti koja skupina stanovništva se zapravo nalazi u lošijem položaju pa se stoga javlja potreba za utvrđivanjem stopa siromaštva prema skupinama stanovništva (Bejaković, 2005). Dakle, problem je u tome što kada se u obzir uzme prosječan dohodak cjelokupnog stanovništva ne dobiva se informacija o tome koje skupine stanovnika su najsiromašnije, primjerice jesu li to umirovljenici, nacionalne manjine, osobe ženskog spola i slično. Zbog toga se ne može odrediti ciljana skupina kojoj je najviše potrebna pomoć u borbi protiv siromaštva.

Sociolozi uz relativno i apsolutno siromaštvo razlikuju i subjektivno siromaštvo te socijalnu isključenost (URL 6). Subjektivno siromaštvo se odnosi na vlastitu percepciju financijske i materijalne situacije pojedinca te nije podložno mjerenju (URL 6). Također, siromaštvo može biti situacijsko, generacijsko, urbano i ruralno (URL 7). Situacijsko siromaštvo podrazumijeva postojanje određene nepovoljne situacije poput gubitka posla, prirodne katastrofe ili zdravstvenih problema koji dovode do siromaštva. Generacijsko siromaštvo podrazumijeva da pojedinac dolazi iz obitelji koja živi u siromaštvu kroz najmanje dvije generacije te je pojedincu otežan pristup resursima. Urbano i ruralno siromaštvo se odnose na područja u kojima se ona javljaju. Tako je u ruralnom području uzrok siromaštva najčešće izoliranost, nedostatak mogućnosti za posao i obrazovanje te nedostupnost određenih društvenih sadržaja. S druge strane, u urbanom području siromaštvo se javlja kao posljedica nepovoljne infrastrukture, problema sa stanovanjem, sigurnošću, prenapučenošću i slično (URL 7).

5.1.2. Teorije siromaštva

Postoji mnogo teorija siromaštva kojima se pokušava objasniti koji su razlozi nastanka siromaštva. Njihov je cilj identificirati temeljne odrednice siromaštva koje prethode njegovu nastanku te same uzroke nastanka siromaštva (Downes, 2010, prema Addae-Korankye, 2019). Najčešće se navode četiri najznačajnije teorije siromaštva sa sociološkog gledišta, a to su teorija kulture siromaštva, teorija začaranog kruga, teorija situacijske prisile te teorija

koncepta podklase (Bejaković, 2001). Teorija kulture siromaštva odnosi se na sam način života siromašnih osoba koje imaju vlastita ponašanja, vrijednosti te načine preživljavanja, po čemu se bitno razlikuju od ostalih pripadnika društva. Pojedinci dakle nisu nužno odgovorni za vlastito siromaštvo, već su žrtve vlastite nefunkcionalne kulture (Bradshaw, 2007). Društveno uvjetovani obrasci ponašanja te vjerovanja se tako prenose kroz generacije (Bradshaw, 2007). Nastavno na prethodnu teoriju, teorija začaranog kruga podrazumijeva kako se siromaštvo prenosi s generacije na generaciju (Bejaković, 2001). Dakle, na taj način nastaje generacijsko siromaštvo. U širem kontekstu teorija začaranog kruga prati sljedeći redoslijed: niski prihodi dovode do niske potrošnje, niska potrošnja dovodi do niskih ulaganja, niska ulaganja smanjuju BDP, odnosno dolazi do smanjene proizvodnje, što ponovno dovodi do niskih prihoda (Li i Ma, 2015). Teorija situacijske prisile podrazumijeva nastanak siromaštva kao posljedice određenih okolnosti koje onemogućuju siromašnima ostvarivanje uobičajenih vrijednosti i normi. Primjerice gubitak posla, prirodna katastrofa, bolest i slično mogu izazvati ovu vrstu siromaštva. Dakle, u navedenom slučaju javlja se takozvano situacijsko siromaštvo. Teorija koncepta podklase uključuje vjerovanje kako se određena skupina ljudi u društvu izdvaja od ostale zaposlene radničke klase u kulturnom te strukturnom smislu (Bejaković, 2001). Odnosno, podklasu čine osobe koje dolaze iz obitelji s niskim primanjima čije je ponašanje u potpunoj suprotnosti s ponašanjem ostale populacije (Zelly, 1995). Spominje se još i bihevioralna teorija siromaštva koja podrazumijeva određena ponašanja stanovništva koja ih dovode u siromaštvo poput riskiranja samohranog roditeljstva, pogrešnog odabira obrazovanja ili riskiranja nezaposlenosti (Brady, 2019).

S ekonomskog gledišta razlikuju se klasična, neoklasična, kejnzijanska/neoliberalna te marksistička/radikalna teorija siromaštva (Davis i Sanchez-Martinez, 2015). Klasična teorija zagovara tvrdnju kako je pojedinac odgovoran za siromaštvo te je živjeti u siromaštvu njegov vlastiti izbor. Neoklasična teorija, s druge strane, uzima u obzir i vanjske čimbenike poput nedostatka imovine, nepravednih tržišta, nedostatka pristupa obrazovanju, useljeničkog statusa osobe, problema sa zaposlenjem članova jednoroditeljskih obitelji, zdravstvenih problema te starosti. Kejnzijanska teorija objašnjava siromaštvo kao posljedicu makroekonomskih čimbenika gdje država ima odgovornost pobrinuti se za ekonomsko blagostanje. Dakle, siromaštvo je pod utjecajem vanjskih čimbenika, a najčešće nastaje zbog nezaposlenosti. Marksistička teorija smatra kako je diskriminacija određenih grupa ljudi ključna za nastanak siromaštva. Stoga je nužna intervencija države u kontroli tržišta, primjerice postavljanjem zakona o minimalnim plaćama (Davis i Sanchez-Martinez, 2015).

Nadalje, Blank (2003) koji je proučavao teorije siromaštva s ekonomskog gledišta, navodi teoriju koja pretpostavlja kako siromaštvo nastaje uslijed radnji koje su usmjerene smanjenju siromaštva. Objašnjenje leži u tome što će siromašni i dalje biti siromašni sve dok primaju financijsku pomoć i slično te neće biti motivirani za bijeg od siromaštva (Blank, 2003). Dakle, problem je u kratkoročnim rješenjima za suzbijanje siromaštva poput subvencija. Umjesto toga trebalo bi se ulagati u dugoročan razvoj kako bi siromašni sami mogli ostvarivati veće prihode. Vezano uz to, brojne države koje su bile dugo vremena pod utjecajem ekonomskog sustava socijalizma, čiji je cilj uspostava jednakosti, danas imaju probleme sa siromaštvom. Navodi se kako je za provođenje socijalističkih mjera nužno da država preuzme kontrolu nad privatnom imovinom stanovnika čime se krši pravo osoba na proizvode koji su proizašli iz njihova vlastita truda (URL 30). Ovime su najviše pogođeni poduzetnici, stanodavci te svi ostali koji su u radnom odnosu. Dakle, vlastitim trudom se ne dolazi do veće zarade pojedinca što rezultira nemogućnošću pojedinca da osigura bolji život. Također, ukoliko se ne vrednuje trud pojedinca nema ni napretka jer neće biti motivacije za inovacijama (URL 30). S druge strane, u današnjem svijetu većina zemalja je usvojila sustav kapitalizma kojem je glavno polazište privatno vlasništvo te zamisao kako pojedinci svojim trudom i inovacijama mogu napredovati do boljeg života. Međutim, Patnaik (2012) navodi kako i kapitalizam pridonosi siromaštvu. Naime, razvoj pod utjecajem kapitalizma pridonosi bogaćenju manjih grupa ljudi, dok većina radne snage ostaje zakinuta te se tako s druge strane javlja nezaposlenost i siromaštvo kako u razvijenim tako i u zemljama u razvoju (Patnaik, 2012).

Pošto su neke države bogatije u odnosu na druge, i u geografiji se često postavlja pitanje što je uzrok takvim razlikama između država. Također, istražuje se kakva je geografska raspodjela siromaštva u svijetu (Chimhowu, 2006). Odnosno, postavlja se pitanje zbog čega se u nekim prostorima siromaštvo koncentrira. Addae-Korankye (2019) navodi teoriju geografskih različitosti koja pretpostavlja kako stanovništvo, njihova kultura te institucije nemaju pristup potrebnim resursima na određenim područjima te kao takvi nisu u mogućnosti stvoriti blagostanje i adekvatne prihode. Pod okriljem ove teorije svrstavaju se i koncepti poput ruralnog siromaštva, geto siromaštva, siromaštva juga, siromaštva trećeg svijeta te urbanog dezinvestiranja (Bradshaw, 2007). Abdulai i Shamshiry (2014) smatraju kako je važno odrediti geografske različitosti u istraživanju siromaštva jer one utječu na postojanje koncentracije siromaštva u određenim područjima unutar država te općenito među regijama svijeta. Neki od čimbenika koji uzrokuju siromaštvo su udaljenost od resursa,

gustoća naseljenosti, raspodjela inovacija, manjak investicija i slično. Vezano uz to, postoji pretpostavka kako blizina siromaštva u nekim područjima doprinosi njegovu rasprostranjivanju, odnosno kako siromaštvo stvara siromaštvo (Abdulai i Shamshiry, 2014). Često dolazi do situacije kada razvijena područja privuku tvrtke i industrije čime dolazi do osiromašenja ostalih područja koja nisu toliko razvijena. Tim postupkom se siromaštvo još brže razvija u slabije razvijenim područjima, odnosno dolazi do prostornog koncentriranja siromaštva. Koncentriranje siromaštva se može dakle objasniti teorijom ekonomskih aglomeracija što podrazumijeva koncentraciju sličnih tvrtki i industrija na nekom području koje privlače usluge i tržišta što rezultira još većim priljevom tvrtki. Upravo zbog toga je važna intervencija države kako se industrije i tvrtke ne bi koncentrirale na određenim geografskim područjima, što bi dovelo do osiromašivanja drugih područja (Abdulai i Shamshiry, 2014).

Zatim, siromaštvo se može objasniti teorijom središnjeg naselja. Teorija središnjeg naselja razmatra geografska područja na kojima se naselja nalaze, njihov broj, veličinu te odnos s okolnim naseljima koja im gravitiraju (URL 15). Dakle, to su mjesta gdje se skuplja najviše znanja i kapitala (Bradshaw, 2007). Teorija središnjeg naselja podupire tvrdnju kako u vrijeme općeg ekonomskog rasta dolazi do većeg napretka u područjima koja su u prednosti. Odnosno, ruralna područja, za razliku od urbanih, nemaju adekvatnu infrastrukturu za razvoj potencijalnih ljudskih resursa što dovodi do ograničavanja ekonomske aktivnosti u tim područjima (Bradshaw, 2007). Dakle, središnja naselja i područja bliža središnjim naseljima će više napredovati od onih udaljenijih jer imaju bolji pristup resursima.

Na posljetku, Wilson (2003) navodi selektivnu emigraciju kao jedan od uzroka siromaštva, što bi primjerice značilo kako najobrazovanije stanovništvo s najširim pogledima, vještinama te mogućnostima iseljava iz geto područja urbanih sredina što utječe na siromaštvo tih područja (Bradshaw, 2007). Selektivno iseljavanje se također može i primijeniti na ruralna naselja. Često se javlja iseljavanje visokoobrazovanog stanovništva, ne samo iz ruralnih područja, već i iz manje razvijenih država u one razvijenije. Ta pojava je poznata pod nazivom odljev mozgova. Iseljavanjem visokoobrazovanog stanovništva se smanjuju ljudski resursi koji bi pridonijeli razvoju što također negativno utječe na kretanja siromaštva. S druge strane, u zemljama u razvoju postoji problem preseljavanja velikog broja siromašnog ruralnog stanovništva u gradove (Chimhowu, 2009). Stoga se predviđa kako će u zemljama u razvoju u budućnosti biti više siromašnih u gradovima. Ta pojava se naziva još i urbanizacijom siromaštva (Chimhowu, 2009).

5.1.3. Geodeterminizam i siromaštvo

Teorija geografskog determinizma temelji se na pretpostavci kako se ljudski život, kao i život svih organizama, oblikuje u skladu s fizičko-geografskim uvjetima nekog prostora (Önal, 2018). Ukratko, kako bi čovjek preživio mora se prilagoditi zakonima prirode (Önal, 2018). U istraživanjima se tako stavlja naglasak na krajoliku kao glavnom uzroku siromaštva (Chimhowu, 2006). Za početak, u prilog teoriji determinizma ide činjenica kako se najviše slabo razvijenih država nalazi na južnoj polutci. U slabo razvijenim državama posljedično i živi najviše siromašnih ljudi na svijetu (Chimhowu, 2009). Države čiji BDP po glavi stanovnika ne prelazi \$750 se prema klasifikaciji Ujedinjenih Naroda svrstavaju u slabije razvijene države. To što je najviše slabo razvijenih država smješteno na južnoj polutci dovodi do zablude kako na južnoj polutci ima i više siromašnih osoba u odnosu na sjevernu polutku. Međutim, u razvijenim državama također ima siromašnih osoba te ova podjela između sjevera i juga ukazuje samo na to gdje je vjerojatnije da ljudi žive u siromaštvu (Chimhowu, 2009). Dakle, činjenica je kako postoji podjela na sjever-jug te je siromaštvo vjerojatnija pojava na južnoj polutci. Uz navedenu podjelu, Chimhowu (2009) navodi kako postoji i razlika između ruralnih i urbanih područja. Siromaštvo je tako koncentriranije u državama čije stanovništvo izrazito agrarno. Pa tako oko 70% svih ljudi koji žive u siromaštvu živi u ruralnim područjima južne polutke.

U skladu s teorijom geografskog determinizma, regije koje pripadaju tropskom klimatskom pojasu te polarnom pojasu smatrane su nepovoljnima za ekonomski razvoj u usporedbi s regijama umjerenog pojasa (Chimhowu, 2009). Diamond (2017) stoga smatra kako su države u tropskom klimatskom pojasu podložnije siromaštvu. Dva su obilježja tropskih klima koji mogu nepovoljno djelovati na ekonomiju neke države. Prvo obilježje jest kako je u tropskim državama veća vjerojatnost od oboljenja od nekih infektivnih bolesti i parazita što ima nepovoljan utjecaj na ekonomiju. Dakle, zbog većeg obolijevanja veći je i broj ljudi koji nisu sposobni za rad, što se rjeđe dešava u umjerenim pojasevima. Štoviše, ljudi u tropskom pojasu imaju kraći životni vijek što također ima nepovoljan ekonomski učinak. Drugo negativno obilježje života u tropskom pojasu jest smanjena agrarna produktivnost. Ona nastaje kao posljedica smanjene plodnosti tla u tropskom pojasu te pojave raznih bolesti koje pogađaju biljke i životinje (Diamond, 2017).

Diamond (2017) također smatra kako je vjerojatnije da će države koje imaju izlaz na more biti bogatije od onih koje nemaju izlaz na more, takozvanih „landlocked“ država.

Objašnjenje je u tome da je transport dobara kopnom i do sedam puta skuplji od transporta morem ili rijekom do obalnog grada. Na taj način države bez izlaza na more ili na plovnu rijeku troše puno finansijskih sredstava samo na transport dobara (Diamond, 2017). Nadalje, smatra se kako se bogatstvo država koje žive u Euroaziji može objasniti činjenicom da je u prapovijesti taj prostor bio stanište vrijednim biljnim i životinjskim vrstama koje su bile pogodne za pripitomljavanje te uzgajanje (Diamond, 1997; prema Hibbs i Olsson, 2003). Štoviše, razvoju je pogodovala veličina Euroazijskog prostora, pogodan položaj uz Sredozemno more te sama orijentacija tog prostora koji se proteže u smjeru zapad-istok. Prostor Euroazije se dakle nalazi na povoljnom geografskom položaju gdje su razni prirodni koridori omogućavali razmjenu kako biljnih i životinjskih vrsta, tako i ljudi, ideja te tehnoloških inovacija. Zbog navedenih prednosti upravo se na tom prostoru dogodila tranzicija s lovačko-sakupljačkog na sjedilački način života ranije nego li u drugim dijelovima svijeta. Od tada je započeo razvoj ratarstva i stočarstva, a s time i viškova što je dovelo do razvoja trgovine te raslojavanja društva. U tim uvjetima omogućen je razvoj tehnologije i osnivanje političkih institucija što su sve preduvjeti za ekonomski rast, odnosno bogatstvo zemalja (Hibbs i Olsson, 2003). Dakle, može se reći kako su države koje se nalaze na prostoru Euroazije imale bolje biogeografske uvjete zbog čega su se počele ranije razvijati te se danas neke od najbogatijih zemalja svijeta nalaze upravo na tom prostoru, osobito u Zapadnoj Europi.

Unatoč navedenim činjenicama teorija geografskog determinizma često nailazi na kritike. Iako je točno da fizičko-geografska obilježja nekog prostora imaju utjecaj na ljudski život, taj utjecaj je ograničen (Önal, 2018). Pa tako se ljudi često razlikuju u kulturološkom smislu iako žive u sličnim okolišnim uvjetima (Önal, 2018). Dakle, iako čovjek živi u području određenih fizičko-geografskih uvjeta, njegove radnje imaju utjecaj na uspjeh u takvim uvjetima. Stoga, iako se pretpostavlja da je za bogatstvo države potrebno bogatstvo prirodnim resursima postoji puno primjera gdje se države bogate prirodnim resursima svrstavaju u siromašne (Diamond, 2017). Dakle, nije dovoljno da neka država ima mnogo prirodnih resursa, već neki smatraju kako bogatstvo države zapravo ovisi o njenim institucijama, odnosno, o zakonima te države, ponašanjima, društvenim principima, vladajućoj organizaciji te ekonomiji. Navedeni čimbenici imaju moć da svojim djelovanjem motiviraju ili smanje motivaciju za proizvodnjom kod svojih stanovnika te time utječu na promicanje nacionalnog bogatstva, odnosno, siromaštva (Diamond, 2017). Dakle, teorija posibilizma temelji se na tome da fizički uvjeti neke regije pružaju mogućnosti (Samanta,

2019). Te mogućnosti su različite i njihov odabir ovisi o volji pojedinca i njegovoj kreativnosti (Samanta, 2019). Odnosno, u istraživanjima se naglasak stavlja na interakciju fizičko-geografskih uvjeta nekog područja te ljudskih aktivnosti koji zajedno dovode do siromaštva (Chimhowu, 2006). Pa tako uzimajući u obzir teoriju posibilizma u svrhu objašnjenja siromaštva može se zaključiti kako se uspostavljanjem adekvatnih institucija i zakona, pravilnom raspodjelom resursa, te određenim ponašanjima i suradnjom može znatno doprinijeti razvoju neke države, a samim time i smanjenju siromaštva bez obzira na nepovoljne fizičko-geografske karakteristike nekog prostora.

5.1.4. Demografija i siromaštvo

Siromaštvo se također može objasniti postojanjem određenih demografskih obilježja. Poznato je kako siromaštvo utječe na kretanja stanovništva, a kretanja stanovništva s druge strane utječu na karakteristike siromaštva u kontekstu rasta, odnosno pada broja stanovnika, dobno-polne strukture te raspodjele stanovništva u ruralnim, odnosno urbanim područjima (URL 8). Navedena demografska obilježja znatno utječu na prosperitet države te uvjete života u njoj. Značajna obilježja siromašnih kućanstava jest veći broj rađanja djece (Kidane, 2010). Zbog visokog mortaliteta djece visok je i fertilitet, stoga se rađa više djece kako bi se nadoknadio gubitak. Djeca u takvim kućanstvima predstavljaju izvor sigurnosti te financijske pomoći u vrijeme umirovljenja. Međutim, siromašna kućanstva nisu u mogućnosti pružiti obrazovanje svoj djeci. Stoga, uglavnom su muška djeca obrazovana što dovodi do nerazmjera u obrazovnoj strukturi po spolu (Kidane, 2010). Nadalje, u borbi protiv siromaštva smatra se kako je od iznimne važnosti ulaganje u zdravstveni sustav, što se osobito odnosi na reproduktivno zdravlje. Pa tako pristup mogućnostima za planiranje obitelji znatno utječe na demografske značajke kao što je smanjenje fertiliteta te mortaliteta majki i dojenčadi, što se osobito odnosi na zemlje u razvoju. Planiranje obitelji s druge strane ima pozitivan utjecaj na osobe ženskog roda u smislu boljih mogućnosti za obrazovanje te boljih mogućnosti zapošljavanja, što smanjuje rizik od siromaštva (Kidane, 2010).

Općenito, broj stanovnika koji raste brže nego što se zemlja ekonomski razvija nije pogodan. Razlog je taj što su smanjene mogućnosti ulaganja u ljudski kapital, ponajprije u obrazovanje i zdravlje stanovništva kao ključnih čimbenika u borbi protiv siromaštva (URL 8). U skladu s navedenim, Malthusova populacijska teorija objašnjava kako je rast broja stanovnika povezan sa smanjenim ekonomskim razvojem. Pretpostavka ove teorije jest kako se povećanjem broja stanovnika stavlja pritisak na resurse (URL 8). Odnosno, populacija raste

geometrijskom stopom, a zalihe hrane aritmetičkom. U nekom trenutku tako dolazi do stanja gdje ima previše ljudi u usporedbi sa zalihama hrane što dovodi do siromaštva (URL 8). Ovu tvrdnju podupire činjenica kako zemlje na sjevernoj polutki koje imaju manji rast broja stanovnika su ekonomski razvijenije od onih na južnoj polutki (Kidane, 2010). Međutim, porast broja stanovnika u nekim slučajevima može dovesti i do rasta ekonomije jer se na taj način ubrzava inovativnost koja prati taj porast (Kidane, 2010).

5.2. Socijalna isključenost

Pojam socijalne isključenosti jest višeznačan te se ponekad poistovjećuje s pojmovima siromaštva, marginalnosti te diskriminacije. Dakle, potrebno je razmotriti više definicija zbog široke obuhvatnosti koncepta socijalne isključenosti (Šućur, 2004). U Europi se u novije vrijeme nastoji stare koncepte zamijeniti onim prikladnijima. Pa tako se koncepti siromaštva, marginalnosti te podklase sve više potiskuju uvođenjem pojma socijalne isključenosti. U razvijenim zemljama mnogi političari umjesto pojma siromaštva koriste pojam socijalne isključenosti (Tomić, 2007). Razlog izbjegavanja uporabe pojma siromaštva jest u tome što taj pojam nosi negativnu konotaciju te bi siromaštvo ukazivalo na neuspjeh u vođenju države. Stoga, Tomić (2007) smatra kako je pojam socijalne isključenosti na neki način eufemizam koji se koristi umjesto pojma siromaštva. Europska unija ima veliku ulogu u procesu implementacije pojma socijalne isključenosti jer je potaknula njegovu institucionalizaciju (Šućur, 2004). Taj se pojam počeo sve više koristiti u diskursu vezanom uz politiku i istraživanja te posljedično i u različitim zemljama Europe (Saraceno, 2001; prema Šućur, 2004). Stoga slijedi kako se pojmovi socijalna isključenost te socijalno uključivanje vrlo često koriste u europskoj socijalnoj politici (Šućur, 2006). Dokumenti Europske unije koji se bave socijalnim problemima ističu socijalnu isključenost kao jedan od glavnih problema današnjice. Također, važnost problematike socijalne isključenosti odražava se u velikom broju provedenih projekata te znanstvenih skupova na kojima je socijalna isključenost bila glavna tema (Šućur, 2006).

Iako se često spominje, sam koncept socijalne isključenosti još uvijek nije jasan te postoje brojne dileme. Pa tako ne postoji jedinstvena definicija socijalne isključenosti koja je prihvaćena kao takva u javnosti. Jedan od razloga je to što još uvijek ne postoji jasna granica između pojma socijalne isključenosti i ostalih sličnih pojmova poput siromaštva ili deprivacije (Šućur, 2006). Vlada Republike Hrvatske (2014) navodi jednu od definicija socijalne isključenosti te se prema njoj smatra kako taj pojam ima šire značenje od pojma siromaštva.

Prema tome, socijalna isključenost podrazumijeva depriviranost osobe koja je trajna, višestruko uvjetovana te višedimenzionalna. Ona ne uključuje samo ekonomsku dimenziju, odnosno nedostatak novca te materijalnih sredstava, već i socijalnu, političku, kulturnu te ostale dimenzije (Šućur, 2006; prema Vlada Republike Hrvatske, 2014). UN (2016) također navodi kako je socijalna isključenost višedimenzionalna gdje siromaštvo čini samo jedan dio te isključenosti. Prema Europskoj komisiji socijalna isključenost nije stanje već proces zbog kojeg pojedinci dospijevaju na margine društva. Tako su pojedinci ograničeni u mogućnosti sudjelovanja u društvu čemu nije uzrok isključivo siromaštvo. Naprotiv, isključenost je također posljedica postojanja diskriminacije, neposjedovanja potrebnih kompetencija te uskraćenih mogućnosti za cjeloživotno učenje. Dakle, isključenost sprječava pojedinca da bude sudionik u životu zajednice te da kao takav s dostojanstvom djeluje u određenom društvu (Vlada Republike Hrvatske, 2014).

5.2.1. Područja socijalne isključenosti

Siromaštvo i socijalna isključenost usko su vezani uz određena demografska i socijalna obilježja na koja utječu i različiti ekonomski i društveni čimbenici što rezultira time da je siromaštvo zastupljenije kod određenih skupina stanovništva (Vlada Republike Hrvatske, 2014). Pa tako postoji više takozvanih područja isključenosti. Prvo takvo područje isključenosti jest ono koje u obzir uzima ekonomski status osoba. Primjerice nezaposleni, beskućnici te migranti spadaju u ovu skupinu. Zatim slijedi isključenost vezana uz obiteljsku strukturu, a to su primjerice samci, jednoroditeljske obitelji ili one s više djece te djeca bez skrbi roditelja. Isključenost se javlja i s obzirom na identifikaciju. U tu skupinu spadaju različite manjine. U skupinu isključenosti vezanu za dob spadaju maloljetnici, adolescenti te starije osobe. Zatim postoji isključenost vezana uz počinjenje kaznenog djela. Primjeri iz te skupine bi bili zatvorenici te žrtve zločina. Javlja se i isključenost vezana uz obrazovnu strukturu, a primjer jesu slabije obrazovane osobe. Isključenost može biti vezana i uz zdravstveno stanje osoba u što se ubrajaju oboljeli od brojnih psihičkih i fizičkih bolesti te ovisnici. Na posljetku javlja se i isključenost s obzirom brojne fizičke ili psihičke invaliditete (Vlada Republike Hrvatske, 2014).

5.2.2. Izvori socijalne isključenosti

Tomić (2007) razlikuje četiri izvora socijalne isključenosti. Temelj prve kategorije čine različite nejednakosti koje se javljaju u društvu. Dakle, ubrajaju se razlike u rasi, vjeri,

nacionalnosti te etničkim obilježjima. Isključenost koja se često javlja u takvim skupinama jest ona temeljena na predrasudama koja rezultira nejednakim tretmanom pripadnika tih skupina (Šporer, 2004; prema Tomić, 2007). Drugi izvor temelji se na spoznaji kako socijalno isključene osobe prebivaju u slabije razvijenim, neperspektivnim te geografski oskudnim područjima. Takav zaključak proizlazi iz činjenice kako se bogatstvo i siromaštvo obično koncentriraju u određenim geografskim područjima. Pa tako se u područjima koncentracije siromaštva često nalaze određene barijere koje osobama onemogućuju uključivanje u šire društvo. U takvim se područjima posljedično javlja stigmatizacija, nezaposlenost, veći udio slabije obrazovanih, neadekvatna infrastruktura, manja ponuda usluga i aktivnosti, nasilje, niski prihodi te veći udio osoba korisnika socijalne pomoći. U treću skupinu izvora isključenosti ubrajaju se životne okolnosti poput invalidnosti, raznih bolesti, samohranog roditeljstva i ostalo. Dakle, postoje određene faze života u kojima osobe postaju podložnije socijalnoj isključenosti, a u riziku su osobito mladi, umirovljenici, samohrani roditelji te invalidi. U četvrtu kategoriju spadaju isključeni zbog dinamike društvenih promjena. Dakle, kao posljedica povećane diferencijacije dolazi do povećanja isključenih iz razloga što oni nisu osposobljeni za rad u djelatnostima temeljenim na znanju (Tomić, 2007).

6. Mjerenje siromaštva i socijalne isključenosti

Mjerenje siromaštva jest ključno za dobivanje točnih informacija o tome koliko siromašnih zapravo ima i na kojim je područjima najzastupljenije. Na taj način se mogu predložiti adekvatna rješenja za suzbijanje siromaštva u obliku donošenja određenih zakona te usmjeravanja socijalne pomoći. Kod mjerenja siromaštva koriste se takozvani pokazatelji siromaštva. Oni se izračunavaju pomoću određenih metoda te služe praćenju stanja siromaštva te njegova kretanja. Mjerenja siromaštva mogu biti objektivna ili subjektivna (Chimohwu, 2009). Primjer objektivnog mjerenja jest mjerenje temeljeno na prihodima. Tada je važno postaviti prag siromaštva prema određenim kriterijima. Pa tako različite države na različit način određuju taj prag. Općenito, u svijetu se koriste različiti pokazatelji siromaštva. Pa se tako i BDP po glavi stanovnika najčešće koristi kao pokazatelj bogatstva, odnosno siromaštva, neke zemlje u cjelini. Od 1990-ih Ujedinjeni Narodi koriste alternativni sustav za klasifikaciju temeljenom na indeksu ljudskog razvoja (HDI) koji je bolji pokazatelj od BDP-a po glavi stanovnika (Chimohwu, 2009). BDP po glavi stanovnika se također izračunava i u Hrvatskoj, no taj podatak nije uvršten u statistiku pokazatelja siromaštva DZS-a. Dakle, u Hrvatskoj se koriste uglavnom oni pokazatelji koji se koriste i na razini službene statistike Europske unije. U nastavku slijedi objašnjenje pokazatelja siromaštva koje svake godine

objavljuje Državni zavod za statistiku po uzoru na Eurostat. Zatim su navedeni ostali pokazatelji siromaštva koji, iako ih je teže mjeriti, ukazuju na problem siromaštva u nekoj državi. Posebna pažnja pridana je pučkim kuhinjama te beskućnicima čija prisutnost također ukazuje na probleme sa siromaštvom.

6.1. Pokazatelji siromaštva prema DZS-u

Državni zavod za statistiku navodi nekoliko pokazatelja siromaštva i socijalne isključenosti te svake godine objavljuje izračune tih pokazatelja u svrhu praćenja stanja i kretanja siromaštva u Hrvatskoj. Izračun pokazatelja siromaštva i socijalne isključenosti temelji se na rezultatima ankete o dohotku stanovništva (DZS, 2020). Anketa je usklađena s Eurostatovom metodologijom i uredbama Europske unije te ju provode sve zemlje Europske unije svake godine. Pokazatelji koji se dobivaju izračunom nakon provedenih anketa baziraju se na konceptu relativnog siromaštva. Pa tako se uključuju informacije o tome koliki je raspoloživi dohodak pojedinog kućanstva, koliko članova živi u kućanstvu te kakva je raspodjela dohotka unutar populacije. Najvažniji pokazatelj siromaštva i socijalne isključenosti jest Stopa rizika od siromaštva. Ona pokazuje koliki je postotak ljudi čiji je „raspoloživi ekvivalentni dohodak ispod praga rizika od siromaštva“ (DZS, 2020). Stopa rizika od siromaštva stoga ne ukazuje na to koliko je ustvari siromašnih osoba, već koliko njih ostvaruje dohodak koji ne prelazi tu granicu koja je postavljena na 60% od medijana ekvivalentnog raspoloživog dohotka. Od ostalih ključnih pokazatelja siromaštva i socijalne isključenosti navode se sljedeći: Osobe u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti, Stopa teške materijalne i socijalne deprivacije, Osobe koje žive u kućanstvima s vrlo niskim intenzitetom rada, Prag rizika od siromaštva u kunama, Stopa rizika od siromaštva prije socijalnih transfera, Stopa rizika od siromaštva određena prema pragu rizika od siromaštva iz 2012. godine, Prosjek raspoloživog dohotka po kućanstvu u kunama, te Prosjek ekvivalentnoga raspoloživog dohotka u kunama (DZS, 2021). Državni zavod za statistiku također izračunava i ostale pokazatelje siromaštva: Nejednakost distribucije dohotka – kvintilni omjer (S80/S20), Ginijev koeficijent, Relativni jaz rizika od siromaštva, Raspršenost oko praga rizika od siromaštva, te Stopa rizika od siromaštva prema statusu stanovanja (DZS, 2021).

Tablica 1. Pokazatelji siromaštva prema DZS-u.

Pokazatelj siromaštva	Objašnjenje
<i>Stopa rizika od siromaštva</i>	Postotak ljudi čiji se raspoloživi ekvivalentni dohodak nalazi ispod praga rizika od siromaštva.
<i>Osobe u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti</i>	Osobe koje su u riziku od siromaštva / osobe u teškoj deprivaciji / osobe koje prebivaju u kućanstvima s niskim intenzitetom rada.
<i>Stopa teške materijalne i socijalne deprivacije</i>	Udio osoba koje prebivaju u kućanstvima koja nisu u mogućnosti priuštiti si minimalno 7 od mogućih 13 stavaka (pokazatelja materijalne i socijalne deprivacije u 2021. godini).
<i>Osobe koje žive u kućanstvima s vrlo niskim intenzitetom rada</i>	Osobe starosti 0 – 64 godina koje prebivaju u kućanstvima s intenzitetom rada manjim od 0,2.
<i>Prag rizika od siromaštva u kunama</i>	„...60% od srednje vrijednosti (medijana) ekvivalentnoga raspoloživog dohotka svih osoba“.
<i>Stopa rizika od siromaštva prije socijalnih transfera</i>	Ukazuje na to kako izuzimanjem socijalnih transfera iz dohotka dolazi do povećanja udjela osoba u riziku od siromaštva.
<i>Stopa rizika od siromaštva određena prema 2012.</i>	U obzir se uzimaju promjene u troškovima života te se izračun temelji na deflacioniranom pragu rizika od siromaštva iz 2012. godine
<i>Prosjek raspoloživog dohotka po kućanstvu u kunama</i>	Ukupan raspoloživi dohodak se dobije izračunom ukupnog novčanog neto dohotka kućanstva i svih članova kućanstva u prethodnoj godini.
<i>Prosjek ekvivalentnoga raspoloživog dohotka u kunama</i>	Kako bi se izračunao ekvivalentni raspoloživi dohodak „...ukupan raspoloživi dohodak kućanstva podijeli s ekvivalentnom veličinom kućanstva izračunanom prema modificiranoj OECD-ovoj ljestvici“.
<i>Nejednakost distribucije dohotka – kvintilni omjer (S80/S20)</i>	Pokazuje dohodovnu nejednakost mjereći „...odnos između petoga i prvoga kvintila distribucije dohotka...“ ¹

¹ „...odnos ukupnoga ekvivalentnog dohotka 20,0% stanovništva s najvećim dohotkom i ukupnoga ekvivalentnog dohotka 20,0% stanovništva s najmanjim dohotkom“ (DZS, 2021)

<i>Ginijev koeficijent</i>	Pokazuje nejednakost u raspodjeli dohotka (vrijednost bliža 100% označava veću nejednakost u raspodjeli dohotka).
<i>Relativni jaz rizika od siromaštva</i>	Pokazuje razliku „...između praga rizika od siromaštva i medijana ekvivalentnog dohotka osoba koje su ispod praga rizika od siromaštva“.
<i>Raspršenost oko praga rizika od siromaštva</i>	Udio osoba u riziku od siromaštva kada se prag rizika postavi na „...40%, 50% i 70% medijana ekvivalentnog dohotka“.
<i>Stopa rizika od siromaštva prema statusu stanovanja</i>	Pokazuje razliku rizika od siromaštva između stanara i vlasnika stanova.

6.2. Ostali pokazatelji siromaštva

Osim prethodno navedenih konkretnih pokazatelja siromaštva i socijalne isključenosti koji su dio DZS-ovih statističkih izvješća o siromaštvu, a koji se dobivaju izračunom te su standardizirani u svim zemljama Europske unije, na siromaštvo i životni standard u nekoj državi ukazuju i neki drugi pokazatelji. Najčešće se za prikaz razine blagostanja u nekoj državi koristi pokazatelj BDP, odnosno bruto domaći proizvod, po glavi stanovnika te SIP, odnosno stvarna individualna potrošnja, po glavi stanovnika. U ostale pokazatelje pripada i primjerice broj pučkih kuhinja te njihovih korisnika što ukazuje na to koliko osoba si ne može priuštiti svakodnevni obrok, odnosno nema dovoljno financijskih sredstava za osnovne životne potrebe. Ukoliko postoji podatak o broju beskućnika, on također ukazuje na problem siromaštva u nekoj državi. Prema tom podatku se može zaključiti koliko osoba nema dovoljno financijskih sredstava za zadovoljenje osnovne životne potrebe za stanovanjem. Zatim na siromaštvo može ukazivati i broj korisnika socijalne pomoći. Korisnici socijalne pomoći su uglavnom oni koji su zbog raznih okolnosti primorani zatražiti financijsku pomoć države kako bi mogli preživjeti. Dakle, to su uglavnom osobe koje imaju određene fizičke ili psihičke poteškoće, umirovljenici, nezaposleni te djeca. Oni dakle nisu aktivni sudionici u zajednici koji bi si svojim djelovanjem mogli osigurati dovoljno financijskih sredstava za preživljavanje. Broj nezaposlenih također ukazuje na to koliko osoba u nekoj državi nema stalna primanja, što ih također stavlja u skupinu onih koji su u većem riziku od siromaštva. Visina plaća ukazuje na razvoj, odnosno siromaštvo pojedinih regija. Broj blokiranih osoba također je jedan od pokazatelja siromaštva. Nadalje, broj iseljenih i dobno-spolna struktura stanovništva ukazuje na to koja područja su više ugrožena od siromaštva pošto je za razvoj

neko područja ključno imati dovoljno radno sposobnog stanovništva. Također, očekivano trajanje života te stupanj obrazovanja ukazuje na razvijenost neke države, pa samim time i na problem siromaštva. Odnos broja ruralnog i urbanog stanovništva često ukazuje na problem siromaštva jer ukoliko je velik broj ruralnog stanovništva veći je i rizik od siromaštva zbog udaljenosti od određenih usluga. U nastavku je važno objasniti ulogu pučkih kuhinja te prihvatilišta za beskućnike u Hrvatskoj.

6.2.1. Pučke kuhinje u Hrvatskoj

Pučke kuhinje su mjesta u kojima se pripremaju i dijele obroci ljudima u potrebi. U Hrvatskoj ih ima sveukupno 35 te postoji nekoliko ustanova koje organiziraju njihov rad, a to su Hrvatski Crveni križ, Caritas te regionalni Centri za socijalnu skrb (URL 5). Hrvatski Crveni križ odgovoran je za rad pučkih kuhinja koje se nalaze u sklopu društava Crvenog križa (URL 1). To je neprofitna organizacija koja djeluje na području Hrvatske te joj je cilj humanitarna pomoć i opća korist. Obroci se dijele svim osobama u sustavu socijalne skrbi kojima je to potrebno, a to se osobito odnosi na starije, bolesne i nemoćne. Pa tako u sklopu Crvenog križa u Hrvatskoj djeluje sveukupno 13 pučkih kuhinja (URL 5). Korisnici pučkih kuhinja obroke dobivaju vlastitim dolaskom u ili dostavom obroka na adresu. Godišnje se tako podijeli oko 440 tisuća obroka, a dostavi ih se još oko 220 tisuća. Najčešći korisnici njihovih usluga su starije osobe te samci. Osobito je bila važna pomoć Crvenog križa u doba epidemije COVID-19 zbog gubitaka poslova te smanjenih dohodaka te također u vrijeme potresa koji je 2021. godine pogodio područje Petrinje kako bi se pomoglo stradalima (URL 5). Osim Hrvatskog Crvenog Križa na području Hrvatske djeluje i Caritas. To je humanitarna i neprofitna organizacija u sklopu Katoličke Crkve koja pomaže ljudima u potrebi pružajući im usluge socijalne skrbi, organizirajući volontiranje te donacijama hrane (URL 2). U sklopu Caritasa djeluju i crkvene pučke kuhinje. Samo na području Grada Zagreba se u sklopu Caritasovih pučkih kuhinja podijeli oko 1200 obroka na dan (URL 3). U 2020. godini broj korisnika pučkih kuhinja na području cijele države je bio oko 5.000 te se bilježi porast broja korisnika za otprilike 20% u odnosu na prethodnu godinu (URL 5). U Gradu Zagrebu također djeluje ustanova Dobri dom čiji je osnivač Grad Zagreb, a koja pruža usluge četiri pučke kuhinje (URL 4). Ova ustanova dio je regionalnog Centra za socijalnu skrb te je najveća u Hrvatskoj, a broj korisnika njihovih pučkih kuhinja jest 2.350 (URL 5). U Zagrebu se također nalazi pučka kuhinja Sveti duh čiji su osnivači franjevci. Tvrde kako je u 2020. godini došlo do povećanja broja korisnika njihovih usluga te tako dnevno podjele oko 400 obroka, a najčešći korisnici su obitelji (URL 5).

6.2.2. Beskućnici u Hrvatskoj

U Hrvatskoj i šire djeluje Hrvatska mreža za beskućnike koja je osnovana kako bi unaprijedila skrb o beskućnicima i ostalim socijalno isključenim osobama (URL 11). Procjenjuje se kako u Hrvatskoj ima više od 2.000 beskućnika. Od toga 25% čine osobe ženskog roda. Prema podacima iz 2021. godine, u Hrvatskoj sveukupno djeluje 16 prihvatilišta, odnosno prenoćišta, za beskućnike u kojima ima 444 mjesta za njihov smještaj (URL 33). U Zagrebu i Rijeci se nalaze po tri prihvatilišta, dok u preostalim gradovima Varaždinu, Zadru, Osijeku, Dubrovniku, Splitu, Šibeniku, Puli, Karlovcu, Slavanskom Brodu i Kaštelama se nalazi po jedno prihvatilište (URL 33). Shodno tome, najviše prihvatilišta ima na području Jadranske Hrvatske, odnosno njih devet, dok u preostalim dijelovima Hrvatske ona nedostaju u mnogim županijama. Privremeno zbrinjavanje beskućnika u mjestima koja nemaju vlastita prihvatilišta organiziraju se samo u ekstremnim zimskim uvjetima. Može se također primijetiti kako ima znatno više beskućnika nego mjesta za njihov smještaj u prihvatilištima. Štoviše, prema UN-ovoj klasifikaciji beskućništva na apsolutno i relativno smatra se kako zapravo beskućnika ima mnogo više (URL 13). Pa tako apsolutnih beskućnika ima oko 2.000, dok relativnih beskućnika, odnosno onih osoba koje žive u neadekvatnim uvjetima za stanovanje i život, ima i do 10.000. Razlog tome je što samo 10% beskućnika ima prebivalište prijavljeno na adresu centara socijalne skrbi te su samo oni uključeni u službenu statistiku (URL 13).

Prema istraživanju provedenom od strane Studijskog centra za socijalni rad u sklopu Pravnog fakulteta u Zagrebu zaključeno je kako 77% ispitanika iz Hrvatske susreće beskućnike u svom okruženju, a 67% ispitanika je bilo i u izravnom kontaktu s njima (URL 12). Percipirani razlozi beskućništva su razni, međutim najčešći je ovisnost. Od ostalih razloga navode se „vlastita zasluga, širi socijalni kontekst, okolnosti vlastitog života, obiteljske okolnosti te prst sudbine“ (URL 12). Ispitanici imaju uglavnom pozitivan stav prema beskućnicima, no smatraju kako sve veća prisutnost beskućništva u zajednici smanjuje kvalitetu života u njoj. Također spremni su na prihvaćanje beskućnika u formalnom smislu, međutim izrazito bliski odnosi s beskućnicima ispitanicima nisu prihvatljivi. Pa tako su donacije građana češće od samog uključivanja u neki aktivniji oblik pomoći beskućnicima. Percepcija kako država i društvo treba što više pomoći beskućnicima raste kako raste percepcija o tome kako su za beskućništvo uglavnom zaslužni vanjski faktori (URL 12).

7. Analiza geografske raspodjele rizika od siromaštva u Hrvatskoj

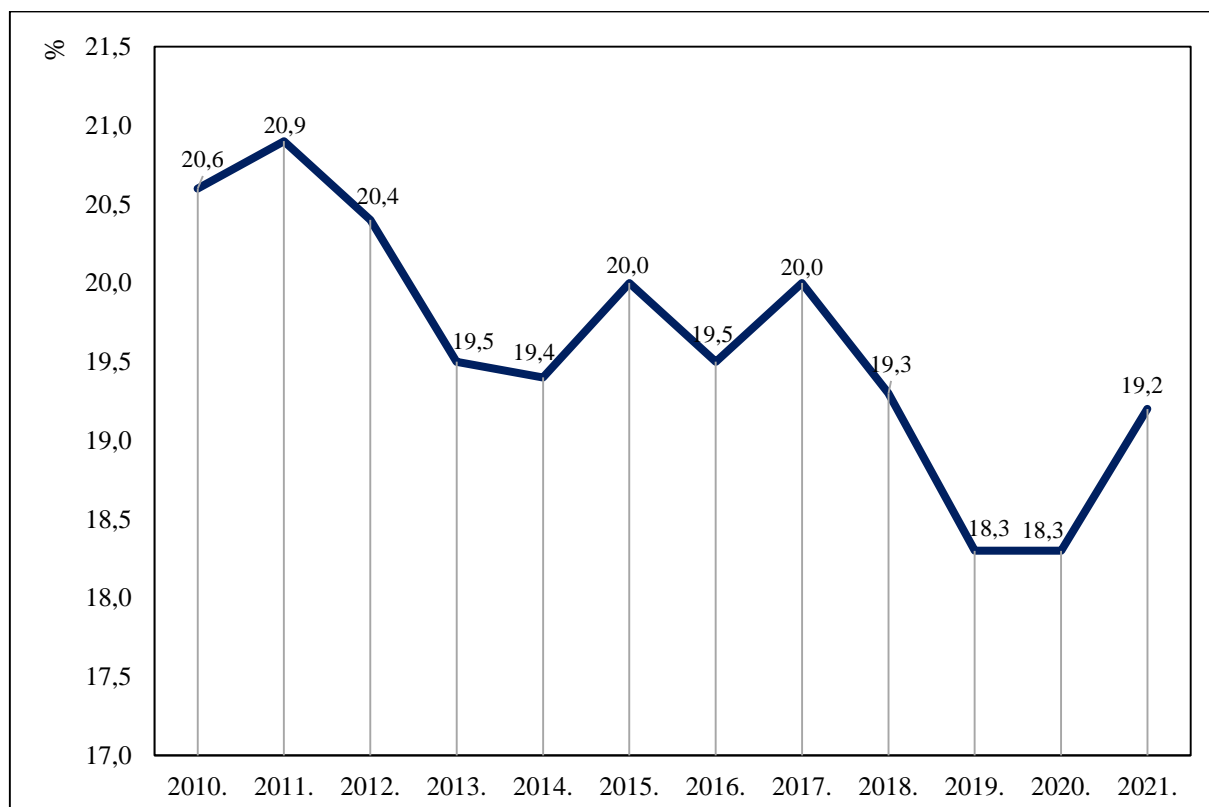
Hrvatska je smještena na povoljnom geografskom prostoru, odnosno na srednjoeuropskom i jadranskom prostoru (Magaš, 2013). Jadranski prostor zauzima otprilike jednu trećinu površine Hrvatske, dok Panonski prostor zauzima dvije trećine površine te ovdje živi većina stanovništva Hrvatske (Magaš, 2013). Hrvatska graniči sa Slovenijom, Mađarskom, Srbijom, Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom te ima morsku granicu s Italijom. Od 2013. godine punopravna je članica Europske unije te je također članica značajnih međunarodnih organizacija poput NATO-a i Ujedinjenih Naroda. Od 1. siječnja 2023. godine Hrvatska je ušla u Schengen te je uvela Euro kao službenu valutu. Što se tiče prirodno-geografskih obilježja, geografskog položaja te međunarodnih odnosa Hrvatska ima preduvjete za razvoj, a samim time i za manji rizik od siromaštva. Međutim, postoje i druge odrednice koje imaju velik utjecaj na siromaštvo neke države. Pa tako i demografska obilježja znatno utječu na navedeno. U nastavku slijedi analiza pokazatelja siromaštva na području Hrvatske po godinama koje svake godine izračunava i objavljuje Državni zavod za statistiku kojim će se utvrditi koje skupine stanovništva su u najvećem riziku od siromaštva. Zatim slijedi analiza geografske raspodjele rizika od siromaštva u Hrvatskoj prema dostupnim podacima iz popisa 2011. i 2021. godine kojom se utvrđuje postoji li grupiranje siromaštva na određenim prostorima.

7.1. Pokazatelji siromaštva u Hrvatskoj u razdoblju od 2010. do 2021. godine

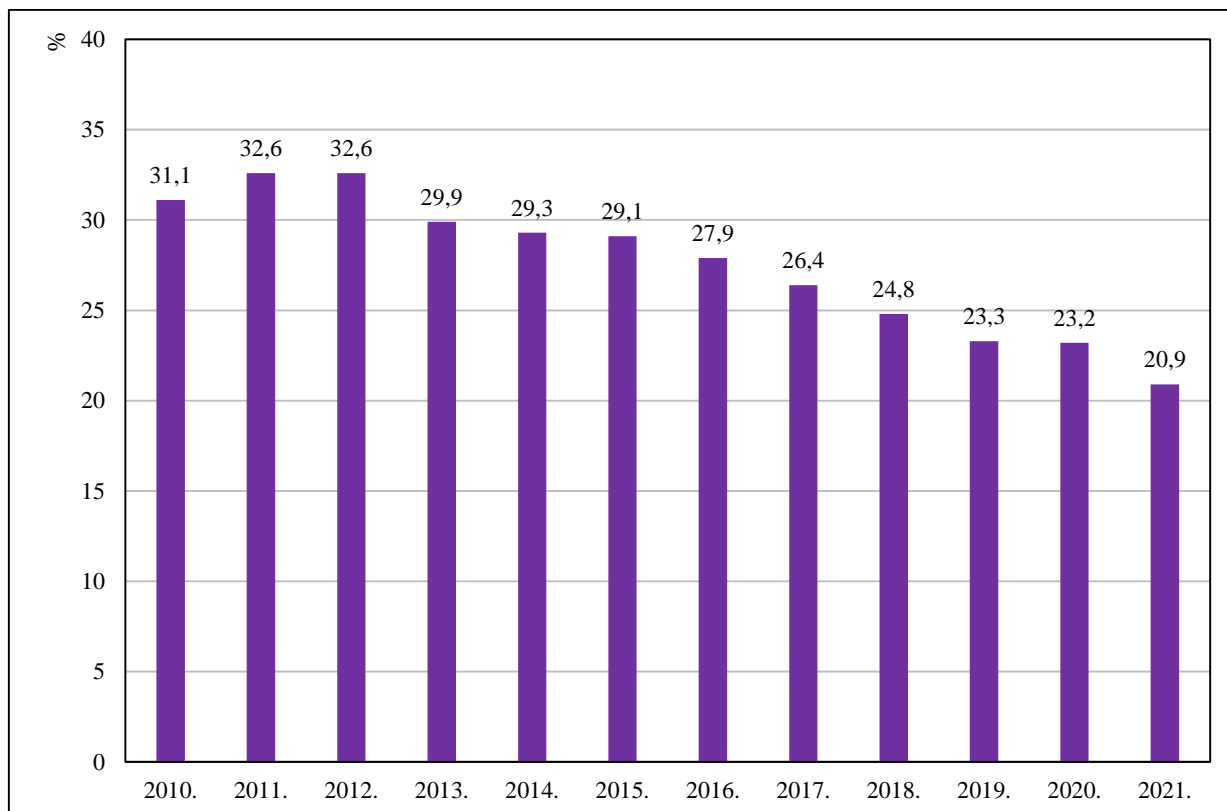
Prema podacima objavljenima od strane Državnog zavoda za statistiku u razdoblju od 2010. do 2021. godine primijećeno je kako je najviša stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj bila 2011. godine te je iznosila 20,9%, dok je najmanja stopa rizika od siromaštva bila 2019. i 2020. godine te je iznosila 18,3%. Analizirajući kretanje stope rizika od siromaštva na području Hrvatske u razdoblju od 2010. do 2021. godine može se zaključiti kako je stopa rizika od siromaštva u opadanju (Slika 1.). Osobito se ističe pad stope rizika od siromaštva između 2011. i 2014. godine kada je stopa pala s 20,9% na 19,4%. Dakle, u tom razdoblju stopa se smanjila za 1,5%. Također se ističe pad stope rizika od siromaštva između 2017. i 2019. godine kada je stopa pala s 20% na 18,3%. U tom razdoblju se stopa rizika od siromaštva smanjila za skoro 2%. Međutim, u posljednjoj 2021. godini primijećeno je kako stopa rizika od siromaštva ponovno raste te iznosi 19,2%. Ovaj porast može se protumačiti kao posljedica ekonomskih nestabilnosti nastalih uslijed epidemije COVID-19. Odnosno, u

tom razdoblju došlo je do smanjenja aktivnosti pojedinih djelatnosti, smanjenja BDP-a, većeg broja nezaposlenih, inflacije te porasta cijena.

Promatrajući udio osoba u riziku od siromaštva te socijalne isključenosti u Hrvatskoj po godinama, primjećuje se kako se on također smanjuje (Slika 2.). Najveći udio takvih osoba bio je 2011. i 2012. godine kada je iznosio 32,6%, dok je najmanji udio zabilježen 2021. godine kada je iznosio 20,9%. Za razliku od kretanja stope rizika od siromaštva koja je imala periode rasta i pada, udio osoba u riziku od siromaštva kontinuirano se smanjuje. U 2020. godini kao razlog zbog kojeg nije došlo do znatnog povećanja broja osoba u riziku od siromaštva navode se socijalne mjere (URL 31). Dakle, socijalne mjere ublažile su negativan utjecaj ekonomskih nestabilnosti koje su se očitovale u padu BDP-a za oko 8% u 2020. godini. U narednoj 2021. godini je došlo do značajnijeg gospodarskog rasta u usporedbi s prethodnom godinom što je djelomično imalo utjecaja i na pad broja osoba u riziku od siromaštva (URL 31). Međutim taj gospodarski razvoj nije doveo i do pada stope rizika od siromaštva koja se temelji na dohotku stanovništva. Odnosno, gospodarski rast nije bio dovoljan za smanjenje siromaštva u Hrvatskoj, već su socijalne mjere ublažile negativne utjecaje gospodarskih prilika.

Slika 1. Stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj u razdoblju od 2010. do 2021. godine (izvor: izrada autorice, prema www.dzs.hr).

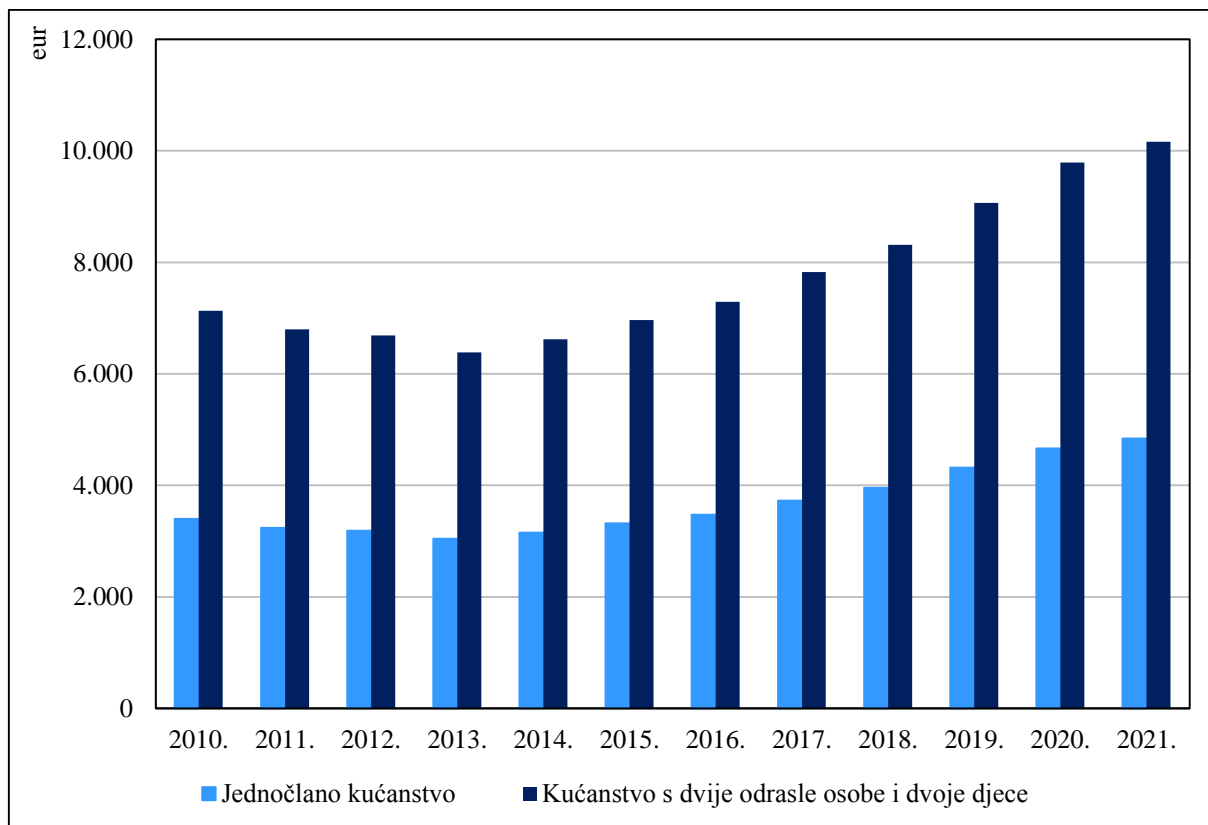

Slika 2. Osobe u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti u Hrvatskoj u razdoblju od 2010. do 2021. godine (izvor: izrada autorice, prema www.dzs.hr).

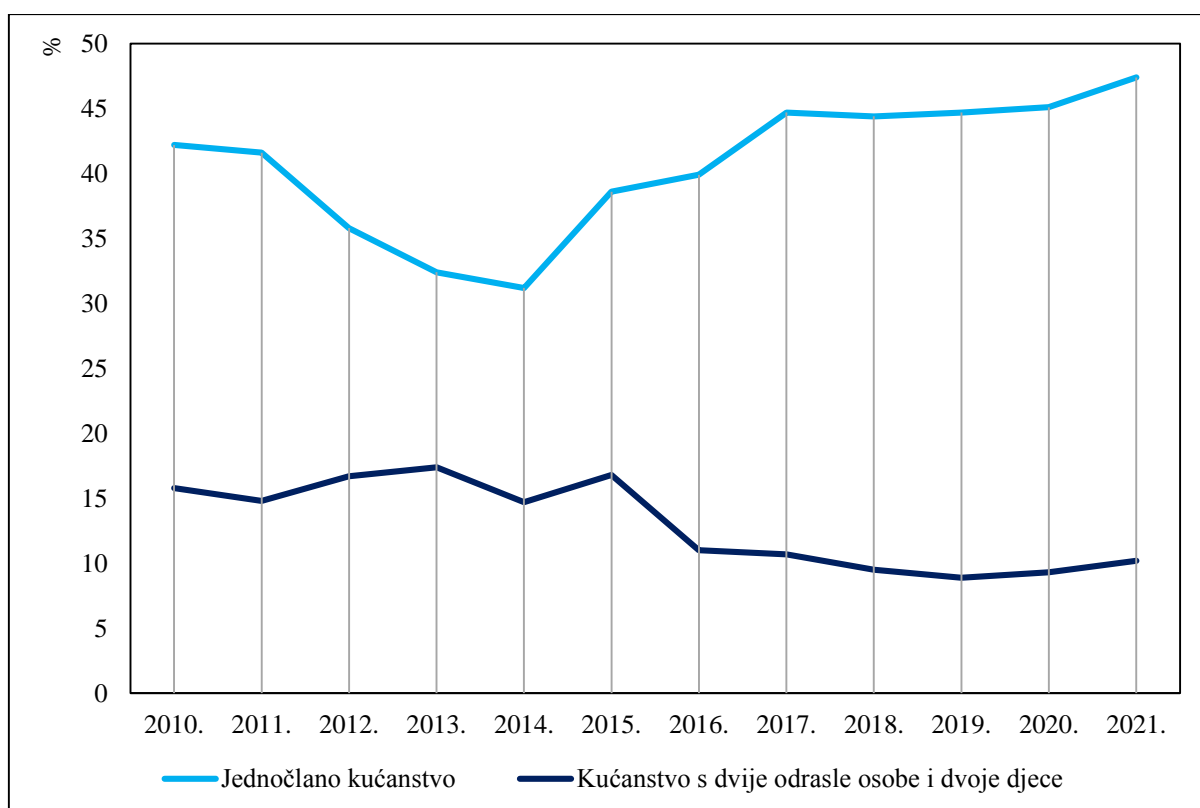
Analizirajući prag rizika od siromaštva u Hrvatskoj po godinama u razdoblju od 2010. do 2021. godine izražen u eurima prema vrsti kućanstva, primjećuju se razlike između jednočlanih kućanstava te kućanstava s dvije odrasle osobe i dvoje djece (Slika 3.). Za potrebe analize iznos u kunama je prebačen u iznos u eurima prema fiksnom tečaju (1 euro = 7,53450 kn). Vidljivo je kako se prag rizika od siromaštva u Hrvatskoj smanjuje od 2010. do 2013. godine za obje vrste kućanstva te 2013. godine se spušta na iznos od 6 387 eura za kućanstvo s dvije odrasle osobe i svoje djece te 3 041 eura za jednočlano kućanstvo. Odnosno, na mjesečnoj bazi 2013. godine je kućanstvu s dvije odrasle osobe i dvoje djece trebalo 532 eura, a jednočlanom kućanstvu 253 eura. Nakon toga prag rizika od siromaštva se znatnije povećava sve do 2021. godine kad taj iznos doseže 10 162 eura za kućanstvo s dvije odrasle osobe i dvoje djece te 4 839 eura za jednočlano kućanstvo. Odnosno, kućanstvu s dvije odrasle osobe i dvoje djece tako treba mjesečno 847 eura, a jednočlanom kućanstvu 403 eura. To znači kako je u 2021. godini jednom kućanstvu potrebno znatno više financijskih sredstava nego li prethodnih godina kako ne bi prešli prag rizika od siromaštva. Usporedivši najniži iznos iz 2013. godine i najviši iznos iz 2021. godine može se zaključiti kako je prag rizika od siromaštva znatnije porastao za kućanstva s dvije odrasle osobe i dvoje djece. Dakle, takvom

kućanstvu je prag rizika od siromaštva porastao za 3 775 eura u navedenom razdoblju, dok je jednočlanim kućanstvima porastao za 1 798 eura. Porast praga rizika od siromaštva za obje vrste kućanstava može se protumačiti kao posljedica inflacije, odnosno pada vrijednosti novca. Pa tako je stopa inflacije 2013. godine iznosila 0,3% u usporedbi sa stopom iz 2021. godine koja je iznosila 5,5% (URL 32).

Nadalje, promatrajući kretanje stope rizika od siromaštva prema vrsti kućanstva, može se primijetiti kako jednočlana kućanstva u Hrvatskoj imaju znatno veće stope rizika od siromaštva u usporedbi s kućanstvima s dvije odrasle osobe i dvoje djece (Slika 4.). Najniža stopa za jednočlana kućanstva zabilježena je 2014. godine kada je iznosila 31,2%, a najviša stopa je zabilježena 2021. godine te je iznosila čak 47,4%. S druge strane, najniža stopa rizika od siromaštva za kućanstva s dvije odrasle osobe i dvoje djece zabilježena je 2019. godine kada je iznosila samo 8,9%, a najviša je bila 2013. godine kada je iznosila 17,4%. Odnosno, stopa rizika od siromaštva za ovu vrstu kućanstva je u trendu smanjivanja. Nakon 2019. godine kod obje vrste kućanstava došlo je do povećanja stope, međutim to povećanje je značajnije za jednočlana kućanstva pošto ona imaju znatno veće stope rizika od siromaštva. Odnosno, u 2021. godini jednočlana kućanstva imaju za više od 30% veće stope rizika od siromaštva od kućanstava s dvije odrasle osobe i dvoje djece. Kao razlog zbog čega su jednočlana kućanstva ugroženija od kućanstava s dvije odrasle osobe i dvoje djece mogu se navesti usmjeravanje socijalnih mjera. Odnosno, kućanstava s dvije odrasle osobe i dvoje djece primaju socijalne naknade, primjerice dječji doplatak, koji utječe na smanjenje rizika od siromaštva. također su danas aktualne razne subvencije za mlade obitelji s djecom. S druge strane, osobe koje žive same često ovise o vlastitom dohotku te ne postoje subvencije za samačka kućanstva. Također je poznato kako je stanovanje znatno skuplje za samce što dovodi do povećanog rizika od siromaštva.

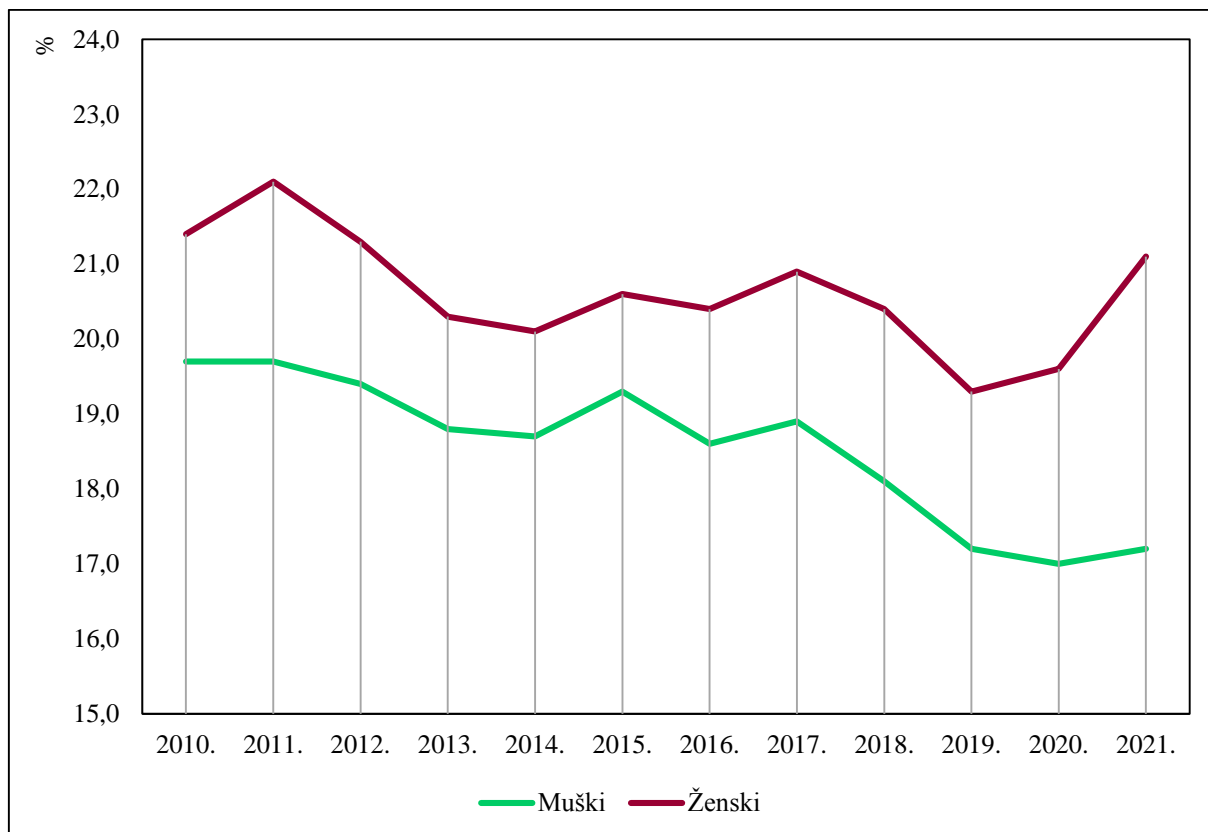

Slika 3. Prag rizika od siromaštva u Hrvatskoj u eurima u razdoblju od 2010. do 2021. godine (Izvor: izrada autorice, prema www.dzs.hr).

Slika 4. Stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj prema vrsti kućanstva u razdoblju od 2010. do 2021. godine (Izvor: izrada autorice, prema www.ec.europa.eu).

Promatrajući stopu rizika od siromaštva u Hrvatskoj prema spolu u razdoblju od 2010. do 2021. godine, može se primijetiti kako su stope rizika od siromaštva nešto veće kod ženskog spola u odnosu na muški spol, dok je trend rasta i pada sličan (Slika 5.). Znatnije razlike mogu se primijetiti u 2011. godini te u razdoblju od 2019. do 2021. godine. Godine 2011. je stopa rizika od siromaštva porasla samo kod ženskog spola te je iznosila 22,1% što je ujedno i najviša stopa zabilježena u promatranom razdoblju. Kod muškoga spola je 2011. stopa rizika od siromaštva ostala na istoj razini kao i prethodne godine te je iznosila 19,7%. Između 2019. i 2020. godine došlo je do blagog porasta stope rizika od siromaštva kod ženskog spola s 19,3% na 19,6%. U istom razdoblju stopa rizika od siromaštva je blago pala kod muškog spola s 17,2% na 17% što je ujedno i najniža zabilježena stopa u promatranom razdoblju. Dakle, već ovdje dolazi do razlike u stopi rizika od siromaštva prema spolu, a ta se razlika znatno povećala u 2021. godini kada stopa rizika od siromaštva kod ženskog spola se znatno povećala te je iznosila 21,1%, dok se kod muškog spola samo blago povećala u odnosu na prethodnu godinu te je iznosila 17,2%. Naime, u 2021. godini razlika između stope rizika od siromaštva kod ženskog spola i stope rizika od siromaštva kod muškog spola iznosila je skoro 4% što ukazuje na to kako su osobe ženskog spola u znatnijem riziku od siromaštva za razliku od osoba muškog spola. Objašnjenje je u tome što su žene prosječno manje plaćene za rad od muškaraca, znatno je više žena nezaposleno u odnosu na muškarce, veći je udio žena u starijoj životnoj dobi što je samo po sebi rizičan čimbenik. U vrijeme epidemije COVID-19 došlo je do znatnijeg povećanja nezaposlenosti kod žena što je i utjecalo na povećanje stope rizika od siromaštva. U 2021. godini je bilo 55% nezaposlenih osoba ženskog roda te 45% nezaposlenih muškog roda (URL 23). Razlika dakle iznosi 10% čime se zaključuje kako postoji rodna neravnopravnost u zapošljavanju.

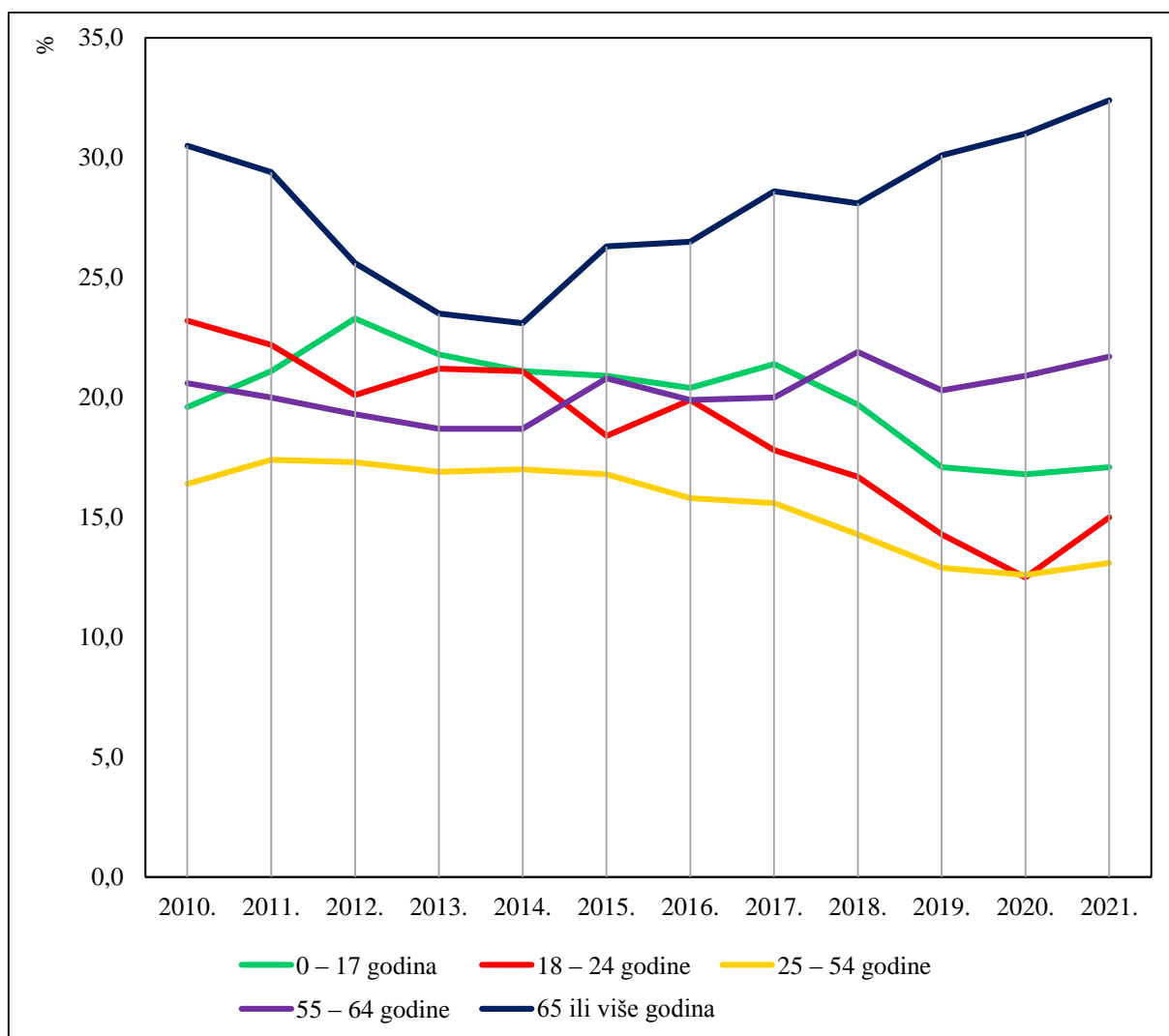

Slika 5. Stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj prema spolu u razdoblju od 2010. do 2021. godine (Izvor: izrada autorice, prema www.dzs.hr).

Analizirajući stopu rizika od siromaštva u Hrvatskoj u razdoblju do 2010. do 2021. godine prema dobnim skupinama, može se uočiti kako postoji razlika u stopi rizika od siromaštva u pet različitih dobnih skupina (Slika 6.). Pa tako je najmanje ugrožena skupina ona kojoj pripadaju osobe u starosti od 25 do 54 godine, odnosno, skupina s najviše radno sposobnog stanovništva. S druge strane, osobe najugroženije po pitanju siromaštva su one koje pripadaju skupini od 65 ili više godina, odnosno, osobe u mirovini. Skupina 25 - 54 godina bilježi konstantan pad stope rizika od siromaštva od 2011. godine, kad je bila najviša te je iznosila 17,4% pa sve do 2020. godine kad je bila najniža te je iznosila 12,6%. U 2021. godini se za navedenu skupinu bilježi blagi porast te stope koja je nakon dugog razdoblja ponovo u porastu te iznosi 13,1%. S druge strane skupina 65+ godina bilježi visoke stope rizika od siromaštva. Stopa je bila u opadanju od 2010. pa sve do 2014. godine kada je bila najniža te je iznosila 23,1%. Godine 2015. primjećuje se porast stope rizika od siromaštva za navedenu skupinu te ona konstantno raste sve do 2021. godine, uz iznimku 2018. godine kada je došlo do blagog pada. Stopa rizika od siromaštva doseže svoj vrhunac u 2021. godini te iznosi 32,4%. Što se tiče skupine 0 – 17 godina ona je također u povećanom riziku od siromaštva te je najviša stopa rizika od siromaštva bila 2012. godine kada je iznosila 23,3%.

Nakon 2012. stopa se smanjuje sve do 2017. kada je blago porasla. Nakon 2017. godine stopa je ponovno u opadanju te je 2020. godine opala na 16,8%, što je najniža zabilježena vrijednost kod ove skupine. Godine 2021. stopa rizika od siromaštva ponovno je u blagom porastu te iznosi 17,1%. Stopa rizika od siromaštva za skupinu 18 – 24 godina u konstantnom je padu od 2010. pa sve do 2020. godine, uz iznimke 2013. i 2016. godine kada je blago porasla. Najviša zabilježena stopa za ovu skupinu bila je 2010. godine kada je iznosila 23,2%, a najniža zabilježena stopa bila je 2020. godine kada je iznosila 12,5%. U 2021. godini se bilježi znatan porast stope rizika od siromaštva koja iznosi 15%. Na posljetku, skupina 55 – 64 godina ima sličan trend skupini 65+ godina sa znatno manjim stopama rizika od siromaštva. Dakle, skupina 55 – 64 godine bilježi pad stope rizika od siromaštva od 2010. do 2013. godine kada je dosegla svoju najnižu vrijednost od 18,7% te je ostala ista 2014. godine. Zatim je 2015. uslijedilo povećanje stope na 20,8%. Nakon toga je ponovno bila u blagom opadanju te je porasla 2018. kada je dosegla svoj vrhunac. Pa tako je stopa rizika od siromaštva za navedenu skupinu 2018. godine iznosila 21,9%. Nakon 2018. godine stopa ponovno pada, a 2019. nakon godine je ponovno u porastu te je 2021. iznosila 21,7%.

Promatrajući sve skupine u cjelini može se zaključiti kako je stopa rizika od siromaštva u posljednjim godinama u opadanju za skupine 0 – 17, 18 – 24 te 25 – 64 godina, dok je za skupine 55 – 64 te 65+ godina ona u porastu. Dakle, djeca te mlađe radno sposobno stanovništvo je u manjem riziku od siromaštva za razliku od starijeg radno sposobnog stanovništva te umirovljenika. Problem je još i veći ako se uzme u obzir činjenica kako starije radno sposobno stanovništvo te umirovljenici zajedno zauzimaju najveći udio u populaciji. Nadalje, za sve skupine primjećuje se porast stope rizika od siromaštva s 2020. na 2021. godinu. Kao što se iz prethodnih grafičkih prikaza može zaključiti, porast stope rizika od siromaštva u svim dobnim skupinama posljedica je epidemije COVID-19 koja je dovela do ekonomskih nestabilnosti zbog smanjene aktivnosti u pojedinim djelatnostima što se negativno odrazilo ne samo na ekonomiju države već i na stanovništvo. Najugroženije stanovništvo je ono koje je i u razdoblju prije epidemije bilo u povećanom riziku od siromaštva. Odnosno, epidemija je najviše pogodila stanovništvo starije životne dobi, kako sa zdravstvene strane tako i s ekonomske.

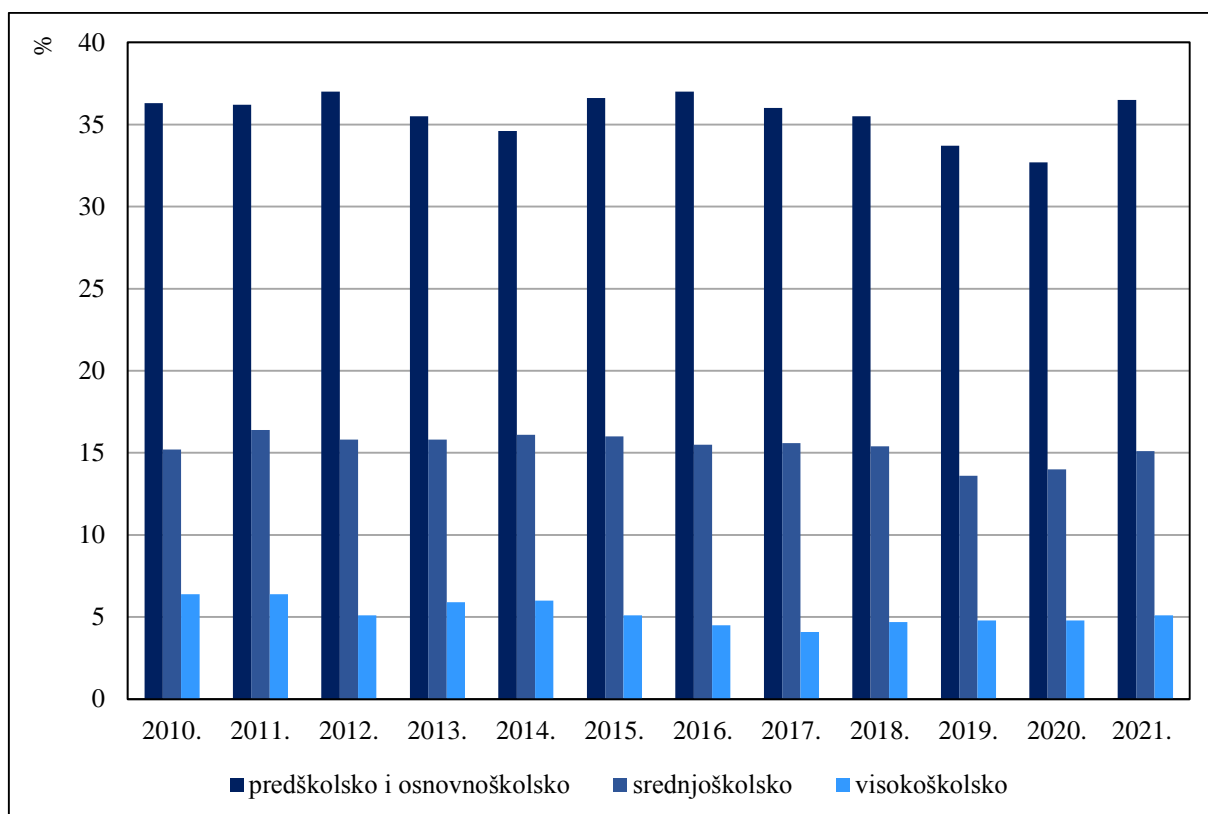

Slika 6. Stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj prema dobi u razdoblju od 2010. do 2021. godine (Izvor: izrada autorice, prema www.dzs.hr).

Promatrajući stopu rizika od siromaštva u Hrvatskoj prema stupnju obrazovanja u razdoblju od 2010. do 2021. godine, uočljiva je razlika između osoba koje imaju samo predškolsko i osnovnoškolsko obrazovanje, osoba koje su završile srednju školu, te osoba koje imaju visokoškolsko obrazovanje (Slika 7.). Sukladno očekivanjima, osobe koje imaju samo predškolsko i osnovnoškolsko obrazovanje su najugroženije te je njihova stopa rizika od siromaštva znatno viša od ostale dvije skupine. Zatim slijede osobe sa završenim srednjoškolskim obrazovanjem, a najniže stope rizika od siromaštva imaju visokoobrazovane osobe. Najviša stopa rizika od siromaštva za osobe sa završenim predškolskim i osnovnoškolskim obrazovanjem zabilježena je 2012. i 2016. godine kada je iznosila 37%. Primjećuje se kako je posljednjih godina, točnije nakon 2016. godine, stopa rizika od siromaštva za navedenu skupinu u blagom padu sve do 2020. godine. Tada je stopa rizika od siromaštva bila najniža u promatranom razdoblju te je iznosila 32,7%. Značajan porast stope

rizika od siromaštva za navedenu skupinu bilježi se 2021. godine kad je stopa rizika od siromaštva porasla na 36,5%. Trend je sličan za osobe sa završenim srednjoškolskim obrazovanjem. Nakon 2017. godine stopa rizika od siromaštva je u opadanju, no već 2020. godine ona ponovno raste. Najviša zabilježena stopa rizika od siromaštva za ovu skupinu bila je 2011. godine kada je iznosila 16,4%, najniža zabilježena stopa bila je 2019. godine kada je iznosila 13,6%. Na posljertku, iako skupina visokoobrazovanih osoba nije u visokom riziku od siromaštva primjećuje se kako se taj rizik blago povećava nakon 2017. godine kada je stopa rizika od siromaštva bila najmanja te je iznosila 4,1%. Najviša zabilježena stopa rizika od siromaštva za ovu skupinu zabilježena je 2010. i 2011. godine kada je iznosila 6,4%.

Analizirajući podatke sveukupno može se zaključiti kako se nakon 2020. godine javlja porast stope rizika od siromaštva za sve promatrane skupine. Ovaj porast se također može objasniti kao posljedica ekonomskih nestabilnosti uslijed epidemije COVID -19 koje su pogodile sve skupine stanovništva. U Hrvatskoj je trenutno 27.4% stanovništva koji su stariji od 19 godina te imaju završeno ili nezavršeno osnovnoškolsko obrazovanje, a u ponekim ruralnim krajevima Hrvatske ta vrijednost doseže i preko 50% (URL 29). Dakle, velik je udio takvih osoba te su one u znatno većem riziku od siromaštva. Osoba koje su završile srednju školu ima 54,8%, a osoba sa završenim visokoškolskim obrazovanjem ima 17,6% (URL 29). Razlog zbog čega su osobe koje su završile ili nisu završile osnovnu školu u znatno većem riziku od siromaštva jest što navedene osobe nemaju kvalifikacije za poslove koji su bolje plaćeni. Odnosno, takve osobe nisu konkurentne na tržištu rada te će kao takve uglavnom biti ili nezaposlene ili će obavljati slabije plaćene poslove koji ne iziskuju određena znanja i vještine koje se stječu obrazovanjem u srednjim školama i na fakultetima.

Slika 7. Stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj prema stupnju obrazovanja u razdoblju od 2010. do 2021. godine (Izvor: izrada autorice, prema www.dzs.hr).

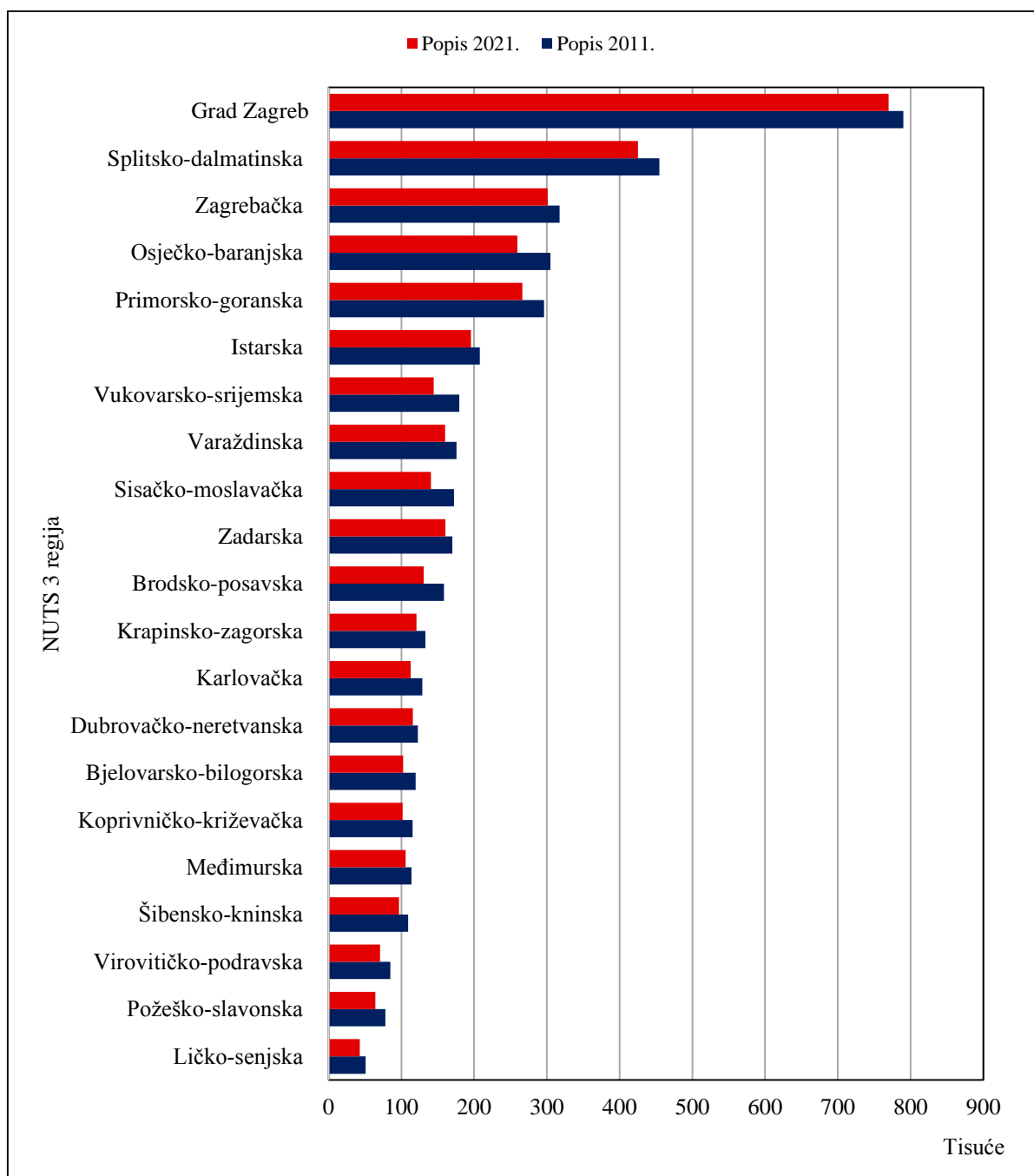
7.2. Geografska raspodjela siromaštva u Hrvatskoj u međupopisnom razdoblju

Prema popisu iz 2011. godine Hrvatska je imala 4 284 889 stanovnika (URL 10). Od toga je bio veći broj ženskih osoba i to 2 218 554, dok je muških osoba bilo 2 066 335. Prema europskoj klasifikaciji NUTS 2 regija iz 2021. godine najveći broj stanovnika 2011. godine imala je regija Jadranska Hrvatska, a najmanji broj stanovnika imao je Grad Zagreb (Tablica 2.). Prema konačnim rezultatima popisa iz 2021. godine u Hrvatskoj živi 3 871 833 stanovnika. Od toga je 1 865 129 muških osoba te 2 006 704 ženskih osoba. NUTS 2 regija Grad Zagreb ima najmanje stanovnika, a regija Jadranska Hrvatska ima najviše. Dakle, poredak je ostao isti, međutim u svim regijama je u 2021. godini zabilježen manji broj stanovnika u odnosu na popis 2011. Broj stanovnika se najviše smanjio u regiji Panonska Hrvatska, odnosno za nešto više od 200 tisuća, a najmanje u regiji Grad Zagreb, za nešto više od 20 tisuća. Sveukupno, u Hrvatskoj se u međupopisnom razdoblju od 2011. do 2021. godine broj stanovnika smanjio za više od 400 tisuća.

Tablica 2. Broj stanovnika u Hrvatskoj u 2011. i 2021. godini prema NUTS 2 regijama.
(Izvor: izrada autorice, prema www.dzs.hr)

NUTS 2 regija	Broj stanovnika 2011. godine	Broj stanovnika 2021. godine	Razlika
Grad Zagreb	790 017	767 131	- 22 886
Sjeverna Hrvatska	855 837	786 645	- 69 192
Panonska Hrvatska	1 227 100	1 019 535	- 207 565
Jadranska Hrvatska	1 411 935	1 298 522	- 113 413
Ukupno	4 284 889	3 871 833	- 413 056

Ukoliko se uspoređuju podatci po županijama u 2011. godini, odnosno NUTS 3 regijama, regija Grad Zagreb imala je najveći broj stanovnika, odnosno 790 017 stanovnika, dok je Ličko-senjska županija imala najmanji broj stanovnika, odnosno 50 927 stanovnika (Slika 8.). U 2021. godini Grad Zagreb također ima najviše stanovnika, a Ličko-senjska županija i dalje zauzima posljednje mjesto s najmanjim brojem stanovnika. U usporedbi s popisom iz 2011. godine primjećuje se kako je u svim županijama došlo do smanjenja broja stanovnika, a to je smanjenje izraženije u županijama koje pripadaju NUTS 2 regiji Panonska Hrvatska. Županije s najvećim padom broja stanovnika jesu Osječko-baranjska čiji se broj stanovnika smanjio za nešto više od 45,5 tisuća, zatim Vukovarsko-srijemska koja ima oko 35 tisuća stanovnika manje te Sisačko-moslavačka sa skoro 32 tisuće stanovnika manje nego što je zabilježeno popisom u 2011. godini. Najmanje stanovnika, odnosno manje od 10 tisuća, izgubile su Dubrovačko-neretvanska županija, Međimurska županija, Ličko-senjska županija te Zadarska županija.

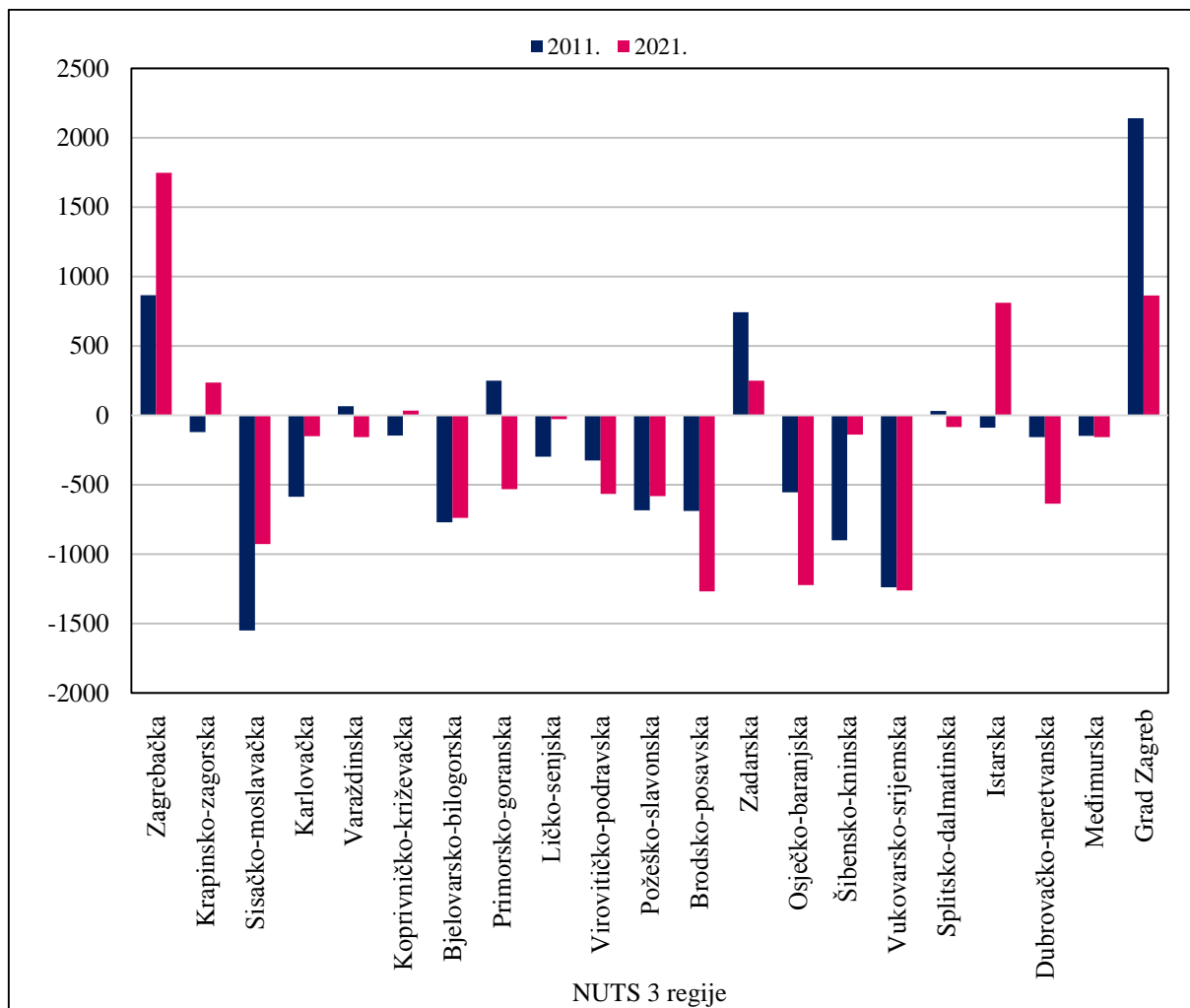

Slika 8. Broj stanovnika Hrvatske po županijama, odnosno NUTS 3 regijama, u 2011. i 2021. godini (Izvor: izrada autorice, prema www.dzs.hr).

Smanjenje broja stanovnika Hrvatske uzrokovano je negativnim prirodnim prirastom te negativnim migracijskim saldom kroz sve međupopisne godine. Iako je u 2021. godini porastao broj rođenih za 1,8%, broj umrlih je porastao još i više, odnosno za 10% u odnosu na 2020. godinu. Dakle, nastavlja se trend negativnog prirodnog prirasta te je stopa prirodnog prirasta u 2021. godini iznosila -6,7% (URL 27). Nadalje, uz negativni prirodni prirast, za pad broja stanovnika u Hrvatskoj između dva popisa velikim je dijelom zaslužno i iseljavanje hrvatskog stanovništva u inozemstvo. U međupopisnom razdoblju zabilježen je kontinuirani

negativni ukupni migracijski saldo (URL 28). U obzir se moraju uzeti i unutarnja iseljavanja iz jedne županije u drugu jer to također utječe na nepovoljnu demografsku sliku pojedinih županija. Štoviše, općenito se može reći kako su županije iz kojih ljudi iseljavaju u povećanom su riziku od siromaštva jer iseljava uglavnom radno sposobno stanovništvo.

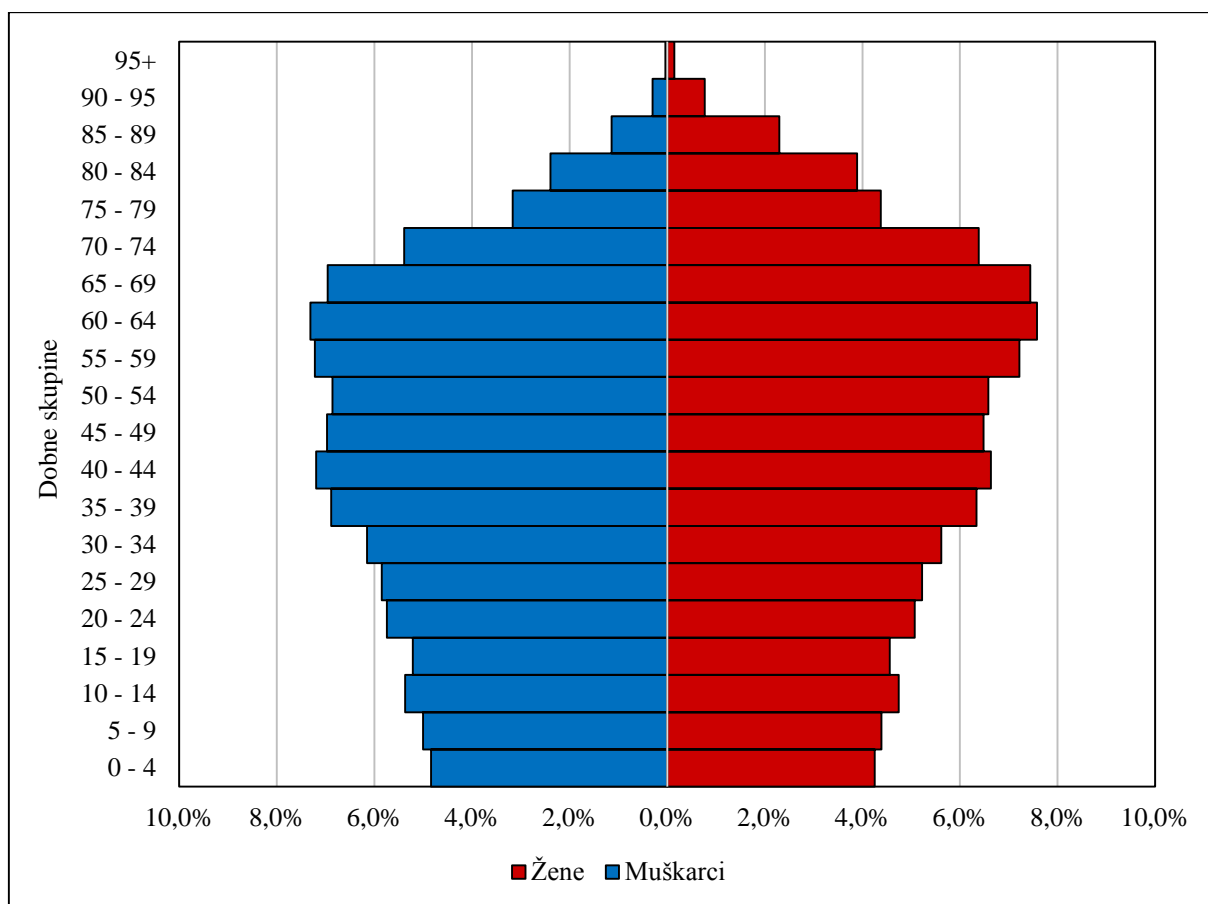
Saldo ukupne migracije stanovništva prema pojedinim županijama služi za prikaz razlike između ukupnog broja doseljenih iz inozemstva i iz drugih županija te ukupnog broja iseljenih iz promatrane županije u inozemstvo i druge županije. Pa tako, promatrajući saldo ukupnih migracija po županijama u 2011. i 2021. godini vidljivo je kako većina županija ima negativan migracijski saldo i u 2011. i u 2021. godini (Slika 9.). Grad Zagreb u 2011. godini ima izrazito pozitivan migracijski saldo, dok je u 2021. godini Zagrebačka županija vodeća. Po negativnom migracijskom saldu u 2011. godini posebno se ističu Sisačko-moslavačka, Vukovarsko-srijemska te Šibensko-kninska županija. U 2021. godini Brodsko-posavska, Osječko-baranjska, Vukovarsko-srijemska te Sisačko-moslavačka imaju izrazito negativan migracijski saldo. Dakle, usporedbom migracijskog salda u 2011. i 2021. godini može se primijetiti kako županije koje pripadaju NUTS 2 regiji Panonska Hrvatska spadaju u one s najvećim negativnim migracijskim saldom za obje promatrane godine. Dakle, to su županije iz kojih znatno više stanovništva iseljava, nego li doseljava. Stoga se zaključuje kako nije došlo do poboljšanja u 2021. godini te se nastavlja trend iseljavanja iz svih županija Panonske Hrvatske što ima negativne učinke na razvoj tih područja. Odnosno, iseljavanjem radno sposobnog stanovništva dolazi do još većeg koncentriranja siromaštva.

Slika 9. Saldo ukupnih migracija stanovništva po županijama u 2011. i 2021. godini (Izvor: izrada autorice, prema www.dzs.hr).

Zatim, dobno-spolna struktura stanovništva je važna u istraživanju siromaštva iz razloga što postoje posebne kategorije ljudi koji su u povećanom riziku od siromaštva. Pa tako je u prethodnom potpoglavlju dokazano kako se u tu kategoriju svrstavaju osobe ženskog roda te osobe starije životne dobi. Ukoliko je velik udio takvih osoba u populaciji tada je i stopa rizika od siromaštva veća. Promatrajući dobno-spolnu piramidu Hrvatske u 2021. godini, može se primijetiti kako u Hrvatskoj ima najviše stanovnika koji pripadaju srednjoj životnoj dobi, odnosno kategoriji 15 – 64 godina (Slika 10.). Piramida je najšira u kategoriji 60 – 64 godina, a najuža u kategoriji 85+. Dakle, u dubokoj starosti, odnosno kategoriji 85+, najmanji je broj stanovnika. Također, u starijoj dobi se primjećuje kako ima više ženskog stanovništva zbog duljeg očekivanog trajanja života žena u odnosu na muškarce. S obzirom na to da se u posljednjih godina bilježi pad stope nataliteta, odnosno rodnosti, došlo je do sužavanja baze piramide. Odnosno, piramida je kontraktivnog tipa. Pa tako udio osoba starijih od 65 godina iznosi 22,45%, dok udio mladog stanovništva 0 – 14 godina iznosi 14,27%. To znači kako je

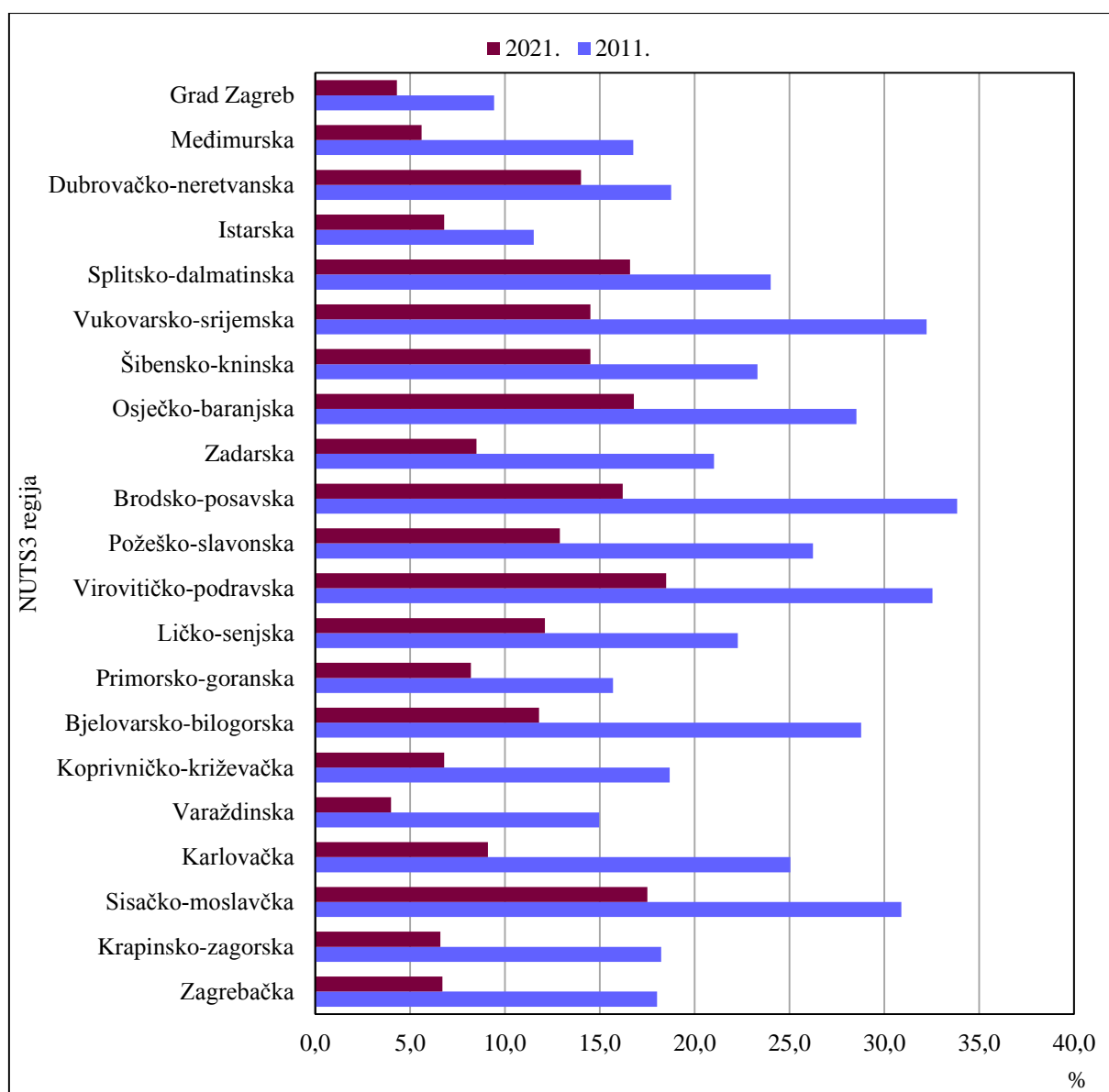
sva manje mladog stanovništva te dolazi do procesa starenja populacije. Takav sastav stanovništva je nepogodan za ekonomski razvoj jer se s vremenom povećava udio starog stanovništva, a radno sposobno stanovništvo postaje sve manje zastupljeno. Štoviše, može se javiti povećan problem siromaštva i to osobito kod umirovljenika. Prema trendu starenja populacije u Hrvatskoj moguć je dakle daljnji porast rizika od siromaštva u budućnosti za već rizične skupine kao što su starije osobe te osobito starije osobe ženskog roda.

Slika 10. Dobno-polna piramida Hrvatske u 2021. godini (Izvor: izrada autorice, prema www.dzs.hr).

Nadalje, na stopu rizika od siromaštva u Hrvatskoj također utječe nezaposlenost. Analizirajući stope rizika od siromaštva po županijama u popisnoj 2011. godini u usporedbi s popisnom 2021. godinom uočavaju se sličnosti (Slika 11.). U 2011. godini najviše stope nezaposlenosti imale su sljedeće županije: Brodsko-posavska (33,8%), Virovitičko-podravska (32,5%), Vukovarsko-srijemska (32,2%), Sisačko-moslavačka (30,9%), Bjelovarsko-bilogorska (28,8%), Osječko-baranjska (28,5%), Požeško-slavonska (26,2%) te Karlovačka (25%). Odnosno, sve županije koje pripadaju NUTS2 regiji Panonska Hrvatska. U usporedbi, Grad Zagreb je te godine imao najmanju stopu nezaposlenosti koja je iznosila 9,4%. U 2021.

godini stope nezaposlenosti su znatno manje u svim županijama Hrvatske, što se jednim dijelom može pripisati i iseljavanju radno sposobnog stanovništva u inozemstvo. Najveće stope nezaposlenosti imaju sljedeće županije: Virovitičko-podravska (18,5%), Sisačko-moslavačka (17,5%), Osječko-baranjska (16,8%), Splitsko-dalmatinska (16,6%), Brodsko-posavska (16,2%), Vukovarsko-srijemska (14,5%), te Šibensko-kninska (14,5%). Stoga se može zaključiti kako i dalje prednjače županije koje pripadaju regiji Panonska Hrvatska. Najniže stope nezaposlenosti imaju Varaždinska županija (4%), Grad Zagreb (4,3%) te Međimurska županija (5,6%). Dakle, u međupopisnom razdoblju stopa nezaposlenosti se znatno smanjila u svim županijama, međutim županije Panonske Hrvatske i dalje bilježe visoke stope nezaposlenosti.

Slika 11. Stope registrirane nezaposlenosti u Hrvatskoj u 2011. i 2021. godini po županijama (Izvor: izrada autorice, prema www.dzs.hr)

U nastavku, važno je utvrditi je li došlo do promjena u određenim pokazateljima siromaštva u međupopisnom razdoblju, odnosno jesu li se vrijednosti navedenih pokazatelja smanjile u odnosu na 2011. godinu (Tablica 3.). Može se primijetiti kako se u međupopisnom razdoblju stopa rizika od siromaštva smanjila za 1,7% te se smanjio i broj osoba u riziku od siromaštva za 11,7%. Zatim, stopa rizika od siromaštva prema spolu, iako se smanjila, i dalje je ostala neujednačena, odnosno muški spol i dalje bilježi niže stope u odnosu na ženski. Pa tako se stopa za muški spol smanjila za 2,5%, dok za ženski samo za 1%. Nadalje, stopa rizika od siromaštva prema dobi se smanjila za mlađe stanovništvo, a za starije se znatno povećala. Pa tako se u dobi 0 – 17 smanjila za 4%, u dobi 18 – 24 za 7,2%, i u dobi 25 – 54 za 4,3%. Za dobnu skupinu 55 – 64 godina stopa se povećala za 1,7%, a za skupinu 65+ za 3%. Prema obrazovnoj strukturi stopa se povećala neznatno za skupinu sa završenim predškolskim i osnovnoškolskim obrazovanjem, dok preostale skupine bilježe pad stope. Prag rizika od siromaštva u eurima porastao je za obje skupine kućanstava u međupopisnom razdoblju. Pa tako je za jednočlana kućanstva taj iznos porastao za 1 601 eura, dok je za kućanstva s dvije odrasle osobe i dvoje djece taj iznos praga porastao za 3 362 eura. Dakle, u međupopisnom razdoblju došlo je do općeg smanjenja stope rizika od siromaštva, međutim neke skupine građana postale su još ugroženije.

Tablica 3. Usporedba pokazatelja siromaštva u 2011. i 2021. godini (Izvor: izrada autorice, prema www.dzs.hr).

	2011.	2021.
Stopa rizika od siromaštva, %	20,9	19,2
Stopa rizika od siromaštva prema spolu, %		
Muški	19,7	17,2
Ženski	22,1	21,1
Stopa rizika od siromaštva prema dobi, %		
0 – 17 godina	21,1	17,1
18 – 24 godine	22,2	15,0
25 – 54 godine	17,4	13,1
55 – 64 godine	20,0	21,7
65 ili više godina	29,4	32,4
Stopa rizika od siromaštva prema stupnju obrazovanja, %		
Predškolsko i osnovnoškolsko	36,2	36,5
Srednjoškolsko	16,4	15,1
Visokoškolsko	6,4	5,1
Stopa rizika od siromaštva prema vrsti kućanstva, %		
Jednočlano kućanstvo	41,6	47,4
Kućanstvo s dvije odrasle osobe i dvoje djece	14,8	10,2

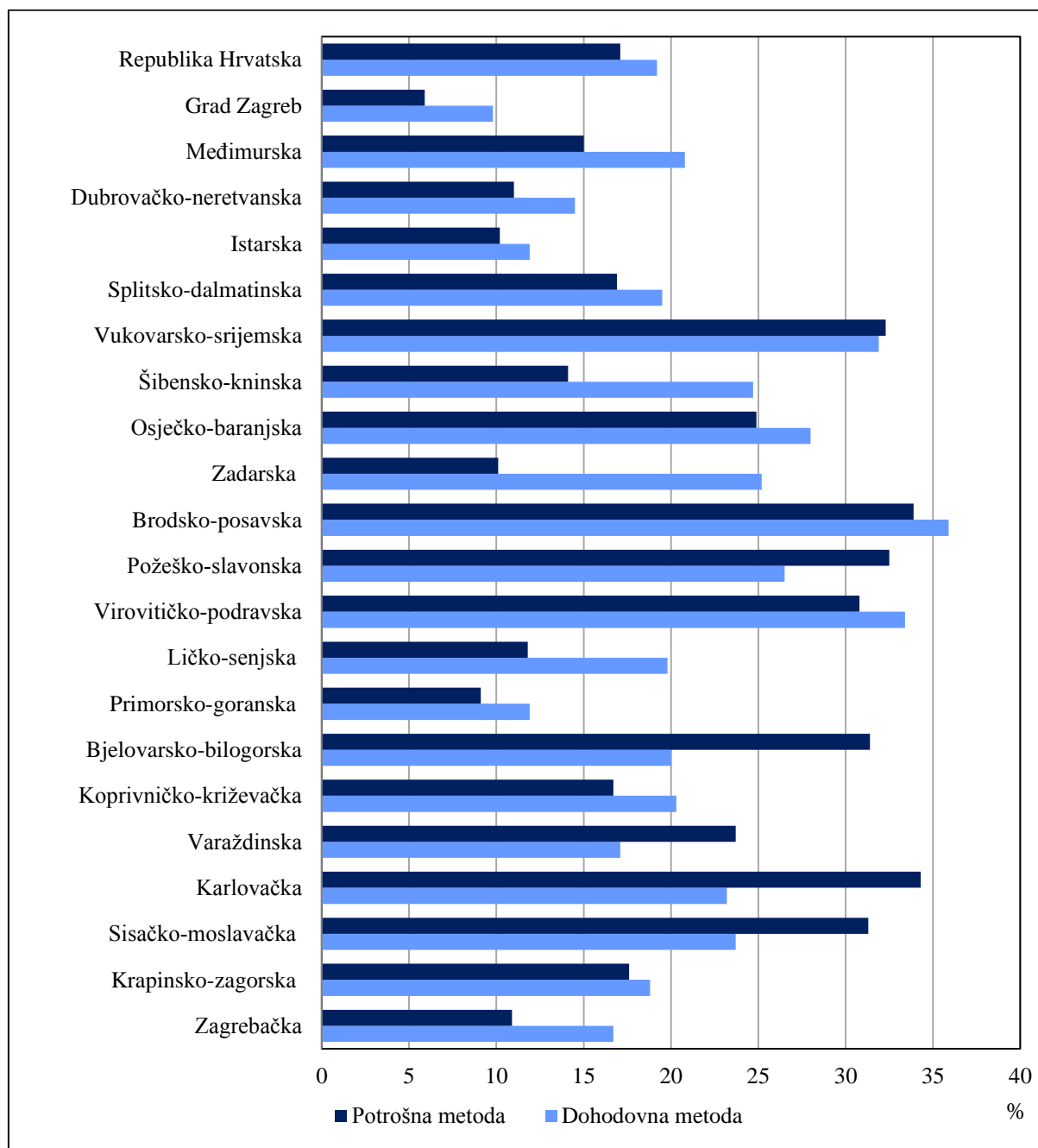
Prag rizika od siromaštva u eurima		
Jednočlano kućanstvo	3 238	4 839
Kućanstvo s dvije odrasle osobe i dvoje djece	6 801	10 162
Osobe u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti, %	32,6	20,9

Kako bi se što preciznije prikazala geografska raspodjela siromaštva u Hrvatskoj važno je analizirati stope rizika od siromaštva po županijama, odnosno NUTS 3 regijama. Podatci na razini općina i gradova nisu toliko pouzdani, međutim i oni pomažu stvaranju slike raspodjele siromaštva te uočavanju manjih prostora u riziku. Promatrajući stopu rizika od siromaštva u Hrvatskoj u 2011. godini po županijama, uzevši u obzir potrošnu i dohodovnu metodu kojom su podaci prikupljeni, uočava se geografska raspodjela rizika od siromaštva (Slika 12.).

Dakle, podatci prikupljeni dohodovnom metodom ukazuju na to kako su tri županije osobito u riziku od siromaštva te njihova stopa rizika od siromaštva prelazi 30%. To su Vukovarsko-srijemska, Brodsko-posavska i Virovitičko-podravska županija. Može se zaključiti kako su najsiromašnije županije one koje se nalaze u Slavoniji. Brodsko-posavska županija ima najvišu stopu rizika od siromaštva u 2021. godini prema dohodovnoj metodi koja iznosi 35,9%. S druge strane, prema dohodovnoj metodi najmanje ugroženi od siromaštva su Grad Zagreb, Primorsko-goranska i Istarska županija, od kojih Grad Zagreb ima najmanju stopu rizika od siromaštva koja iznosi 9,8%. Promatrajući rezultate prikupljene potrošnom metodom čak šest županija ima stopu rizika od siromaštva veću od 30%, a to su Vukovarsko-srijemska, Brodsko-posavska, Požeško-slavonska, Virovitičko-podravska, Bjelovarsko-bilogorska, Karlovačka i Sisačko-moslavačka. Dakle, najsiromašnije županije pripadaju području Slavonije te Banije; odnosno, dio su NUTS 2 regije Panonska Hrvatska. Od navedenih županija Karlovačka se ističe kao ona koja ima najvišu stopu rizika od siromaštva koja iznosi 34,3%. S druge strane, županije koje su u najmanjem riziku od siromaštva prema potrošnoj metodi su Grad Zagreb, Istarska, Zadarska, Primorsko-goranska i Zagrebačka. Rezultati ponovno pokazuju kako Grad Zagreb ima najmanju stopu rizika od siromaštva koja iznosi 5,9%.

Usporedbom podataka dobivenim potrošnom i dohodovnom metodom može se zaključiti kako se putem dohodovne metode područje Banije ne ističe kao iznimno ugroženo od siromaštva iako je u stvarnosti ono u velikom riziku od siromaštva, baš kao i područje Slavonije. Tome ide u prilog činjenica da je prema potrošnoj metodi Karlovačka županija u

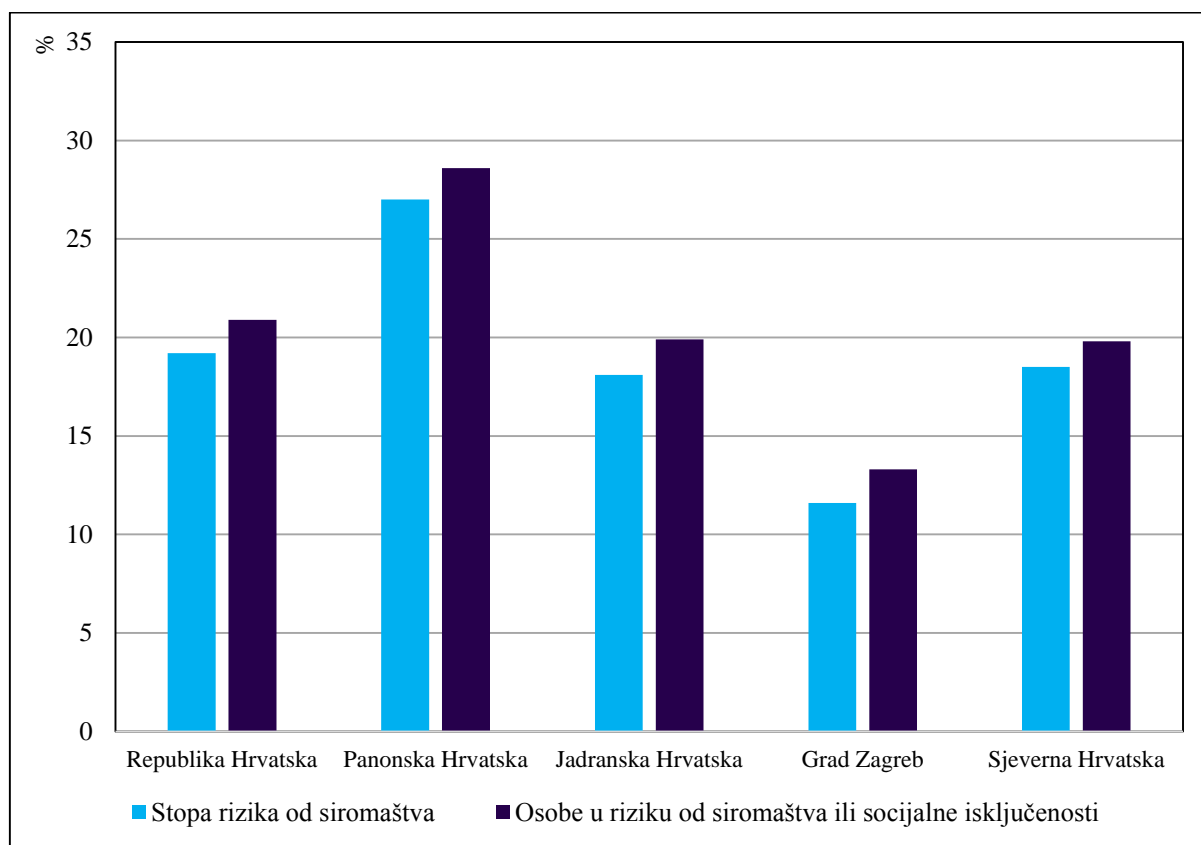
najvećem riziku od siromaštva, dok je prema dohodovnoj metodi njena stopa rizika od siromaštva znatno manja. Prema tome, potrošna metoda se pokazuje učinkovitijom u određivanju područja u riziku od siromaštva.

Slika 12. Stopa rizika od siromaštva na području Republike Hrvatske u 2011. godini po županijama (Izvor: izrada autorice, prema www.dzs.hr).

Analizirajući stopu rizika od siromaštva i osobe u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti u Hrvatskoj u 2021. godini prema NUTS 2 regijama također se primjećuju razlike u geografskoj raspodjeli siromaštva (Slika 13.). U regiju Panonska Hrvatska svrstavaju se Bjelovarsko-bilogorska, Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska,

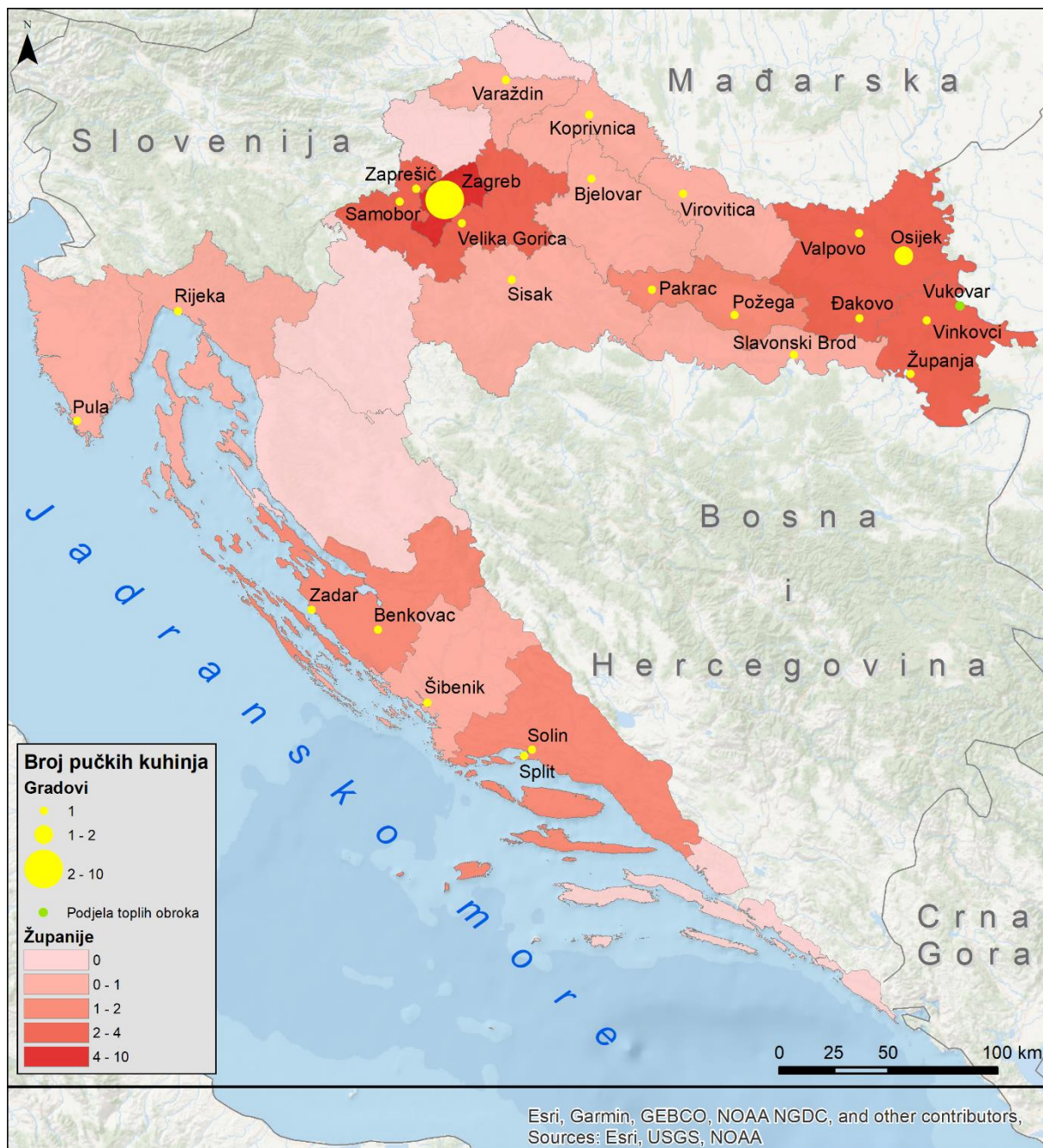
Osječko-baranjska, Vukovarsko-srijemska, Karlovačka i Sisačko-moslavačka županija. Pošto DZS još nije izdao podatke o stopi rizika od siromaštva po županijama za popisnu 2021. godinu, iz ove regionalne podjele je vidljiva geografska raspodjela rizika od siromaštva. Prema novoj klasifikaciji primjećuje se kako je Panonska Hrvatska najugroženija po pitanju siromaštva. Pa tako stopa rizika od siromaštva za Panonsku Hrvatsku iznosi 27% te na tom području živi 28,6% osoba u riziku od siromaštva. Najmanju stopu rizika od siromaštva ima područje glavnog grada, odnosno regija Grad Zagreb, koja iznosi 11,6%. Također regija Grad Zagreb ima najmanji broj osoba u riziku od siromaštva kojih ima 13,3%. Jadranska Hrvatska i Sjeverna Hrvatska imaju približne stope rizika od siromaštva te broja osoba u riziku od siromaštva. Dakle, Jadranska Hrvatska ima stopu rizika od siromaštva 18,1%, a Sjeverna Hrvatska 18,5%. Na području Jadranske Hrvatske živi 19,9% osoba u riziku od siromaštva, a na području Sjeverne Hrvatske njih 19,8%.

Slika 13. Stopa rizika od siromaštva i osobe u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti u Hrvatskoj u 2021. godini prema NUTS 2 regijama (Izvor: izrada autorice, prema www.dzs.hr).

Kao što je već spomenuto, u Hrvatskoj danas djeluje nekoliko pučkih kuhinja te mjesta gdje se vrši podjela toplih obroka osobama u potrebi, odnosno sveukupno ih ima 35. Na kartografskom prikazu nalaze se lokacije navedenih pučkih kuhinja (Slika 14.). Vidljivo je kako se najveći broj pučkih kuhinja nalazi u Gradu Zagrebu, odnosno njih deset. Zatim, po broju pučkih kuhinja slijede Zagrebačka, Osječko-baranjska i Vukovarsko-srijemska županija. Zagrebačka županija ima tri pučke kuhinje, odnosno po jednu u Zaprešiću, Samoboru i Velikoj Gorici. Vukovarsko-srijemska županija ima dvije pučke kuhinje, odnosno jednu u Vinkovcima i jednu u Županji te jedno mjesto podjele toplih obroka u Vukovaru. Osječko-baranjska županija ima četiri pučke kuhinje, odnosno dvije su u gradu Osijeku te jedna u Đakovu i jedna u Valpovu. U Požeško-slavonskoj, Zadarskoj i Splitsko-dalmatinskoj županiji nalaze se po dvije pučke kuhinje. Međimurska, Krapinsko-zagorska, Karlovačka, Dubrovačko-neretvanska te Ličko-senjska županija nemaju ni jednu pučku kuhinju. Preostale županije imaju po jednu pučku kuhinju koja se nalazi u središnjem naselju županije. Istarska županija je iznimka pošto se pučka kuhinja nalazi u najvećem gradu te županije, odnosno u Puli.

Iako je u županijama Istočne Hrvatske znatan broj pučkih kuhinja, taj broj nije dovoljan u usporedbi s brojem pučkih kuhinja u Gradu Zagrebu. Jedino Osječko-baranjska i Vukovarsko-srijemska županija imaju znatniji broj pučkih kuhinja, međutim ostale županije Istočne Hrvatske, osobito ako se uzmu u obzir sve županije koje pripadaju najsiromašnijoj NUTS 2 regiji Panonska Hrvatska, imaju nedovoljan broj. Ova tvrdnja se osobito odnosi na Sisačko-moslavačku, Brodsko-posavsku, Virovitičko-podravsku, Bjelovarsko-bilogorsku te Karlovačku županiju. Primjerice Sisačko-moslavačka županija ima samo jednu pučku kuhinju u Sisku što nije dovoljno s obzirom na karakteristike siromaštva tog područja te novonastalog siromaštva i beskućništva kao posljedice potresa u 2020. godini. Također, Karlovačka županija pripada najnerazvijenijim područjima Hrvatske, no unatoč tome na tom području nema ni jedne pučke kuhinje što ukazuje na propust u socijalnoj politici.

Slika 14. Broj pučkih kuhinja i mjesta podjele toplih obroka u Hrvatskoj po gradovima i županijama (Izvor: izrada autorice, prema ²)

2

HCK:<https://www.hck.hr/sto-radimo/socijalna-skrb/humanitarna-pomoc/pucke-kuhinje/193>(10.1.2023.)

Večernji list:<https://www.vecernji.hr/zagreb/caritas-poziva-u-pucku-kuhinju-na-aveniji-dubrava-ako-nemajnikog-zatvorit-ce-se-1390911>(10.1.2023.)

Caritas:<https://www.czn.hr/vijesti/ckvvene-pucke-kuhinje-u-zagrebu-2>(10.1.2023.)

<https://www.caritas.hr/karta-caritasa/>(10.1.2023.)

Dobri Dom:https://www.dobri-dom.hr/hrvatski/pucka-kuhinja_14/(10.1.2023.)

Nacional.hr:<https://www.nacional.hr/pucke-kuhinje-spremljene-docekiju-blagdane-nitko-nece-ostati-gladan/>(10.1.2023.)

7.3. Diskusija

Prema demografskoj slici Hrvatske može se zaključiti kako postoje znatni problemi koji bi mogli dovesti do povećanog rizika od siromaštva, osobito za određene grupe ljudi. Starenje populacije kao posljedica negativnog prirodnog prirasta zajedno s trendom iseljavanja radno sposobnog stanovništva u inozemstvo i u druge razvijenije županije nepovoljno utječe na sam razvoj države, te osobito na razvoj ugroženih županija i regija. Odnosno, županije najviše pogođene iseljavanjem stanovništva su one koje pripadaju regiji Panonska Hrvatska. Navedena regija također ima najviše stope nezaposlenosti što dodatno otežava borbu sa siromaštvom na tom području. U Hrvatskoj su visoke stope nezaposlenosti posljedica „strukturnih promjena gospodarstva, likvidacija i stečaja poduzeća, otpuštanja zaposlenih, razmjerno smanjenih mogućnosti zapošljavanja, ali i prostorne i profesionalne neusklađenosti ponude i potražnje rada.“ (Ott, 2007, prema Knežević i dr., 2022). Osobito je problematična nezaposlenost mladih u Hrvatskoj. Naime, nakon završetka školovanja, bilo srednje škole ili fakulteta, osobe bez radnog iskustva često imaju probleme s pronalaženjem posla, stoga iz Hrvatske iseljava velik broj mladih u potrazi za poslom. Nadalje, promatrajući pokazatelje siromaštva u međupopisnom razdoblju primijećeno je kako je došlo do poboljšanja u 2021. godini u usporedbi s 2011. godinom, međutim određene skupine stanovništva postale su još ugroženije. Stope rizika od siromaštva prema 2011. i 2021. godini također ukazuju na činjenicu kako je područje Panonske Hrvatske najugroženije.

Uočeno je također kako je u 2021. godini došlo do povećanja stope rizika do siromaštva u Hrvatskoj što je posljedica ekonomskih nestabilnosti uslijed epidemije COVID-19 te potresa u Zagrebu, Sisku i Petrinji u 2020. godini. Navedeni problemi zajedno s posljedicama političkih odluka te posljedicama Domovinskog rata iz 1991. godine doprinijeli su povećanju rizika od siromaštva u Hrvatskoj. Poznato je kako je područje Panonske Hrvatske ono koje je najviše nastradalo u vrijeme rata te su i godinama nakon tog događaja ostale posljedice koje djeluju nepovoljno na razvoj tog područja. Epidemija COVID-19 imala je negativne utjecaje na ekonomije svih pogođenih država svijeta, pa tako i Hrvatske. Naime, u vrijeme epidemije, zbog same prirode prenosivosti te bolesti, onemogućen je, odnosno ograničen, rad pojedinih djelatnosti. Brojna poslovanja bila su također prisiljena promijeniti način poslovanja te način rada svojih zaposlenika prelazeći tako na rad od kuće. Rezultat toga jest smanjenje proizvodnje i potrošnje određenih dobara i usluga, a samim time i povećanje nezaposlenosti zbog viška radne snage u cijeloj Hrvatskoj. Na siromaštvo u području Banije osobito je utjecao potres magnitude 6,2 po Richterovoj ljestvici koji je 2020. godine pogodio

to područje. Nastale su velike materijalne štete te je mnogo ljudi ostalo bez svojih domova. Velik broj ljudi je tada iselio iz tog već osiromašenog područja. Prema dobivenim rezultatima vidljivo je kako je područje Sisačko-moslavačke županije jedno od najugroženijih u Hrvatskoj jer iz tog područja već godinama iseljava velik broj stanovnika, velike su stope nezaposlenosti te velike stope rizika od siromaštva. Većina ljudi čiji su domovi stradali u potresu još uvijek čekaju na pomoć države u obnovi kuća te žive u kontejnerima iako su prošle već više od dvije godine od navedene prirodne nepogode. Odnosno, ti ljudi nemaju adekvatne uvjete za život te ih to dodatno stavlja u velik rizik od siromaštva te beskućništva. U nastavku slijedi potvrđivanje, odnosno odbacivanje, prethodno postavljenih hipoteza.

H1: U Hrvatskoj postoji prostorno grupiranje siromaštva.

Hipoteza 1 je potvrđena. Rezultati istraživanja pokazali su kako u Hrvatskoj postoji prostorno grupiranje siromaštva što je vidljivo na izrađenoj karti. Dakle, najviše stope rizika siromaštva imaju županije koje pripadaju NUTS 2 regiji Panonska Hrvatska. Odnosno, Osječko-baranjska, Vukovarsko-srijemska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Sisačko-moslavačka, Karlovačka, Virovitičko-podravska te Bjelovarsko-bilogorska. Izraženo siromaštvo na ovom području može se interpretirati kao posljedica Domovinskog rata iz 1991. godine. Uslijed rata devastiran je velik dio područja koja pripadaju regiji Panonska Hrvatska te je došlo do stradavanja stanovništva. Iz tog područja je također iselio velik broj ljudi što je imalo nepovoljan utjecaj na razvoj tog područja. U suvremeno doba iz Hrvatske iseljava veliki broj stanovnika, a najviše stanovnika gube upravo županije na području Panonske Hrvatske. Prema popisu stanovništva iz 2021. godine ova NUTS 2 regija izgubila je najviše stanovnika, što je ponajviše posljedica iseljavanja, a djelomično i pada nataliteta u cijeloj Hrvatskoj.

Danas na području Slavonije raste broj siromašnih te se povećava broj nezaposlenih (URL 20). Kao posljedica krize koja je nastala uslijed epidemije COVID-19 mnogo ljudi ostalo je bez posla. Također, bilježi se porast osoba kojima su potrebne socijalne usluge (URL 20). Regija Panonska Hrvatska tako zaostaje u ekonomskom razvoju iako ima potencijala za razvoj. Također, kao što je već spomenuto, u 2020. godini potres je pogodio područje Petrinje i Siska što je dovelo do još većeg iseljavanja stanovništva s područja Banije zbog velikih materijalnih šteta. Područje Sisačko-moslavačke županije osobito je ugroženo jer se već godinama bori s ekstremnim siromaštvom koje pogađa starije osobe te samce (URL 21). Zbog propasti industrije u ovoj županiji zabilježena je velika nezaposlenost. Prometna povezanost je također slaba te su zbog toga slabije dostupne zdravstvene, obrazovne i socijalne usluge.

Uz navedeno, situaciju je još dodatno pogoršao potres iz 2020. godine te epidemija COVID-19 koja je započela 2019. godine (URL 21). Preostala područja Hrvatske, odnosno NUTS 2 regije Sjeverna Hrvatska i Jadranska Hrvatska su u manjem riziku od siromaštva, međutim stope su i dalje značajne. Iznimka je područje Grada Zagreba čije su stope rizika od siromaštva znatno manje. Dakle, može se zaključiti kako se u Hrvatskoj siromaštvo koncentririra uglavnom u županijama na Istoku Hrvatske te na području Banije, a razlozi siromaštva su višestruki.

H2: Pučke kuhinje brojčano su najzastupljenije u županijama Istočne Hrvatske.

Hipoteza 2 je opovrgnuta. Najveći broj pučkih kuhinja nalazi se u Gradu Zagrebu gdje se bilježi i najveći broj korisnika prema izjavama iz medija. Zatim po broju pučkih kuhinja slijede Zagrebačka, Osječko-baranjska te Vukovarsko-srijemska županija. Dakle, samo dvije županije Istočne Hrvatske imaju veći broj pučkih kuhinja u odnosu na ostatak Hrvatske. Županije na području Istočne Hrvatske su među najugroženijima po pitanju rizika od siromaštva, stoga je pretpostavka bila kako se na tom području nalazi najviše pučkih kuhinja te kako će na prvom mjestu po broju pučkih kuhinja biti upravo županije iz tog područja. S druge strane područje Grada Zagreba bilježi najnižu stopu rizika od siromaštva što je u kontradikciji s brojem pučkih kuhinja te njihovih korisnika na tom području. Rezultati su također ukazali na neravnomjernu raspodjelu pučkih kuhinja u Hrvatskoj. Pa tako neke županije imaju više od dvije pučke kuhinje, dok s druge strane postoje županije koje imaju po jednu ili ni jednu. Osobito se ističe nedostatak pučkih kuhinja u najsiromašnijim županijama NUTS 2 regije Panonska Hrvatska, to jest, u Karlovačkoj, Sisačko-moslavačkoj, Virovitičko-podravskoj, Brodsko-posavskoj te Bjelovarsko-bilogorskoj. Primjerice, Karlovačka županija ima prihvatilište za beskućnike, a nema ni jednu pučku kuhinju što se može povezati s potrebom za otvaranjem iste. Također je važno ukazati na nedostatak pučkih kuhinja u županijama koje nemaju ni jednu pučku kuhinju, a ne pripadaju osobito ugroženim područjima iz razloga što su siromašne osobe kojima je potreban takav oblik pomoći prisutne u cijeloj Hrvatskoj, samo je udio njih po županijama veći ili manji.

H3: Stopa rizika od siromaštva izraženija je kod ženske populacije.

Hipoteza 3 je potvrđena. Stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj veća je kod ženske populacije u usporedbi s muškom populacijom. Primijećeno je kako je u razdoblju od 2010. do 2021. godine stopa rizika od siromaštva kod ženske populacije znatno veća. U 2021.

godini ta razlika se dodatno povećala. Pa tako stopa rizika od siromaštva kod žena je iznosila 21,1%, a kod muškaraca 17,2%. Ženska populacija je u većem riziku od siromaštva iz mnogo razloga. U medijima se tako navodi kako je u Hrvatskoj siromaštvo feminizirano (URL 22). Također, opće je poznato kako postoji rodna diskriminacija pri zapošljavanju. Pa tako se često daje prednost zapošljavanju osoba muškog roda u odnosu na osobe ženskog roda. Najznačajniji razlog toj pojavi jest što je za žene vjerojatnije da će koristiti porodiljni dopust. Također, činjenica je kako su u nekim djelatnostima žene manje plaćene za razliku od muškaraca u obavljaju istog posla. Pa tako su žene u Europi diskriminirane po pitanju rada čak 16,5% (URL 22). Zatim, u Hrvatskoj je dio ženske populacije nezaposlen, odnosno svrstavaju se u kućanice. Kućanice nemaju vlastitih primanja što ih svrstava u veći rizik od siromaštva, ali i od drugih socijalnih problema poput nasilja u obitelji. Također, u starijoj dobi veći je udio žena, kao što je to vidljivo iz dobno-spolne piramide, a rezultati su pokazali kako su osobe starije životne dobi u većem riziku od siromaštva. Stoga su starije osobe ženskog roda u osobito velikom riziku od siromaštva.

Nadalje, u Hrvatskoj osobe ženskog roda prosječno imaju znatno manju mirovinu od osoba muškog roda (URL 22). Štoviše, taj rodni jaz po pitanju mirovina jest problem cijele Europe. U Europi ta rodna diskriminacija po pitanju mirovina doseže do 40%. Pokazalo se kako države koje su nekad pripadale socijalističkom i komunističkom režimu bilježe manje razlike u mirovinama te je u početku ta razlika bila minimalna i u Hrvatskoj. Međutim, u novije vrijeme u Hrvatskoj ona raste te danas iznosi oko 25% i tako se vrijednost približava prosjeku EU (URL 22). Od 2020. godine razlika u riziku od siromaštva između muške i ženske populacije se dodatno povećala. Iako su se stope rizika nakon 2020. povećale i za mušku i za žensku populaciju, kod ženske populacije primijećen je znatno veći porast. Općenito, 2020. je došlo do porasta stope rizika od siromaštva iz razloga što je nastala ekonomska kriza uslijed epidemije COVID-19. U vrijeme epidemije zbog nemogućnosti poslovanja pojedinih djelatnosti došlo je do porasta nezaposlenosti što je rezultiralo povećanim stopama rizika od siromaštva.

H4: Stopa rizika od siromaštva izraženija je kod osoba starije životne dobi.

Hipoteza 4 je potvrđena. Osobe starije životne dobi imaju najviše stope rizika od siromaštva u Hrvatskoj u usporedbi s ostalim dobnim skupinama. U 2021. godini stopa rizika od siromaštva je kod osoba u skupini 65+ godina dosegla vrijednost od 32,4% što je iznimno visoka stopa. Uspoređujući rezultate s ostalim državama članicama EU, Hrvatska je među

najgorima. Prema podacima Eurostata više stope rizika od siromaštva za osobe starije od 65 godina u 2021. godini jedino imaju Bugarska, Litva, Estonija i Latvija. Promatrajući dobno-polnu piramidu Hrvatske primijećeno je kako u njoj ima više osoba starije životne dobi nego li mladog stanovništva. Dakle, u Hrvatskoj je kao i u drugim razvijenijim državama prisutan problem populacijskog starenja. Prema popisu iz 2021. godine osoba starosti 65+ u Hrvatskoj ima 22,45% u usporedbi s 14,27% osoba u dobi od 0 do 14 godina (URL 24). Dakle, siromaštvo starijih osoba velik je problem u Hrvatskoj iz razloga što je to najosjetljivija skupina po pitanju siromaštva, a udio takvih osoba je velik u sveukupnoj populaciji.

Shodno tome, stopa rizika od siromaštva kod osoba starije životne dobi znatno je veća iz razloga što u ovu skupinu spadaju umirovljenici. Poznato je kako su u Hrvatskoj mirovine iznimno niske te umirovljenici često nemaju dovoljno financijskih sredstava za preživljavanje. Hrvatska tako ima rekordno siromaštvo osoba starijih od 65 godina, a u najvećem riziku su samci stariji od 65 godina što se osobito odnosi na žene koje prevladavaju u toj dobnoj skupini (URL 25). Pa tako je stopa rizika od siromaštva za samce starije od 65 godina dosegla vrijednost od 55,3%. To bi značilo kako je svaka druga osoba koja pripada toj skupini u riziku od siromaštva. Problem je u mirovinama jer iznos jedne mirovine obično nije dostatan za pokriće svih troškova života starijih osoba. Uzevši u obzir mjesečni prag rizika od siromaštva koji je 2021. godine iznosio 403 eura za samce, a mirovine su često ispod te linije, dolazi se do zaključka kako su samci iznimno ugroženi. Zbog daljnjeg porasta cijena te inflacije u 2022. godini prag rizika od siromaštva vjerojatno je porastao na 425 eura te je problem postao još i veći (URL 25). Naime, kroz 2022. godinu došlo je do velikog porasta cijena te inflacije koja je u prosincu dosegla 13,5% što predstavlja problem za velik dio građana (URL 26).

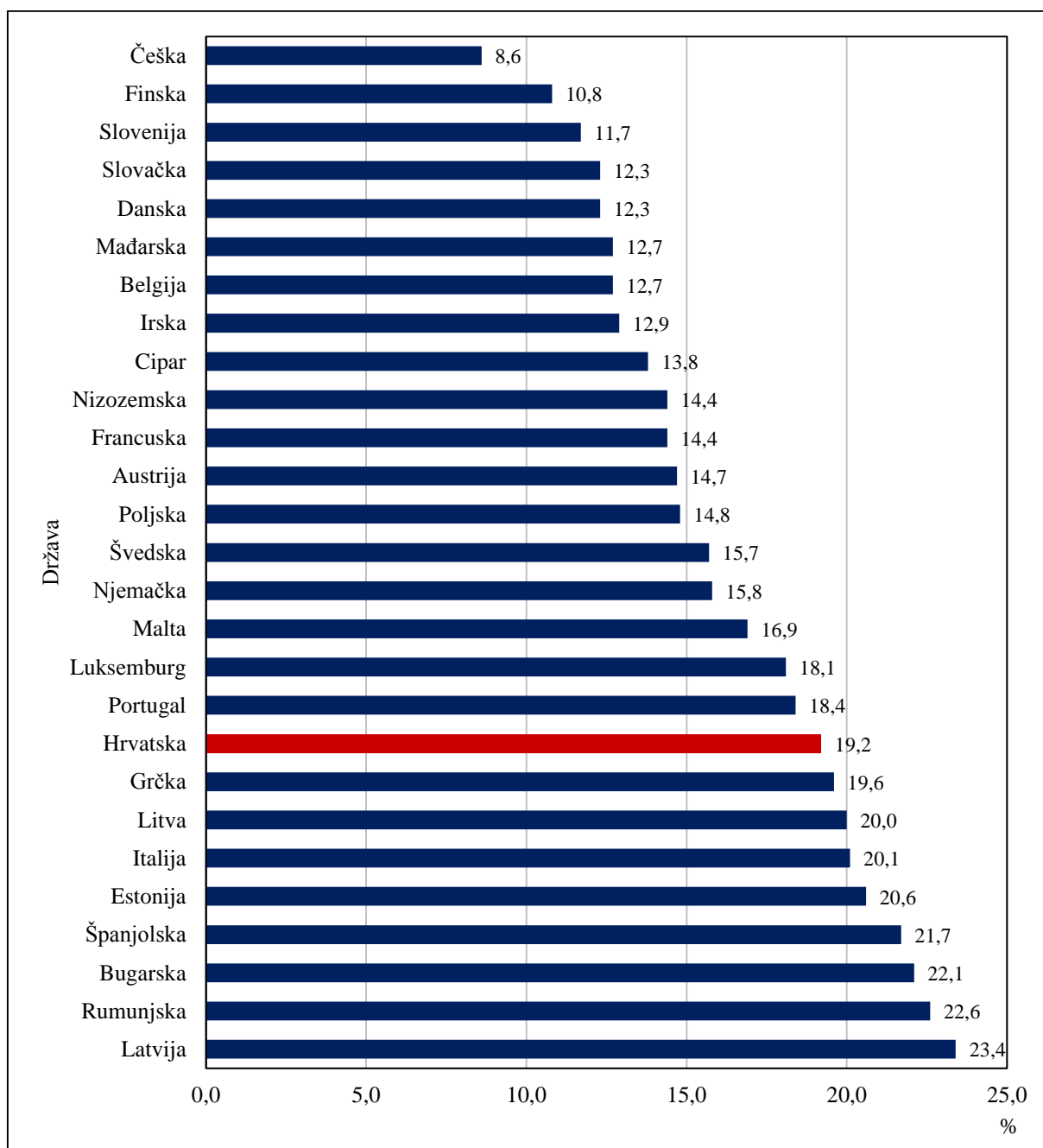
H5: Stopa rizika od siromaštva izraženija je kod jednočlanih kućanstava.

Hipoteza 5 je potvrđena. Naime, kao posljedica inflacije, za obje vrste kućanstava je u posljednjih godina porastao prag rizika od siromaštva, nešto više za kućanstva s dvije odrasle osobe i dvoje djece. U 2021. godini je prag iznosio 10 162 eura za kućanstvo s dvije odrasle osobe i dvoje djece te 4 839 eura za jednočlano kućanstvo. Međutim, promatrajući stope rizika od siromaštva, jednočlana kućanstva imaju znatno veće stope. Razlika je i u tome što se posljednjih godina stopa rizika od siromaštva za kućanstva s dvije odrasle osobe i dvoje djece kontinuirano smanjuje, a za jednočlana kućanstva je u trendu porasta. Taj porast je osobito značajan nakon 2014. godine te je stopa dosegla svoju najvišu vrijednost 2021. godine kada je iznosila 47,4%. U 2021. godini je tako stopa rizika od siromaštva za jednočlana kućanstva za

više od 30% veća nego li za kućanstva s dvije odrasle osobe i dvoje djece. Pa tako su jednočlana kućanstva dosegla rekordnu vrijednost stope u 2021. godini što ih stavlja u iznimno velik rizik od siromaštva. Razlog zašto su ona znatno ugroženija jest što su socijalne mjere uglavnom usmjerene na višečlana kućanstva s djecom te što su troškovi stanovanja za jednočlana kućanstva znatno veći. Kao što je već spomenuto, još je problem izraženiji ukoliko u jednočlanom kućanstvu živi osoba starija od 65 godina i/ili je osoba ženskog roda. Takve osobe spadaju u najugroženije u Hrvatskoj po pitanju siromaštva.

8. Usporedba rizika od siromaštva u Hrvatskoj s članicama EU

Kako bi se bolje razumjela problematika siromaštva u Hrvatskoj potrebno je usporediti rizik od siromaštva u Hrvatskoj s rizikom od siromaštva u drugim zemljama članicama Europske unije. Dakle, potrebno je sagledati rizik od siromaštva u Hrvatskoj u širem kontekstu. Promatrajući stopu rizika od siromaštva u Hrvatskoj u 2021. godini u usporedbi s ostalim zemljama članicama Europske unije uočava se kako Hrvatska ima iznadprosječnu stopu rizika od siromaštva (Slika 15.). Ona iznosi 19,2% te se Hrvatska tako nalazi među zemljama koje su u većem riziku od siromaštva. Prosječna stopa rizika od siromaštva za 27 država članica Europske unije u 2021. godini iznosi 16,8%. U 2021. godini Latvija je zemlja koja ima najveću stopu rizika od siromaštva koja iznosi 23,4%. Bugarska, Rumunjska i Španjolska se također ističu po visokim stopama rizika od siromaštva. S druge strane, Češka je zemlja članica Europske unije koja ima najmanju stopu rizika od siromaštva koja iznosi 8,6%. Zatim slijede Finska sa stopom rizika od siromaštva od 10,8% i Slovenija sa stopom koja iznosi 11,7% koje spadaju u države članice Europske unije s najnižom stopom rizika od siromaštva. Hrvatska nije na samom dnu, no primjećuje se kako je stopa rizika od siromaštva bliža stopama onih zemalja koje se nalaze pri samom dnu, odnosno onim zemljama s najvišim stopama rizika od siromaštva. Grčka ima stopu rizika od siromaštva koja iznosi 19,6% što je najbliže stopi rizika od siromaštva koju ima Hrvatska. U sličnom položaju još su i Luksemburg, Portugal, Litva i Italija čije su vrijednosti stope rizika od siromaštva približne vrijednosti stope u Hrvatskoj.

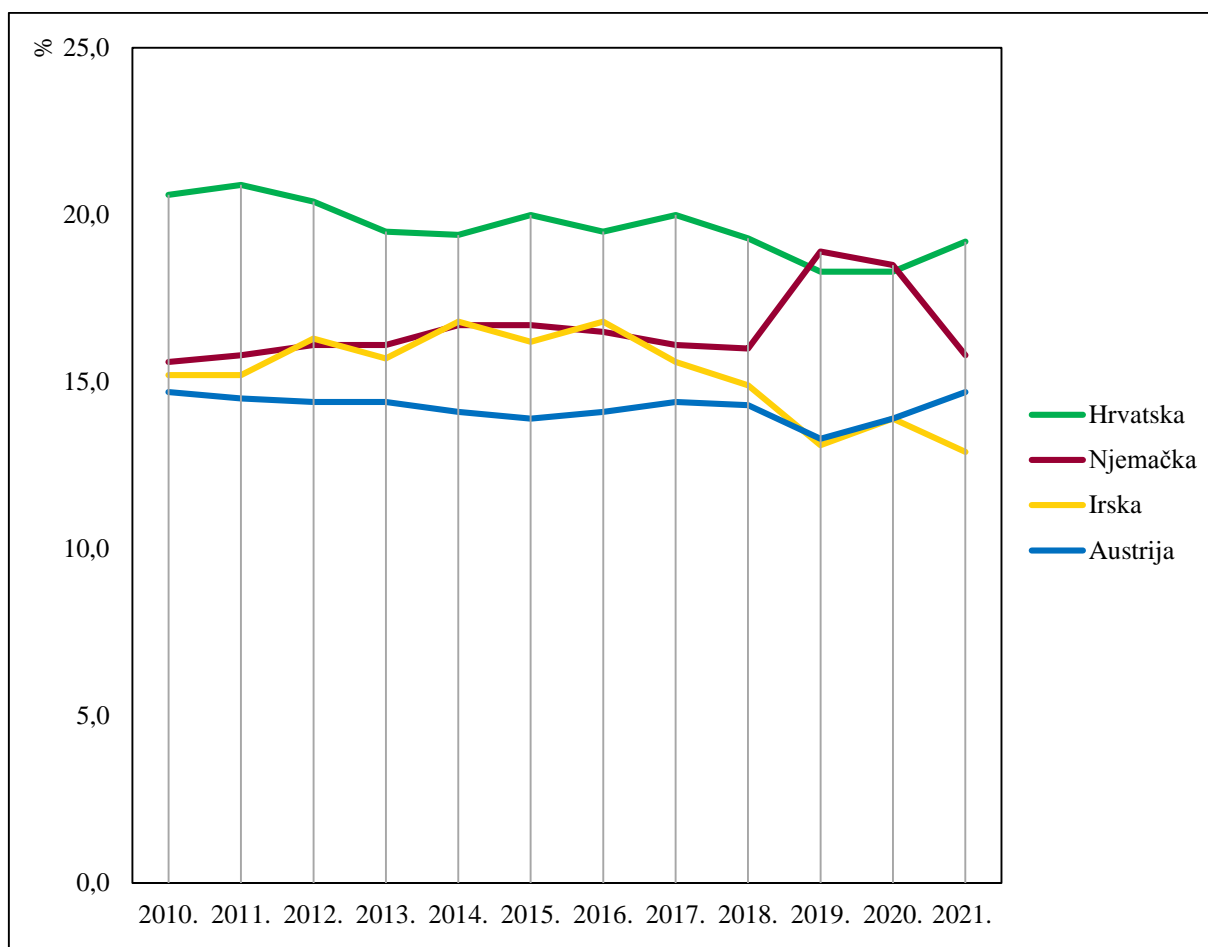

Slika 15. Stopa rizika od siromaštva u državama Europske unije u 2021. godini (Izvor: izrada autorice, prema www.ec.europa.eu).

Zatim, analizirajući kretanje stope rizika od siromaštva u Hrvatskoj u usporedbi s tri države članice Europske unije u koje je 2021. godine iselio najveći udio Hrvatskih državljana vidljive su znatne razlike po pitanju rizika od siromaštva (Slika 16.). Najviše Hrvatskih državljana je 2021. godine iselilo u sljedeće države Europske unije: Njemačku (65%), Austriju (17%), Irsku (4%), Italiju (3%), Sloveniju (3%), Švedsku (2%), Nizozemsku (2%) te u ostale države članice Europske unije 4%. Za usporedbu kretanja stope rizika od siromaštva odabrane su Njemačka, Austrija i Irska. Vidljivo je kako Hrvatska sveukupno u razdoblju od

2010. do 2021. godine ima najviše stope rizika od siromaštva unatoč činjenici kako je stopa rizika od siromaštva u trendu opadanja. Iznimka je 2019. i 2020. godina kada Njemačka ima više stope siromaštva od Hrvatske.

Najviša zabilježena stopa siromaštva u Njemačkoj je bila 2019. godine i iznosila je 18,9%. U isto vrijeme u Hrvatskoj je ta stopa iznosila 18,3%. Od 2019. godine bilježi se porast siromaštva u Njemačkoj, a kao razlozi navode se epidemija COVID-19, nagli porast cijena energenata te visoka inflacija (URL 16). Međutim, primjećuje se kako se u Njemačkoj stopa rizika od siromaštva znatno smanjila u 2021. godini, dok stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj je u istoj godini u porastu. U prosjeku EU u 2021. godini stope rizika od siromaštva ostale su stabilne (URL 17). Odnosno, usporedivši 2019. i 2021. godinu, u 11 država su stope rizika od siromaštva ostale stabilne, u njih 7 su se stope smanjile, a u 5 članica EU su se one povećale. Hrvatska tako spada u ove države koje bilježe porast stope rizika od siromaštva (URL 17). Promatrajući stope rizika od siromaštva u razdoblju od 2010. do 2021. godine u cijelosti, vidljivo je kako Austrija ima najniže stope među promatranim državama. U 2019. godini Austrija bilježi najnižu stopu rizika od siromaštva koja iznosi 13,3%. Međutim, ta se stopa također počela povećavati u vrijeme epidemije COVID -19 te je u 2021. godini dosegla 14,7%. Odnosno, stopa rizika od siromaštva je ponovno dosegla vrijednost koju je Austrija imala početkom promatranog razdoblja. Na posljetku, Irska bilježi najnižu stopu rizika od siromaštva među promatranim državama. Godine 2019. stopa rizika od siromaštva iznosila je 13,1%. Stopa se zatim povećala u 2020. godini, no već 2021. godine je u opadanju te je dosegla najnižu vrijednost od 12,9%. Iako je Irska sredinom promatranog razdoblja bilježila trend porasta stope rizika od siromaštva, krajem razdoblja je stopa u znatnom opadanju. Dakle, Austrija i Hrvatska nakon epidemije COVID -19 bilježe porast stope rizika od siromaštva, dok Njemačka i Irska bilježe pad.

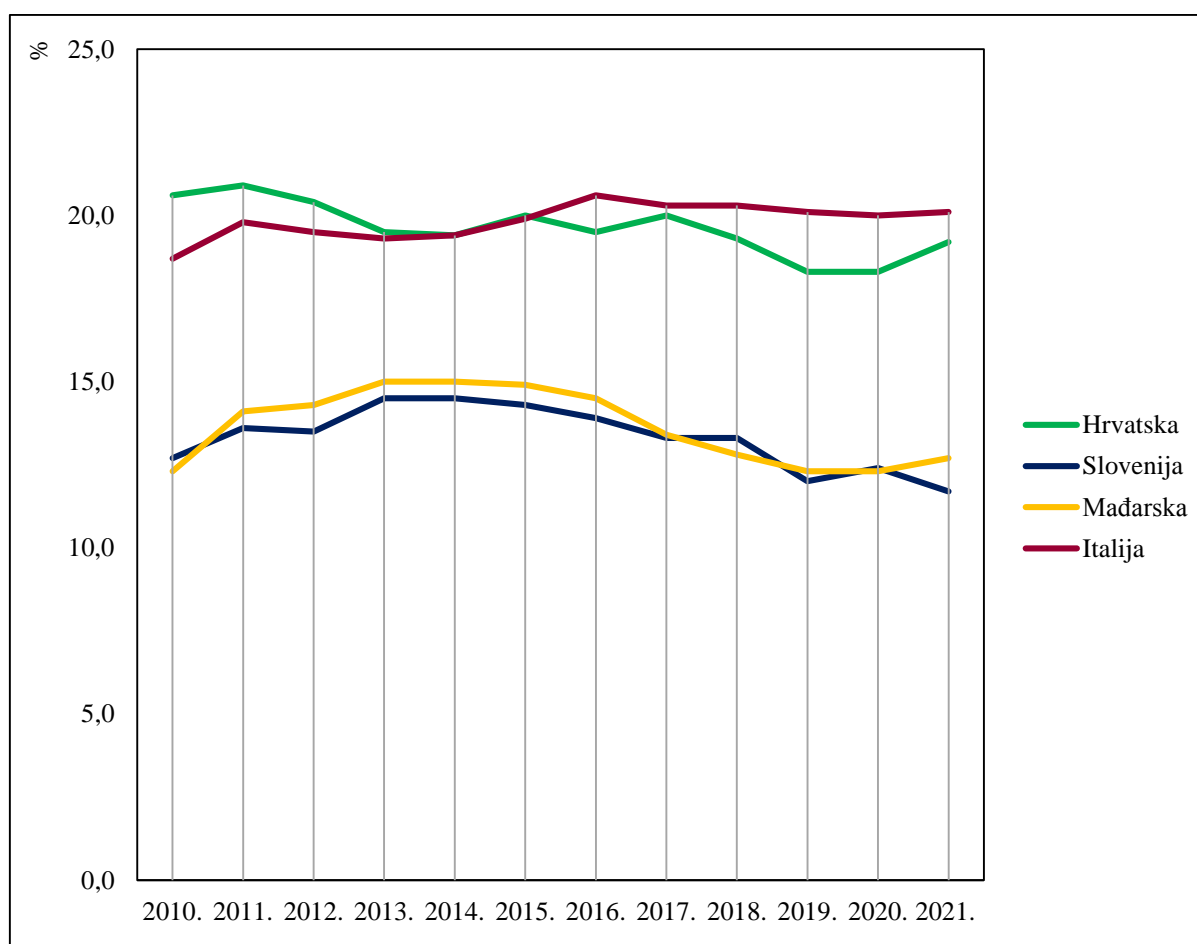

Slika 16. Usporedba kretanja stope rizika od siromaštva u Hrvatskoj u razdoblju od 2010. do 2021. godine s državama EU u koje iseljava najviše Hrvatskog stanovništva (Izvor: izrada autorice, prema www.ec.europa.eu).

Promatrajući kretanje stope rizika od siromaštva u razdoblju od 2010. do 2021. godine u Hrvatskoj u usporedbi s članicama Europske unije s kojima ima kopnenu i/ili morsku granicu, odnosno sa Slovenijom, Italijom i Mađarskom, također se uočavaju znatne razlike unatoč geografskoj blizini navedenih država (Slika 17.). Primjećuje se kako Italija i Hrvatska imaju visoke stope rizika od siromaštva u usporedbi sa Slovenijom i Mađarskom. Početkom promatranog razdoblja Hrvatska je imala najviše stope rizika od siromaštva. Međutim, nakon 2015. godine stopa je porasla u Italiji te je dosegla svoju najvišu vrijednost od 20,6%. Stoga, od druge polovice promatranog razdoblja pa sve do 2021. godine Italija ima najviše stope rizika od siromaštva među promatranim državama. Nakon epidemije COVID-19 stopa rizika od siromaštva je u Italiji ostala uglavnom stabilna. Razlozi siromaštva u Italiji su sljedeći: skupo stanovanje, niske plaće, razlika između bogatog sjevera i siromašnog juga, nezaposlenost osobito mladog stanovništva, neefikasan zdravstveni sustav, zagađenje, nepovjerenje u vlast, razlika u zapošljavanju žena i muškaraca gdje je za žene 15%

vjerojatnija nezaposlenost te je čak 75% vjerojatnije da će raditi slabije plaćene poslove nego li muškarci (URL 18).

Što se tiče Slovenije i Mađarske obje države su početkom razdoblja imale niske stope rizika od siromaštva koje su se zatim sredinom razdoblja povećale te su 2013. godine dosegle najvišu vrijednost. U Sloveniji je tad stopa iznosila 14,5%, a u Mađarskoj 15%. Zatim su se stope rizika od siromaštva u obje države počele smanjivati sve do 2019. godine kada je stopa u Sloveniji iznosila 12%, a u Mađarskoj 12,3%. U Sloveniji je 2020. stopa rizika od siromaštva porasla na 12,4% kao posljedica epidemije COVID-19. U Mađarskoj je stopa u porastu nakon 2020. godine kao i u Hrvatskoj, no u Hrvatskoj je taj porast značajniji. S druge strane, Slovenija je 2021. godine zabilježila najnižu stopu rizika od siromaštva koja iznosi 11,7%. Kao važni čimbenici niske stope rizika od siromaštva u Sloveniji navode se socijalni transferi koji uključuju obiteljske i socijalne naknade te mirovine (URL 19).

Slika 17. Usporedba kretanja stope rizika od siromaštva u Hrvatskoj sa susjednim državama članicama EU u razdoblju od 2010. do 2021. godine (Izvor: izrada autorice, prema www.ec.europa.eu).

9. Načini suzbijanja siromaštva

Postoji mnogo načina suzbijanja siromaštva. Ponekad se pojedinci mogu sami izboriti sa siromaštvom, međutim u većini slučajeva siromašnima i socijalno isključenima je potrebna vanjska pomoć koju uglavnom pruža država, humanitarne organizacije te volonteri. U Hrvatskoj, kako je već navedeno, Caritas, Hrvatski Crveni križ te regionalni Centri socijalne skrbi pružaju pomoć siromašnima i socijalno isključenima u obliku novčanih potpora, obroka u pučkim kuhinjama te smještaja u prihvatilištima za beskućnike. Država također razvija programe za pomoć siromašnima i socijalno isključenima te se posvećuje posebna pažnja razvoju osobito ugroženih regija. U nastavku su navedene mjere koje se planiraju provesti na razini države prema Nacionalnom planu borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti te su zatim analizirane funkcije za koje se izdaju socijalne naknade. Na posljetku su, uzimajući u obzir rezultate analize, navedeni prijedlozi za smanjenje siromaštva te regionalnih razlika.

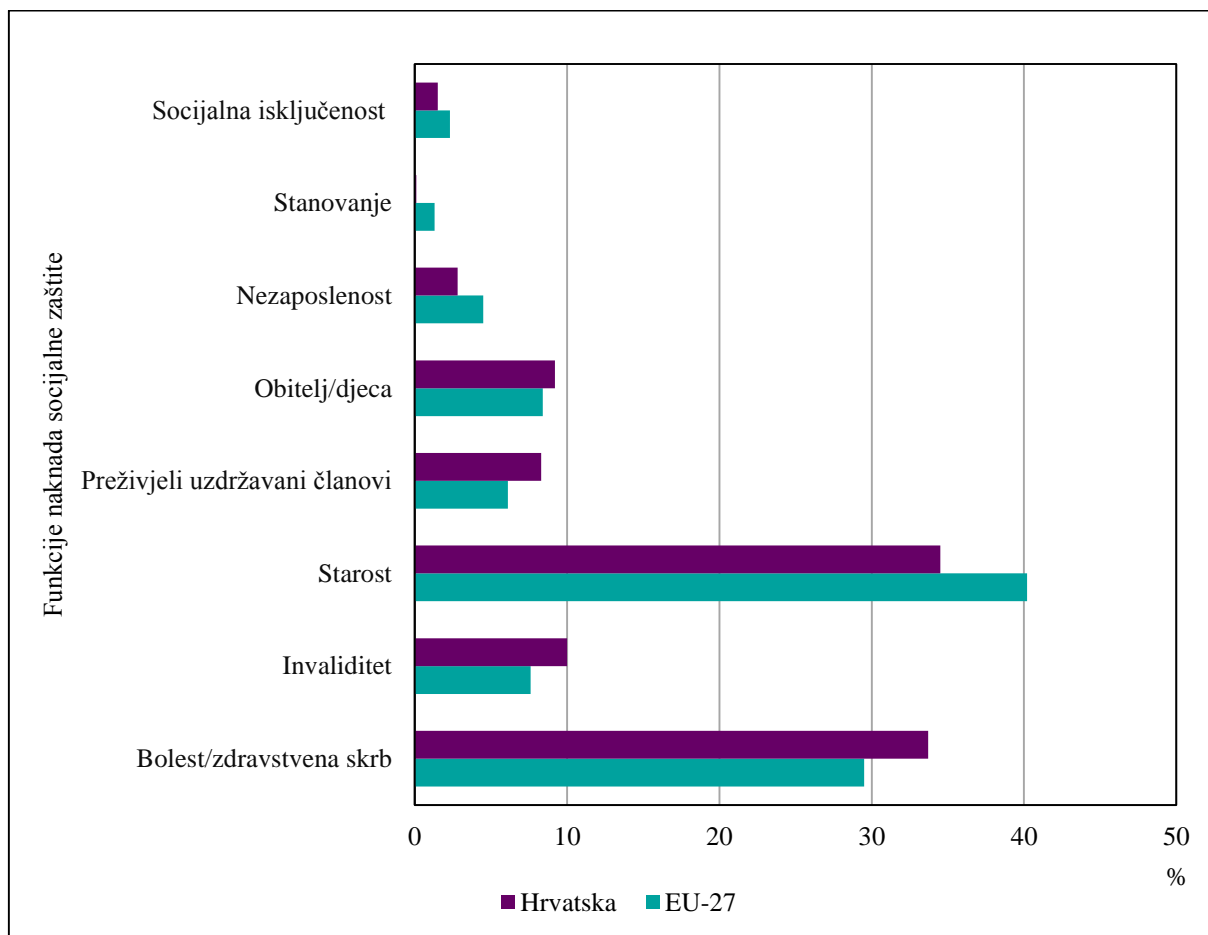
9.1. Mjere suzbijanja siromaštva na razini države

U prosincu 2021. godine donesen je novi nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti prema kojem se navode mjere unutar sljedećih programskih područja: *Socijalna skrb, Zdravstvena zaštita, Odgoj i obrazovanje, Mirovinski sustav, Stambeno zbrinjavanje, Regionalni razvoj te Razvoj civilnog društva* (MROSP, 2021). Najvažnije mjere u području *Socijalne skrbi* jesu unaprijediti socijalnu skrb za pojedine skupine koje su ugroženije te pružiti adekvatnije naknade, usluge, projekte te programe socijalne skrbi. U ove osobito ranjive skupine ubrajaju se djeca i djeca bez skrbi roditelja, starije osobe, nezaposleni, osobe s invaliditetom, beskućnici, mladi koje su bili korisnici socijalne skrbi, jednočlana kućanstva, jednoroditeljske obitelji, branitelji, žrtve nasilja te osobe koje nisu sposobne za rad. U području *Zdravstvene skrbi* glavni je cilj postići jednakost u sustavu kako bi sva kućanstva mogla primiti istu razinu skrbi, neovisno o njihovim prihodima. Ova se potreba javila osobito nakon izbijanja epidemije COVID-19 te potresa koji su doveli do povećanja potreba građana za zdravstvenom skrbi. U području *Odgoja i obrazovanja* cilj je uspostava obrazovnog sustava dostupnog svima. Pa tako se osiguravaju udžbenici, nastavni materijali, te organiziran prijevoz za učenike slabijeg socioekonomskog statusa, kao i za učenike s teškoćama u razvoju. Posebna pažnja se obraća učenicima s teškoćama te se potiče inkluzivan odgoj i obrazovanje uz dodatno usavršavanje odgojitelja za rad s takvom djecom. U području *Mirovinskog sustava* važno je osigurati održivost sustava te omogućiti umirovljenicima primanje adekvatnijih mirovina. Osobito je nužna pomoć države osobama kojima je I.

mirovinski stup jedini izvor mirovine. Također će se redefinirati model obiteljske mirovine te povećati iznos najniže mirovine. Područje *Stambenog zbrinjavanja* uključuje poticaje za stambeno zbrinjavanje na otocima te potpomognutim područjima kroz provedbu stambenih programa. Štoviše, važno je unaprijediti kvalitetu stanovanja i života za određene skupine kao što su to romske obitelji, obitelji u potrebi, žrtve obiteljskog nasilja, osobe čija su zanimanja deficitarna na otocima i potpomognutim područjima, nacionalne manjine i slično. Također je u planu obnova nekretnina razrušenih u potresu koje su u državnom vlasništvu, unaprjeđenje socijalnih usluga za beskućnike, osiguravanje socijalnog stanovanja za mlade koji izlaze iz sustava skrbi te zbrinjavanje branitelja i njihovih obitelji. U području *Regionalnog razvoja* cilj je smanjiti regionalne razlike u Hrvatskoj. Na slabije razvijenim područjima potrebno je izgraditi i obnoviti postojeću infrastrukturu, ulagati u obrazovanje, kulturu, zaštitu okoliša, unaprijediti društvene djelatnosti, gospodarsku infrastrukturu te poticati poduzetništvo bespovratnim sredstvima. Nadalje, u vidu je povećati dostupnost pučkih kuhinja te ostalih socijalnih usluga. Na posljetku, u području *Razvoja civilnog društva* cilj je unaprjeđenje infrastrukture čija je svrha podržati ujednačen regionalni razvoj organizacija civilnog društva koje postoje u određenim lokalnim zajednicama. Od osobite je važnosti provoditi edukacije o upravljanju projektima Europske unije koji bi pomogli u razvoju lokalnih područja (MROSP, 2021).

Nadalje, u Hrvatskoj se znatno ulaže u sustav socijalne pomoći, međutim taj sustav i dalje ima svoje manjkavosti. Promatrajući udio pojedine funkcije u ukupnim naknadama socijalne zaštite u Hrvatskoj u usporedbi s prosjekom 27 članica Europske unije u 2019. godini vidljive su razlike po pojedinim funkcijama (Slika 18.). U funkcije socijalne zaštite ubrajaju se socijalna isključenost koja nije drugačije klasificirana, nezaposlenost, obitelj/djeca, stanovanje, preživjeli uzdržavani članovi, starost, invaliditet te bolest/zdravstvena skrb. Primjećuje se kako se najviše financijskih sredstava za naknade socijalne zaštite usmjerava za funkciju starosti, koja je na prvom mjestu, te funkciju bolesti, odnosno zdravstvene skrbi, kako u Hrvatskoj tako i u EU-27. Razlika je u tome što se u Hrvatskoj za funkciju starosti izdvaja manje nego u EU-27. Dakle prosječno se u 27 zemalja Europske unije izdvaja nešto više od 40% financijskih sredstava za pomoć starijim osobama, dok u Hrvatskoj na funkciju starosti otpada 34,5% naknada socijalne zaštite. Što se tiče funkcije bolesti, odnosno zdravstvene skrbi, u Hrvatskoj se za navedenu funkciju izdvaja više sredstava od prosjeka EU-27, preciznije u Hrvatskoj se izdvaja 33,7% sredstava socijalne zaštite, dok u EU-27 se izdvaja 29,5% sredstava. Najmanje financijskih sredstava socijalne

zaštite izdvaja se za funkcije stanovanja koja je na posljednjem mjestu te za funkciju socijalne isključenosti. U Hrvatskoj je na funkciju stanovanja 2019. godine otpalo tek 0,1% naknada socijalne zaštite, a u EU-27 tek 1,3%. Za funkciju socijalne isključenosti se također u Hrvatskoj izdvaja manje nego u EU-27. Pa tako je 2019. godine izdvojeno samo 1,5% financijskih sredstava socijalne zaštite, a u prosjeku EU-27 izdvojeno je 2,3% sredstava. Općenito, u usporedbi s prosjekom EU-27, u Hrvatskoj se izdvajaju iznadprosječne naknade za funkcije obitelj/djeca, preživjeli uzdržavani članovi, invaliditet te bolest /zdravstven a skrb. Za ostale funkcije u Hrvatskoj se izdvaja manje nego prosječno u EU-27. Iz navedenog može se zaključiti kako se u Hrvatskoj puno sredstava usmjerava kako bi se pomoglo starijim osobama te svima kojima je potrebna zdravstvena skrb. Međutim, premalo se sredstava izdvaja kao pomoć za stanovanje. Također se malo sredstava izdvaja za socijalno isključene i nezaposlene osobe.

Slika 18. Udio pojedine funkcije u ukupnim naknadama socijalne zaštite u Hrvatskoj i EU-27 u 2019. godini (Izvor: izrada autorice, prema www.dzs.hr).

9.2. Ostali prijedlozi za suzbijanje siromaštva

Teoretski gledano, u Hrvatskoj se ulaže znatno napora u suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti, no u praksi je vidljivo kako se problem siromaštva i socijalne isključenosti svakodnevno produbljuje. Epidemija COVID-19 dovela je do porasta nezaposlenosti, a posljedično i porasta stope rizika od siromaštva. Također, potresi iz 2020. godine u Petrinji, Sisku te Zagrebu su zbog velikih materijalnih šteta doprinijeli ugrozi stanovništva na tim područjima. Štoviše, porast cijena i visoka inflacija dodatno su otežali borbu protiv siromaštva nakon 2021. godine. Najučinkovitija mjera suzbijanja siromaštva bila bi povećanje iznosa plaća što bi omogućilo bolju kvalitetu života te veću mogućnost štednje, koja bi kasnije unaprijedila umirovljenički život. Međutim, ova mjera ovisi o platežnim mogućnostima države te često nije u potpunosti izvediva u praksi. Vezano uz to, potrebno je i povećanje iznosa mirovina te socijalnih naknada. Također, od iznimne je važnosti ulaganje u pristup osnovnim socijalnim uslugama poput zdravstva, stanovanja te obrazovanja za sve stanovnike, a osobito one ugrožene. Zbog toga je važan razvoj države u cjelini kako bi došlo do stvaranja mogućnosti za viši životni standard.

Nadalje, pošto je utvrđeno kako je NUTS 2 regija Panonska Hrvatska najugroženija po pitanju siromaštva, važno je ulagati u ta osobito ugrožena područja kako se siromaštvo ne bi koncentriralo u toj regiji. Koncentracija siromaštva posljedično dovodi do još većeg osiromašenja pogođenih područja. Regionalne razlike mogu se primjerice smanjiti na način da se potiče zapošljavanje te poduzetništvo u siromašnijim područjima. Na području Panonske Hrvatske veliki su potencijali za razvoj poljoprivrede i stočarstva pošto je to regija s najplodnijim tлом. Stoga je potrebno poticati male poduzetnike na otvaranje vlastitih obrta te tako razvijati poljoprivredu i stočarstvo. Na taj način bi se smanjio uvoz proizvoda te poticao izvoz što bi pridonijelo ukupnom razvoju ne samo te regije već i države. Također, u Hrvatskoj nedostaje industrijskih pogona koji bi zapošljavali velik broj ljudi te također pridonosili bruto domaćem proizvodu. Alokacija tih pogona je od iznimne važnosti. Pa tako bi se smještanjem industrijskih pogona u osiromašena područja Panonske Hrvatske otvorila radna mjesta koja bi privukla novu radnu snagu te nekim dijelom riješila problem nezaposlenosti.

Pri zapošljavanju važno je osigurati jednakost u samom zapošljavanju muškaraca i žena te jednakost u visini plaće. Također je važno poticati zapošljavanje osoba s teškoćama. Što se tiče mirovina, one uglavnom ne zadovoljavaju potrebe umirovljenika te oni često i nakon umirovljenja obavljaju poslove koji će im pružiti dodatnu zaradu. Stoga se može

zaključiti kako je potrebna reforma mirovinskog sustava. Socijalne naknade također često nisu usmjerene prema osobama kojima je stvarno potrebna pomoć. Primjerice, neke osobe koje su radno sposobne često primaju socijalnu pomoć iako postoje bolja rješenja kao što je obrazovanje i osposobljavanje odraslih. S druge strane, za stanovnike koji mjesečno imaju prihode manje od minimalca, a nisu radno sposobni, poput umirovljenika i invalida, trebala bi se osigurati socijalna naknada koja bi pokrila taj manjak kako bi se umanjilo siromaštvo. Zatim, mladi su osobito ugroženi po pitanju nezaposlenosti te stanovanja. Stoga je važno usmjeravati mlade prema obrazovanju za deficitarna zanimanja, primjerice kroz stipendije, te također omogućiti mladima koji nemaju radnog iskustva lakše zapošljavanje. Što se tiče stanovanja, potrebni su poticaji za kupnju nekretnina te osiguravanje niže kamatne stope. Također, ključno je da sva naseljena područja u Hrvatskoj imaju pristup osnovnoj infrastrukturi poput struje, vode i komunalnih usluga te je važno poboljšati prometnu povezanost kako bi se smanjila izoliranost određenih područja, a samim time i socijalna isključenosti njihovih stanovnika. Primjerice, od velike pomoći bi bila obnova željeznice i željezničkog prometa koja bi dovela do boljeg i bržeg povezivanja naselja te smanjenja izoliranosti. Nadalje, stambeno zbrinjavanje jest nužno u području Sisačko-moslavačke županije pogođene potresom gdje je velik broj ljudi ostao bez svojih domova. Stoga bi obnova i izgradnja domova na tim područjima trebala biti prioritet pošto velik broj ljudi živi u neadekvatnim uvjetima.

U cijeloj Hrvatskoj je potrebno pomoći beskućnicima na način da se osigura dovoljno smještajnih kapaciteta kojih je trenutno premalo s obzirom na potrebe. Navedena prihvatilišta trebala bi biti dostupna u svim gradovima i lokacijama gdje se očekuje veći broj beskućnika. Osobito u županijama Panonske Hrvatske gdje znatno nedostaje takvih smještaja. Primjerice, u Sisačko-moslavačkoj županiji nema ni jednog prihvatilišta za beskućnike iako je poznato kako je to područje u znatnoj potrebi za navedenom uslugom, osobito nakon potresa u 2020. godini nakon kojeg je velik broj ljudi ostao bez svojih domova. Zatim je potrebno otvoriti dodatni broj pučkih kuhinja kako bi bile dostupnije što većem broju ljudi, osobito u županijama koje pripadaju regiji Panonska Hrvatska, a koje imaju jednu ili ni jednu pučku kuhinju te također u ostalim županijama Hrvatske u kojima je izražen nedostatak pučkih kuhinja. Ovdje se ističe Karlovačka županija kao jedina županija najugroženije NUTS 2 regije Panonska Hrvatska koja nema vlastitu pučku kuhinju, stoga se javlja potreba za otvaranjem iste. Također, potrebne su i edukacije stanovništva kako bi se smanjila stigmatizacija siromašnih i socijalno isključenih osoba, što se osobito odnosi na beskućnike.

10. Zaključak

Problemi siromaštva i socijalne isključenosti javljaju se u svim državama svijeta. Oni ne pogađaju samo zemlje u razvoju već i razvijene zemlje. Stoga se i u državama Europske unije ulažu naponi za smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti. Štoviše, u Europskoj uniji također je vidljiva podjela na razvijenije i manje razvijene države. Općenito, države Europske unije koje se pripadaju Zapadnoj, Sjevernoj te Središnjoj Europi bilježe niže stope rizika od siromaštva. S druge strane, države koje pripadaju Istočnoj te Južnoj Europi imaju znatno veće stope rizika od siromaštva. Iako se smatra srednjoeuropskom zemljom, Hrvatska je u povećanom riziku od siromaštva u usporedbi s ostatkom zemalja Srednje Europe te općenito Europske unije. Analizom i obradom podataka objavljenih od strane Državnog zavoda za statistiku i Europskog statističkog ureda također se zaključuje kako Hrvatska ima iznadprosječne stope rizika od siromaštva u usporedbi s prosjekom EU-27. Pa tako usporedbom s državama EU u koje migrira najviše hrvatskog stanovništva, to jest, s Njemačkom, Austrijom i Irskom, zaključuje se kako je u tim državama znatno manji rizik od siromaštva, odnosno te države imaju bolji životni standard. Usporedbom sa susjednim državama članicama EU, to jest, sa Slovenijom, Mađarskom i Italijom vidljivo je kako jedino Italija ima više stope rizika od siromaštva, dok preostale dvije imaju znatno niže. Osobito je značajno usporediti Sloveniju i Hrvatsku kao srednjoeuropske države koje su zajedno bile sastavnice bivše države SFR Jugoslavije. Slovenija ima značajno niže stope rizika od siromaštva te općenito bolji životni standard te tako prati trendove razvijenijih država Zapadne i Sjeverne Europe, dok su stope rizika od siromaštva Hrvatske i opći gospodarski razvoj bliži onima u državama Južne i Istočne Europe.

Nadalje, iako se Hrvatska nalazi na geografski povoljnom području, kroz prošlost su se javljali brojni problemi koji su ostavili traga u raspodjeli siromaštva po regijama i županijama. Najznačajniji takav događaj bio je izbijanje Domovinskog rata 1991. što je dovelo do iznimnog osiromašenja regije Panonska Hrvatska. Epidemija COVID-19 imala je negativan utjecaj na siromaštvo zbog smanjene aktivnosti brojnih djelatnosti što je dovelo do povećanja nezaposlenosti u cijeloj Hrvatskoj. Također, potres iz 2020. godine na području Banije doveo je do dodatnog osiromašenja te iseljavanja iz tog područja. Dakle, unutar Hrvatske također postoje značajne regionalne razlike u raspodjeli siromaštva. Analiza podataka iz 2011. i 2021. godine koje je objavio Državni zavod za statistiku pokazala je kako se siromaštvo grupira na pojedinim prostorima u Hrvatskoj te su najveće koncentracije siromaštva upravo u NUTS 2 regiji Panonska Hrvatska. Odnosno, najveće stope rizika od

siromaštva imaju Vukovarsko-srijemska, Brodsko-posavska, Požeško-slavonska, Virovitičko-podravska, Bjelovarsko-bilogorska, Karlovačka i Sisačko-moslavačka županija, dok je najmanje ugroženo područje Grada Zagreba.

Iako je posljednjih godina stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj u trendu opadanja to ne znači kako je situacija povoljna. Odnosno, promatrajući pokazatelje siromaštva i socijalne isključenosti došlo je do poboljšanja u 2021. godini, no određene skupine stanovništva postale su još ranjivije. Pa tako su hrvatski građani i dalje u povećanom riziku od siromaštva i socijalne isključenosti što se osobito odnosi na osobe starije od 65 godina, osobe ženskog roda, osobe sa završenim predškolskim i osnovnoškolskim obrazovanjem te osobe koje žive u jednočlanim kućanstvima, što je analizom i dokazano. Stoga se, prema rezultatima analize, može se zaključiti kako su najugroženija skupina u Hrvatskoj ženske osobe starije od 65 godina koje žive same. Nadalje, osobe koje primaju socijalnu pomoć te su korisnici pučkih kuhinja svrstavaju se u one najugroženije. Odnosno, može se reći kako takve osobe žive u siromaštvu pošto nisu u mogućnosti da vlastitim sredstvima zadovolje osnovnu ljudsku potrebu za hranom. Oni koji uz to ne mogu zadovoljiti potrebu za stanovanjem još su ugroženiji. Međutim, beskućništvo nije samo problem pojedinca, nego i čitavog društva u cjelini. Beskućnici tako žive na marginama društva pošto si zbog svog siromaštva ne mogu priuštiti vlastiti dom te su u društvu često diskriminirani, a samim time i socijalno isključeni. Stoga je potrebno osvijestiti građane o problemima s kojima se beskućnici susreću kako bi se smanjila stigmatizacija. Također je nužno omogućiti svim beskućnicima bolje uključivanje u društvo te pristup socijalnim uslugama, a onima koji su radno sposobni omogućiti lakše pronalaženje posla.

Zatim, utvrđeno je kako najviše pučkih kuhinja ima na području Grada Zagreba iako je analizom dokazano kako su županije regije Panonska Hrvatska u najvećem riziku od siromaštva. Stoga, zaključuje se kako je potrebno otvaranje novih pučkih kuhinja u županijama Panonske Hrvatske koje ih nemaju dovoljno. Ovdje se posebno ističe Karlovačka županija kao jedna od najugroženijih, a koja nema ni jednu pučku kuhinju te Sisačko-moslavačka županija pogođena potresom koja ima samo jednu. Postoji također potreba za otvaranjem pučkih kuhinja u preostalim županijama koje nemaju ni jednu. Zatim, od sveukupno 16 prihvatilišta za beskućnike najviše ih ima u Zagrebu i Rijeci. Dok u ostalim gradovima ima po jedno prihvatilište ili ih uopće nema, nego se u zimskim mjesecima organiziraju privremeni dodatni kapaciteti za zbrinjavanje beskućnika. Samo tri grada koja pripadaju regiji Panonska Hrvatska imaju prihvatilišta za beskućnike, a to su Osijek,

Slavonski Brod i Karlovac. Dakle, u ovoj regiji koja je u najvećem riziku od siromaštva nema dovoljno prihvatilišta. Stoga bi trebalo otvoriti prihvatilišta za beskućnike i u ostalim većim gradovima poput Siska i Vukovara. Najmanje ugroženo područje po pitanju rizika od siromaštva jest područje Grada Zagreba na kojem se nalazi najviše pučkih kuhinja i znatno više prihvatilišta za beskućnike u odnosu na ostale gradove. Pošto u Gradu Zagrebu, koji ima najmanje stope rizika od siromaštva, postoji povećana potreba za navedenim uslugama, vjerojatno je da je i u ostalim regijama Hrvatske potrebno otvoriti nova prihvatilišta i pučke kuhinje što se osobito odnosi na područje Panonske Hrvatske.

Sve u svemu, potrebna su daljnja istraživanja siromaštva u Hrvatskoj kako bi se što preciznije odredile skupine ljudi koje su najugroženije te geografska područja kojima je pomoć najpotrebnija. Dakle, od osobite je važnosti precizno odrediti područja u koja je potrebno ulagati znatno više resursa kako bi mogla pratiti razvoj ostalih regija Hrvatske. Razvoj takvih regija moguć je otvaranjem novih industrijskih pogona, poboljšanjem infrastrukture, poticanjem samozapošljavanja, boljim prometnim povezivanjem, davanjem poticaja za stanovanje, poboljšanjem sustava obrazovanja, zdravstva i slično. Nadalje, mapiranje se pokazalo kao najbolja metoda prepoznavanja siromašnih geografskih područja te je u budućnosti potrebno provesti dodatna geografska istraživanja siromaštva prema recentnijim rezultatima koja će doprinijeti rješavanju problematike siromaštva u Hrvatskoj. Ta istraživanja bila bi temelj za oblikovanje i provođenje adekvatnijih politika suzbijanja siromaštva te bi pridonijela boljoj alokaciji resursa.

Popis literature i izvora

Izvori

URL 1: <https://www.hck.hr/sto-radimo/socijalna-skrb/humanitarna-pomoc/pucke-kuhinje/193> (11.12.2022.)

URL 2: <https://www.czn.hr/o-nama> (11.12.2022.)

URL 3: <https://www.czn.hr/vijesti/crkvene-pucke-kuhinje-u-zagrebu-2> (11.12.2022.)

URL 4: https://www.dobri-dom.hr/hrvatski/pucka-kuhinja_14/ (12.12.2022.)

URL 5: <https://www.nacional.hr/pucke-kuhinje-spreme-docekaju-blagdane-nitko-nece-ostati-gladan/> (12.12.2022.)

URL 6: <https://www.studysmarter.us/explanations/social-studies/work-poverty-and-welfare/types-of-poverty/> (11.1.2023.)

URL 7: <https://www.jagranjosh.com/general-knowledge/what-is-poverty-and-its-types-1523453034-1> (12.12.2022.)

URL 8: https://www.economicsonline.co.uk/managing_the_economy/what-is-the-malthusian-theory-of-population.html/ (16.1.2023.)

URL 9: Popis stanovništva Hrvatske 2021.: <https://podaci.dzs.hr/hr/> (10.1.2023.)

URL 10: Popis stanovništva Hrvatske 2011.: https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_01/H01_01_01.html (10.1.2023.)

URL 11: <https://beskucnici.info/o-nama/> (2.1.2023.)

URL 12: <https://beskucnici.info/stavovi-gradana-o-beskucnistvu/> (2.1.2023.)

URL 13: <https://odgovorno.hr/nasi-sugradani-bez-krova-nad-glavom-kako-se-postaje-beskucnikom-u-hrvatskoj-koliko-je-beskucnika-u-hrvatskoj-a-koliko-u-svijetu/> (2.1.2023.)

URL 14: <https://www.unfpa.org/resources/population-and-poverty> (15.1.2023.)

- URL 15: <https://www.geographyrealm.com/central-place-theory/> (15.1.2023.)
- URL 16: <https://www.aa.com.tr/en/europe/major-increase-in-poverty-in-germany-study-finds/2747404> (16.1.2023.)
- URL 17: <https://abcgeografija.com teme/siromastvo-rh/> (16.1.2023.)
- URL 18: <https://borgenproject.org/tag/poverty-in-italy/> (16.1.2023.)
- URL 19: <https://www.24ur.com/novice/volitve/revscina.html> (16.12.2023.)
- URL 20: <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/siromastvo-u-slavoniji-nasi-ljudi-ce-radije-malo-pretrpjeti-nece-moliti---614381.html> (18.1.2023.)
- URL 21: <https://www.ombudsman.hr/hr/obnova-zivota-nakon-potresa-problemi-i-preporuke/> (18.1.2023.)
- URL 22: <https://www.dw.com/hr/siroma%C5%A1tvo-u-hrvatskoj-je-%C5%BEenskog-roda/a-42870188> (19.1.2023.)
- URL 23: HZZ - statistika nezaposlenih: <https://statistika.hzz.hr/Statistika.aspx?tipIzvjestaja=1> (19.1.2023.)
- URL 24: <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270> (19.1.2023.)
- URL 25: <https://www.mirovina.hr/mirovine/ogromna-bijeda-starijih-osoba-vecina-moze-samo-sanjati-da-im-mirovina-bude-veca-od-linije-siromastva/> (19.1.2023.)
- URL 26: <https://www.mirovina.hr/mirovine/ogromna-bijeda-starijih-osoba-vecina-moze-samo-sanjati-da-im-mirovina-bude-veca-od-linije-siromastva/> (19.1.2023.)
- URL 27: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2021. , DZS, <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29028> (19.1.2023.)
- URL 28: Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2021., DZS, <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29030> (19.1.2023.)
- URL 29: <https://iszd.hr/2014/01/obrazovna-struktura-hrvatskih-opcina-i-gradova/> (20.1.2023.)

URL 30: <https://fee.org/articles/how-socialism-discourages-work-and-creates-poverty/>
(21.1.2023.)

URL 31: <https://www.poslovnih.hr/hrvatska/manje-gradana-u-riziku-od-siromastva-ali-vise-od-70-ih-spaja-kraj-s-krajem-4346043> (11.2.2023.)

URL 32: <https://web.dzs.hr/calcinfl.htm> (12.2.2023.)

URL 33: <https://gov.hr/hr/prihvatalista-za-beskucnike/718> (12.2.2023.)

Literatura

Ballas, D., Dorling, D., i Hennig, B. (2017). Analysing the regional geography of poverty, austerity and inequality in Europe: a human cartographic perspective, *Regional Studies*, 51(1), 174-185, [10.1080/00343404.2016.1262019](https://doi.org/10.1080/00343404.2016.1262019) (2.1.2023.)

Baloban, S. i Migles, S. (2005). Siromaštvo i solidarnost: Hrvatska u proširenoj Europi. Međunarodna znanstvena konferencija (Zagreb, 14. i 15. listopada 2005.). *Bogoslovska smotra*, 75 (4), 1175-1187. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/24349> (15.12.2022.)

Bejaković, P. (2001). Zoran Šućur: Siromaštvo: teorije, koncepti i pokazatelji. *Revija za socijalnu politiku*, 8 (3), 341-345. <https://doi.org/10.3935/rsp.v8i3.208> (12.12.2021.)

Bejaković, P. (2005). Siromaštvo. *Financijska teorija i praksa*, 29 (1), 133-136. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/5717> (13.12.2021.)

Bradshaw, T. K. (2007). Theories of Poverty and Anti-Poverty Programs in Community Development. 38(1), 7-25, <https://doi.org/10.1080/15575330709490182> (16.1.2023.)

Brady, D. (2019). Theories of the causes of poverty. *Annual Review of Sociology*, 45(1), 155–175. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-073018-022550> (18.1.2023.)

Chimhowu, A. O. (2009). Poverty. Iz R. Kitchin i N. J. Thrift (Ur.), *International Encyclopedia of Human geography* (Vol. 8), 408–415. Elsevier.

Copus, A., Melo, P. C., Kaup, S., Tagai, G., i Artelaris, P. (2015). Regional poverty mapping in Europe – Challenges, advances, benefits and limitations. *Local Economy*, 30(7), 742–764. <https://doi.org/10.1177/0269094215601958> (1.1.2023.)

Davis, E. P., i Sanchez-Martinez, M. (2015). Economic theories of poverty. *National Institute of Economic and Social Research*, 1–4. www.jrf.org.uk. (10.1.2023.)

Diamond, J. M. (2017). *Guns, germs, and steel: The fates of human societies*. W. W. Norton & Company.

Državni zavod za statistiku (2016). Priopćenje za javnost u povodu predstavljanja rezultata istraživanja ‘‘Mapiranje i procjena geografske raspodjele rizika od siromaštva i socijalne isključenosti za mala područja RH’’.

Hibbs, D. A., i Olsson, O. (2003). Geography, biogeography, and why some countries are rich and others are poor. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 101(10), 3715–3720. <https://doi.org/10.1073/pnas.0305531101> (11.1.2023.)

Kidane, A. (2010). *The Poverty Demography Trap in Third World Countries: Empirical Evidence from Tanzania*. Environment for Development Initiative. <http://www.jstor.org/stable/resrep14930> (11.1.2023.)

Knežević, S., Sigurnjak, L. i Bilić, I. (2022). Utjecaj COVID-19 pandemije na tržište rada u Istočnoj Hrvatskoj. *Marsonia: časopis za društvena i humanistička istraživanja*, 1 (1), 75-85. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/281841>

Li, P. i Ma, H. (2015). An empirical analysis of economic development in Northwest China:Based on the vicious circle of poverty demands theory. *International Journal of Business Administration*, 6 (4), 57–63. doi:10.5430/ijba.v6n4p57 (11.1.2023.)

Malenica, Z. (2007). Rasprostranjenost i borba protiv siromaštva u Republici Hrvatskoj. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 44 (2), 201-216. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/31438> (15.12.2021.)

Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2021). Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. godine.

Önal, H. (2018). Reflections of Environmental Determinism in the Questions Prepared by Geography Teacher Candidates, *Review of International Geographical Education Online (RIGEO)*, 8 (1), 74-92, Preuzeto s <http://www.rigeo.org/vol8no1/Number1Spring/RIGEO-V8-N1-4> (27.12.2022.)

Patnaik, U. (2012). Capitalism and the Production of Poverty. *Social Scientist*, 40 (1/2), 3-20. <https://www.jstor.org/stable/23124193> (21.1.2023.)

Sachs, J. D., Mellinger, A. D., i Gallup, J. L. (2001). The geography of poverty and wealth. *Scientific American*, 284(3), 70–75. <https://doi.org/10.1038/scientificamerican0301-70> (10.1.2023.)

Samanta, R. K. (2019). *Possibilism*. Academia.edu. Preuzeto s <https://www.academia.edu/41023076/POSSIBILISM> (30.12.2022.)

Šućur, Z. (2004). Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija. *Revija za sociologiju*, 35 (1-2), 45-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/14459> (12.12.2021.)

Šućur, Z. (2005). Objektivno i subjektivno siromaštvo u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 13 (3-4), 237-255. <https://doi.org/10.3935/rsp.v13i3.410> (12.12.2021.)

Tomić, V. (2007). Siromaštvo i socijalna isključenost – osnovne definicije i indikatori. *Sociološka luča*, 1(2), 149-166. (19.12.2021.)

Ujedinjeni Narodi. (2016). Identifying social inclusion and exclusion. *Leaving no one behind: The imperative of Inclusive Development*, 17–32.

Vlada Republike Hrvatske (2014). Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj (2014. - 2020.).

Zelly, E. W. Jr (1995) "Is the "Underclass" Really a Class?," *The Journal of Sociology & Social Welfare*. Vol. 22, 1 (6). <https://scholarworks.wmich.edu/jssw/vol22/iss1/6> (12.1.2023.)

Zhou, Y., i Liu, Y. (2022). The Geography of Poverty: Review and research prospects. *Journal of Rural Studies*, 93, 408–416. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.01.008> (10.1.2023.)

Priopćenja DZS-a

Državni zavod za statistiku (DZS) / Croatian Bureau of Statistics (CBS), 2021: Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2021. / Indicators of poverty and social exclusion, 2021, www.dzs.hr (27. 12. 2022.).

Državni zavod za statistiku (DZS) / Croatian Bureau of Statistics (CBS), 2020: Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2020. / Indicators of poverty and social exclusion, 2020, www.dzs.hr (27. 12. 2022.).

Državni zavod za statistiku (DZS) / Croatian Bureau of Statistics (CBS), 2019: Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2019. / Indicators of poverty and social exclusion, 2019, www.dzs.hr (16. 12. 2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS) / Croatian Bureau of Statistics (CBS), 2018: Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2018. / Indicators of poverty and social exclusion, 2018, www.dzs.hr (16. 12. 2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS) / Croatian Bureau of Statistics (CBS), 2017: Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2017. / Indicators of poverty and social exclusion, 2017, www.dzs.hr (16. 12. 2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS) / Croatian Bureau of Statistics (CBS), 2016: Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2016. – konačni rezultati / Indicators of poverty and social exclusion – final results, 2016, www.dzs.hr (16. 12. 2021.).

Državni zavod za statistiku (DZS) / Croatian Bureau of Statistics (CBS), 2015: Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2015. – konačni rezultati / Indicators of poverty and social exclusion – final results, 2015, www.dzs.hr (16. 12. 2021.).

Popis slika i tablica

Popis slika

Slika 1. Stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj u razdoblju od 2010. do 2021. godine	29
Slika 2. Osobe u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti u Hrvatskoj u razdoblju od 2010. do 2021. godine.	30
Slika 3. Prag rizika od siromaštva u Hrvatskoj u eurima u razdoblju od 2010. do 2021. godine	32
Slika 4. Stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj prema vrsti kućanstva.	32
Slika 5. Stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj prema spolu u razdoblju od 2010. do 2021. godine	34
Slika 6. Stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj prema dobi u razdoblju od 2010. do 2021. godine	36
Slika 7. Stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj prema stupnju obrazovanja u razdoblju od 2010. do 2021. godine	38
Slika 8. Broj stanovnika Hrvatske po županijama, odnosno NUTS 3 regijama, u 2011. i 2021. godini.....	40
Slika 9. Saldo ukupnih migracija stanovništva po županijama u 2011. i 2021. godini.....	42
Slika 10. Dobno-spolna piramida Hrvatske u 2021. godini	43
Slika 11. Stope registrirane nezaposlenosti u Hrvatskoj u 2011. i 2021. godini po županijama	44
Slika 12. Stopa rizika od siromaštva na području Republike Hrvatske u 2011. godini po županijama	47
Slika 13. Stopa rizika od siromaštva i osobe u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti u Hrvatskoj u 2021. godini prema NUTS 2 regijama	48

Slika 14. Broj pučkih kuhinja i mjesta podjele toplih obroka u Hrvatskoj po gradovima i županijama	50
Slika 15. Stopa rizika od siromaštva u državama Europske unije u 2021. godini.	57
Slika 16. Usporedba kretanja stope rizika od siromaštva u Hrvatskoj u razdoblju od 2010. do 2021. godine s državama EU u koje iseljava najviše Hrvatskog stanovništva	59
Slika 17. Usporedba kretanja stope rizika od siromaštva u Hrvatskoj sa susjednim državama članicama EU u razdoblju od 2010. do 2021. godine	60
Slika 18. Udio pojedine funkcije u ukupnim naknadama socijalne zaštite u Hrvatskoj i EU-27 u 2019. godini.....	63

Popis tablica

Tablica 1. Pokazatelji siromaštva prema DZS-u.	24
Tablica 2. Broj stanovnika u Hrvatskoj u 2011. i 2021. godini prema NUTS 2 regijama.	39
Tablica 3. Usporedba pokazatelja siromaštva u 2011. i 2021. godini.....	45

Sažetak

Diplomski rad *Geografska raspodjela rizika od siromaštva u Hrvatskoj* temelji se na obradi i analizi statističkih podataka o siromaštvu i socijalnoj isključenosti objavljenih od strane Državnog zavoda za statistiku (DZS-a) te Europskog statističkog ureda (Eurostat) u razdoblju od 2010. do 2021. godine. Osnovni ciljevi rada jesu procijeniti geografsku raspodjelu rizika od siromaštva u Hrvatskoj na temelju dostupnih podataka te dati usporedbu rizika od siromaštva u Hrvatskoj s odabranim članicama Europske unije.

Kao temelj za provođenje analize korišteni su odabrani pokazatelji objavljeni od strane DZS-a. Od neformalnih pokazatelja siromaštva ističu se broj pučkih kuhinja te broj prihvatilišta za beskućnike. U glavnom dijelu rada napravljena je analiza geografske raspodjele rizika do siromaštva u Hrvatskoj. Prvo su obrađeni pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti na razini države kako bi se uočilo njihovo kretanje u promatranom razdoblju, a zatim je napravljena usporedba navedenih pokazatelja u popisnim godinama 2011. i 2021. kojoj je prethodila usporedba rezultata popisa stanovništva. Rezultati su pokazali kako su vrijednosti većine odabranih pokazatelja siromaštva i socijalne isključenosti u trendu opadanja. Iznimka jest 2021. godina kada je došlo do porasta vrijednosti gotovo svih pokazatelja kao posljedica ekonomskih nestabilnosti nastalih uslijed epidemije COVID-19. Međutim, posljednjih godina je također uočeno povećanje rizika od siromaštva za pojedine demografske skupine: osobe starije od 65 godina, osobe ženskog roda, samce te osobe s završenim ili nezavršenim osnovnoškolskim obrazovanjem. Zatim je uslijedila analiza geografske raspodjele rizika od siromaštva po županijama te NUTS 2 regijama. Rezultati su ukazali na to kako su županije koje pripadaju NUTS 2 regiji Panonska Hrvatska u najvećem riziku od siromaštva. Na posljetku je izrađena karta u GIS-u koja prikazuje lokacije pučkih kuhinja u Hrvatskoj pomoću koje se može uočiti njihov nedostatak u pojedinim županijama, osobito onima koje pripadaju regiji Panonska Hrvatska. Nadalje, napravljena je usporedba rizika od siromaštva u Hrvatskoj s ostalim članicama Europske unije. Hrvatska tako pripada državama EU koje su u većem riziku od siromaštva.

Dakle, u Hrvatskoj postoji značajan problem siromaštva koji je potrebo rješavati implementacijom adekvatnih mjera suzbijanja. U tom procesu od značaja je uloga geografa koji bi svojim znanjima doprinijeli preciznijem prepoznavanju područja u riziku od siromaštva. Karte siromaštva zajedno s interdisciplinarnim pristupom geografa od velikog su značaja za bolje shvaćanje problematike siromaštva te će u budućnosti zasigurno imati sve veću ulogu u njegovu istraživanju.

Summary

Graduation thesis *Geographical distribution of the risk of poverty in Croatia* is based on the processing and analysis of statistical data on poverty and social exclusion published by the Central Bureau of Statistics (CBS) and the European Statistical Office (Eurostat) in the period from 2010 to 2021. The main objectives of the paper are to assess the geographical distribution of the risk of poverty in Croatia based on the available data and to provide a comparison of the risk of poverty in Croatia with selected members of the European Union.

Selected indicators published by the CBS were used as the basis for the analysis. Among the informal indicators of poverty, the number of soup kitchens and the number of shelters for the homeless are notable. In the main part of the paper, an analysis of the geographical distribution of the risk of poverty in Croatia was made. First, the indicators of poverty and social exclusion were processed at the state level in order to notice their trend in the observed period. Then, a comparison of the indicators was made in the census years 2011 and 2021, which was preceded by a comparison of the results of the population censuses. The results indicated that the values of most of the selected indicators of poverty and social exclusion are decreasing. The exception is the year 2021, when there was an increase in the value of almost all indicators as a result of the economic instability caused by the COVID-19 pandemic. However, in recent years an increase in the risk of poverty was also observed for certain demographic groups: people older than 65, women, single-person households, and people with completed or incomplete elementary education. Then, an analysis of the geographical distribution of the risk of poverty by counties and NUTS 2 regions was made. The results indicated that the counties belonging to the NUTS 2 region of Pannonian Croatia are at the highest risk of poverty. Eventually, a map created in GIS contains the locations of soup kitchens in Croatia, which has helped in noticing their lack in certain counties, especially those belonging to the Pannonian Croatia region. Furthermore, a comparison of the risk of poverty in Croatia with other member states of the European Union was made. Thus, Croatia belongs to the EU countries that are at greater risk of poverty.

Therefore, there is a significant problem of poverty in Croatia, which needs to be solved by implementing adequate measures to suppress it. In that process, the role of geographers is significant, as their knowledge would contribute to a more precise identification of areas at risk of poverty. Poverty maps, together with the interdisciplinary approach of geographers, are of great significance for a better understanding of the problem of poverty, and will certainly have an increasingly important role in its research in the future.